

The Stone Inscription and Murals of
Monpuyak Monastery
Lampang, Thailand

" "-----)<>---)>oo0 []□ [] 0oo<---<>(-----" "

ศิลจารึกและจิตรกรรมฝาผนัง

ณ วัดม่อนปู่ยักษ์

อ.เมืองลำปาง

ALL RIGHTS RESERVED

1999 C.E.

JAMES GARDNER

" "-----)<>---)>oo0 []□[] 0oo<---<>(-----" "

สงวนลิขสิทธิ์

พ.ศ. 2542

เจมส์ การ์ดเนอร์

Table of Content

สารบัญค่นเรื่อง

Title ชื่อเรื่อง.....	i
Copyright ลิขสิทธิ์	ii
Table of Content สารบัญ	iii
Dedication คำจารึกอุทิศ	iv
On Monpuyak Monastery เรื่องวัดม่อนปู่ยักษ์	1
About the Murals เรื่องจิตรกรรมฝาผนัง	16
Works Consulted บรรณานุกรม	34
Appendices ภาคผนวก	36
Appendix A: Transliteration of the Stone Inscription	
การสำเนาของศิลาจารึก	37
Appendix B: Alternative Burmese Texts	
การแปลภาษาพม่าอีกวิธีการหนึ่ง	43
Appendix C: Alternative Shan and Thai-Yuan Texts	
การแปลภาษาไทยใหญ่และไทยวนอีกวิธีการหนึ่ง	46
Appendix D: Summary of Burmese	
สรุปความภาษาพม่า	48
Appendix E: Excerpt from "A History of Monasteries Throughout the Kingdom"	
ข้อความจาก "ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร"	54
Appendix F: Work Report on Restoration of Murals	
รายงานการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง	55
Appendix G: Photographs การถ่ายรูป	88
Contributors ผู้ให้ความช่วยเหลือ	93

For Mom

Bualiew Nanta Chaiwong

แด่คุณแม่

บัวเหลิยว นันทา ไชยวงศ์

ON MONPUYAK MONASTERY

เรื่องวัดม่อนปู่ยักษ์

On Monpuyak Monastery 15 December 2001

At the time of this writing, Monpuyak Monastery remains largely unknown. It has occupied me these past two years because, among other reasons, the monastery has beautiful murals in need of restoration. Also, there is my interest in stone inscriptions. Finally, the monastery's founder was my wife's maternal grandfather. I would like to begin there.

Monpuyak Monastery was founded by "Jong Nanta Kaeng." He was from the Shan States in present day Myanmar (Burma). When I began to study the stone inscription that tells of his project, no one recalled him; not the abbot; not the monks; not the people who live in the village nearby. Nor, seemingly, do art experts and historians know of him. The monastery is credited to other names found in official writings and copied as fact into other writings.¹

These other names were recorded in a script people can easily read. This is not so with the script telling about Jong Nanta Kaeng.² Few can read it now, and those who can find it difficult. Nanta's name and the history of his project are inscribed in four different tongues, and the diction is archaic throughout.

1. Surachai Jongjitgnam, *A Study of Artforms: The Murals at Monpuyak Monastery* states:

"The history of Monpuyak Monastery found in "A History of the Kingdom's Monasteries," printed in 1982 by arrangement of the Department of Buddhism, is as follows: 'Monsanthan Monastery (Monpuyak Monastery) was established on Saturday, 5 September 1899 C.E. by Nanta-Noi, Nanta-Kai, together with three others (who) received governmental permission...' (p. 33).

"We may suppose that the building of Monpuyak Monastery first entailed the erecting of a sala for ordinations. The location was considered sacred, and construction of the monastery began around 1792-1795 C.E. when four people, Jang Nanti, Jang Wiccha, Jang Ban-Jum, and Jang Inta ("Jang" is the word used to designate founders of monasteries during that period) who were wealthy teak merchants decided, together with the people living in Pa-kham Village, to ask permission of the spirit guarding the hill to build a monastery ..." (p. 34).

2. On Side 2 of the stone inscription, in the final two lines Shan changes to Tai-Yuan.

[illegible]

Translation from Tai-Yuan to English

39 I, the builder, Jong Nanta Kaeng, do this (i.e., the monastery) as an offering
40 to support religion five thousand lenten seasons (and) for release from the cycle of transitory rebirths.

The translation of the stone inscription was completed last year in Colorado when, by sheer chance, I found a computer-keyboard combination for two rare letters in the stone's Shan text. Now the entire inscription, all eighty lines of it, can be printed in the original Burmese, Shan, Tai-Yuan, and Thai.³ And, the inscription raises an interesting question or two

When was the monastery founded, in 1901 or 1904 C.E.? Both dates are given for the date of completion. This arises possibly from scribal error, but perhaps also from the use of different calendrical systems. Likely the former date is correct, because the Shan text gives the date as being Chulasakaraja year 1263 (จุลศักราช 1263; i.e., 1901 C.E.) Presumably, Jong Nanta Kaeng would have been able to read the date in Tai-Yai (Shan), his own language. (The later date of 1904 is from the Burmese text on Side 2, at line 12, which gives the date for completion of the monastery as "Han Calendar" year 1266.)

The Burmese text also gives Chulasakaraja 1233 (จุลศักราช 1233; i.e., 1871 C.E.) as the year in which Nanta departed his home, Nan-Por-Chi village in the Shan States, in favor of Lan Na. Interestingly, the 1901 date for completion of the monastery would also be the 30th anniversary of Nanta's departure.

There may be yet another consideration that mitigates against 1904 C.E. as the date of completion: a general uprising of the Shan in 1902 C.E. Most likely, the monastery was completed before this event. It is doubtful construction would have continued during the period of rebellion or in the aftermath of pacification.⁴ Finally, the murals inside the brick viharna (formerly the ordination hall) apparently depict English soldiers wearing uniforms and carrying weapons of the late 19th century.

---

3. This is possible thanks to the efforts of several people. Saksith Camluang photographed the stone inscription, from which photographs Mr. James Disney made a digital enhancement. My former student, Kyaw Swa Lin, made the initial transliteration from Burmese and provided a rough translation into English. Pra Thammanant Mahathera, the abbot of Tha-Ma-Oh Monastery in Lampang, provided an alternative Burmese text. Pra Inta Intaveeroh, the abbot of Pa-Pao Monastery in Chiang Mai, provided transliterations and translations into Thai of both Shan and Tai-Yuan. Janjira Chaiwong, unquestionably this writer's better 75%, in addition to researching archives, acted as interpreter between the parties to this project. Finally, Professor Thawi Swangpanyangkoon, a lecturer at Chulalongkorn University, provided necessary Thai true-type fonts.

4. According to David K. Wyatt: "Several hundred Shans attacked government offices and forced Siamese officials to abandon Phrae; then they moved against Lampang. The rebels spared the local ruling elite and population, but killed Siamese. When the rising was suppressed, after about six weeks, an investigation into its causes revealed that the rebels had some support both from the local ruling elite, who resented the Siamese seizure of their traditional prerogatives, and from the local population, who resented official abuses (like the collection of taxes in lieu of labor service while labor service was still required)." (See *Thailand: A Short History*, p. 214)

จากหนังสือของ ธเนศวร์ เจริญเมือง ความว่า "พ.ศ. 2445 เกิดกบฏแพะ ชาวเงี้ยวร่วมกับขุนนางแพะนุกโจมตีที่ทำงานข้าราชการจาก ส่วนกลาง ภายหลังการปราบกบฏแพะ ตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครในล้านนาก็ค่อย ๆ ถูกยกเลิกโดยวิธีให้ผู้ที่ดำรงตำแหน่งอยู่แล้วเป็นต่อไป แต่จะไม่มี การแต่งตั้งหลังจากนั้น" หน้า 12 (ดู 100 ปี สายสัมพันธ์สยาม-ล้านนา หน้า 12)

The inscription's Shan text, Side 2, lines 23-38, now follows in an English paraphrase:

Shan Text

- 23   *(symbol indicating a change from the Burmese language to the Shan language)*
- 24   In the Chulasakaraja year 1263,⁵ I, Jong Ta-gaa Nanta Kaeng,
- 25   built (this monastery) with the firm belief and strong intention (desire)
- 26   to destroy the five unwholesome thoughts (passions) and to attain Nibbana;
- 27   (so, I) took my worldly treasure and built this viharna,
- 28   gilded with resplendent gold (and) installed a statue of the Buddha.
- 29   Behind the viharna, there is a stupa (chedi) named "Chulamaneesanthan,"
- 30   (like) a tower; and shrines (all) made of brick. (I) built a stairway up to a high platform;
- 31   installed (statues of) Devas; built two rooms for guests; (and also)
- 32   a wooden cabinet for storing the Pra Traypitok.⁶ (I dug) water wells and (built) a pavilion.
- 33   As stated, all of this was done as an offering (in which I was...
- 34   ...joined together) with my wife and daughter(s) and son(s); everyone.
- 35   (I/We) set our sights upon the hope of seeing the Buddha
- 36   (and) attaining Nibbana. I beg to devote (this work) to extend mercy equally (to all);
- 37   to my parents, to my teachers, to the devas, and to all creatures in the three worlds.
- 38   And I beg Suntaree to descend⁷ and remember to credit the merit to each Rhupa and Nama.

Tai-Yuan Text

- 39   I, the builder (of this monastery), Jong Nanta Kaeng, do this as an offering (to)
- 40   support religion five thousand years⁸ (and) for release from the cycle of transitory rebirths.

---

5. 1901 CE

6. Alternatively, *Tripitaka*

7. Literally, "fall like rain drops" or "come down from heaven"

8. Literally, "five thousand lenten seasons." The significance lies in the belief that Buddhism will last five thousand years, until humanity is saved by arrival of the next bodhisattva, Ariya Metteya (พระศรีอริยเมตไตร).

To reconstruct the early environment of Monpuyak Monastery, writer Surachai Jongjitgnam relies upon the "History of Monpuyak Monastery," printed privately by Khun Paw Khamman Maneenan in 1993, which states:

"....Monpuyak Monastery is located in the southeastern section of Nakorn Lampang, in Pa-kham Village. In the past, a forest surrounded the monastery. In the rainy season, there were annual crops in abundance. As for the hot season, it was just that, and only the largest trees would survive. For the most part, these were tamarind trees, which did well in extreme heat and were plentiful. Accordingly, the villagers began to call the village Pa-kham ("Tamarind Forest"). Also during that period, merchants moved to the forest and built shelters for keeping elephants that were allowed to forage freely. One variety of tamarind served as food, while another variety served to treat the elephants' ailments...."

In searching background and arguing for preservation of Monpuyak Monastery, Surachai Jongjitgnam anticipates the *raison d'être* of this present writing and, for this writer, touches the heart of the matter:

"The murals at Monpuyak Monastery are considered to be important examples of Burmese art in Lan Na. This art appears around the beginning of the 25th century B.E., when Burmese who came to work in the northern teak forests had become wealthy. The foresters used their wealth to make merit by building and renovating monasteries throughout Lan Na.. Because these founders of monasteries were Burmese, they employed Burmese artisans who followed Burmese models influenced by Western art. This influence came to Burma as a consequence of being under British rule. The influence spread to Lan Na as new monasteries were built in the Burmese style. Examples of the Western-influenced Burmese style include Wat Sai-Mun and Wat Pa-Pao in Chiangmai; Wat Sri-Chum and Wat Mon-Jam-Sin in Lampang. Also included is the artwork inside Wat Monpuyak....

"All together, the Buddha images that appear in the artwork and the statue of the Buddha inside the viharna belong to the artistic lineage of Buddha images from Mandalay. This style was popular at the beginning of the 25th century B.E., during the reign of King Minton. Therefore, the artwork and the buildings should not be dated before the 25th century B.E.

"As a result of studying the murals at Wat Monpuyak, it may be stated that they show and help us to understand the art, history, and social conditions of Burmese people in Lan Na.... Although Burmese

monasteries are found in many places, the only clear example of Burmese artwork remaining in Lan Na is at Monpuyak Monastery. At this time, such murals may be seen nowhere else. For this reason, the paintings are singularly important....

"The murals at Wat Monpuyak are now in poor condition. They are deteriorated, and in some places the paint has dissolved. This is apparent throughout. Also, in places the paint is fading, peeling, and separating from the wall. Meanwhile, the building itself is unstable....even though there may have been earlier attempts at restoration....

"If we let the artwork at Monpuyak continue to deteriorate – such art as is important to history and valuable for society – it would be a pity. Thus, there is a real necessity to restore and preserve it. The public should be given information about this monastery, so that people may understand the value of the artwork there and help to preserve this national treasure. This is so, even if there are Burmese monasteries in other provinces throughout Lan Na, because Wat Monpuyak is uniquely special."⁹

A stone inscription and exceptional murals. These, then, explain my interest. In the pages to follow, through photographs and words, we will undertake to demonstrate the significance of the artwork – the treasure and heritage – that is still on the walls of Monpuyak Monastery.

James Gardner

Nakhon Lampang-Khelang

---

9. สุรัชย์ จงจิตงาม, "การศึกษารูปแบบศิลปกรรม: จิตรกรรมฝาผนัง วัดม่อนปุยชัย" หน้า 102-104.

เรื่องวัดม่อนปู่ย้ง 15 ธันวาคม 2544

ในวันที่เขียนเรื่องนี้ วัดม่อนปู่ย้งแทบจะไม่ใช่ที่รู้จักกันมากนัก ในเวลา 2 ปีที่ผ่านมา ผู้เขียนได้ทุ่มเทให้กับการศึกษาวัดแห่งนี้ด้วยเหตุผลหลายประการ วัดมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่สวยงาม แต่อยู่ในสภาพที่ต้องการการบูรณะ ความสนใจในศิลาจารึก และสุดท้ายก็คือผู้สร้างวัดเป็นคุณตาทวดของภรรยา ขอเริ่มต้นจากเรื่องนี้

วัดม่อนปู่ย้งสร้างโดยจอนันดาแกง ท่านมาจากรัฐฉานในประเทศพม่า ขณะที่เริ่มต้นศึกษาศิลาจารึกที่กล่าวถึงการก่อสร้างวัด ไม่มีใครรำลึกถึงท่านผู้นี้ แม้แต่เจ้าอาวาส พระภิกษุในวัด ชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง ดูเหมือนว่าไม่มีผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะและนักประวัติศาสตร์คนใดรู้จักท่าน ชื่อของผู้อื่นได้รับการบันทึกในหนังสือของทางราชการว่าเป็นผู้สร้างวัดซึ่งหนังสืออื่นได้ใช้เป็นหนังสืออ้างอิง¹

ชื่ออื่นๆเหล่านั้นได้บันทึกไว้ในตัวอักษรที่อ่านได้ง่าย ไม่เหมือนกับตัวอักษรที่กล่าวถึงจอนันดาแกงน้อยคนที่จะอ่านอักษรนั้นได้ และเป็นสิ่งที่ยากสำหรับผู้นั้น ชื่อของจอนันดาและประวัติการสร้างวัดได้จารึกไว้ในศิลาภาษาและส่วนมากเป็นภาษาแบบเก่า²

1. สุรัช จงจิตงาม "การศึกษารูปแบบศิลปกรรม: จิตรกรรมฝาผนัง วัดม่อนปู่ย้ง"

ประวัติวัดม่อนปู่ย้งในหนังสือ "ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 8" จัดพิมพ์โดยกองพุทธสถาน กรมการศาสนา พ.ศ.2525 ความว่า "วัดม่อนสัณฐาน (วัดม่อนปู่ย้ง) สร้างเมื่อ พ.ศ.2442 ในวันเสาร์ที่ 5 กันยายน โดยพ่อเฒ่านันดาน้อย พ่อเฒ่านันดาไก่ พร้อมพี่น้องอีก 3 คน ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา.... (หน้า 33).

สันนิษฐานกันว่าก่อนการสร้างวัดม่อนปู่ย้งนั้นชาวบ้านได้สร้างเป็นศาลาใช้สำหรับบูชากราบไหว้เสมออยู่ก่อนแล้ว ถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แต่มาเริ่มปรับทางสำหรับสร้างวัดกันในราว พ.ศ.2335-2338 โดยพี่น้อง 4 คน คือ จางนันดิ จางวิหะ จางบุญจุมและจางอินตะ (จางเป็นคำนำหน้าเรียกชื่อผู้สร้างวัดในสมัยนั้น) ทั้ง 4 คนเป็นพ่อค้าไม่มีฐานะร่ำรวยพร้อมใจกันกับชาวบ้านในหมู่บ้านป่าขาม บนบานศาลกล่าวของบุกเบิกม่อนแห่งนี้เพื่อเป็นที่สร้างวัด.... (หน้า 34).

2. ศิลาจารึก ด้าน ๒ ในทั้งสองบรรทัดสุดท้ายก็มีการเปลี่ยนแปลงจากภาษาไทยใหญ่เป็นภาษาไทยวน :

39   ခိတ္တဝါဒုလ္လုတ်ဝုဒ္ဓါရုံ ၊ တမလဒုပဉ္စသဒ္ဓန္တဝုဒ္ဓာဗျဉ္ဇဝိကံလူဃာ

40   သဒ္ဓာဝဝဝဘဝသ္မိတ္တိပုဗ္ဗတပျဉ္ဇိသဗ္ဗတိဇဒုဗ္ဗာဉ္ဇဝိဇ္ဇိဝံ

คำแปลจากไทยวนเป็นไทย :

39   กุศลนามบุญ จอนันดาแกง ถวายเป็นทาน แก้วสุธา

40   สานา ห้าพันพญา ขอหื้อเป็นมรรค (มักกะ) ๕ อุปนิสัยค่อนรพาน แก่นิจัง ๑ อูรัง

การแปลศิลาจารึกได้เสร็จสิ้นในปีที่ผ่านมาในรัฐโคโลราโด ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อผู้เขียน โดย บังเอิญ ก็ได้เจอตัวอักษรหายากในภาษาไทยใหญ่ 2 ตัวและสามารถพิมพ์ได้จากเครื่องคอมพิวเตอร์ ขณะนี้คำจารึกทั้ง 80 บรรทัด ในภาษาพม่า ไทยใหญ่ ไทยวน และภาษาไทย สามารถพิมพ์ได้ทั้งหมด³ และทำให้เกิดข้อสงสัยที่น่าทึ่งขึ้นมาอีก

วัดแห่งนี้ถูกสร้างขึ้นเมื่อใด ในปี พ.ศ. 2444 หรือ พ.ศ. 2447 ปีทั้งสองนี้เป็นปีที่การก่อสร้างได้เสร็จสิ้นลง ความผิดพลาดอาจจะเกิดขึ้นขณะทำการจารึก หรืออาจจะเกิดจากการใช้ที่แตกต่างกันไป แต่ผู้เขียนเชื่อว่า ปี พ.ศ. 2444 น่าจะถูกต้อง เพราะเป็นการจารึกไว้ในภาษาไทยใหญ่ซึ่งเป็นภาษาของ จองนันทาแกง ผู้สร้างวัด (ส่วนปี พ.ศ. 2447 นั้นแปลมาจากจารึกภาษาพม่า ด้าน ๒ บรรทัดที่ ๑๒ ที่บอกวัดสร้างเสร็จในปี HAN 1266) ในจารึกภาษาพม่าได้เขียนไว้ว่า จองนันทาแกง เดินทางจากบ้านเกิด หมู่บ้าน NAN-POR-CHI ในรัฐฉานมายังล้านนาในปี จ.ศ. 1233 (คือปี พ.ศ. 2414 หรือ ค.ศ. 1871) จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่าปี พ.ศ. 2444 หรือ ค.ศ. 1901 เป็นปีที่ก่อสร้างวัดสำเร็จเสร็จสิ้นลงนั้น เป็นการครบรอบ 30 ปีที่ จองนันทาแกง จากบ้านมา

อีกเหตุผลหนึ่งที่สนับสนุนว่าการก่อสร้างควรจะสร้างในปี 2444 ก็คือ การเกิดกบฏเงี้ยวในแพร่ เมื่อปี พ.ศ. 2445⁴ ไม่ต้องสงสัยว่า การก่อสร้างจะดำเนินไปหลังจากการจลาจล หรือหลังจากเหตุการณ์สงบลง ในที่สุด จิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารทำด้วยอิฐ (ในอดีตใช้เป็นอุโบสถ) นั้นในส่วนหนึ่งของภาพก็ดูเหมือนว่าแสดงทหารอังกฤษแต่งเครื่องแบบและถืออาวุธปืนที่ใช้ในปลาย คริสต์ศตวรรษที่ 19 (พุทธศตวรรษที่ 24)

---

3. ทำได้ด้วยความช่วยเหลือจากหลายท่านโดยเฉพาะ อ. ศักดิ์สิทธิ์ คำหลัง ถ่ายรูปศิลาจารึก นาย เจมส์ ดิสนี ย้ ได้นำภาพถ่ายนั้นมาทำเป็นภาพดิจิทัล นักศึกษาที่เคยเรียนกับผู้เขียน นาย KYAW SWA LIN ทำการคัดภาษาพม่าตามศิลาจารึก และได้ทำการแปลเป็นภาษาอังกฤษอย่างคร่าว ๆ พระธัมมานันทมหาเถระ วัดท่ามะโอ อ.เมือง จ.ลำปาง ทำการตรวจและให้การเขียนส่วนภาษาพม่านั้นเป็นอีกทางหนึ่ง พระอธิการอินตา อินทวิโร วัดป่าเป้า อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ได้คัดภาษาไทยใหญ่และไทยวนทั้งสองภาษาและแปลเป็นภาษาไทย จันทรจิรา ไชยวงศ์ การ์ดเนอร์ (unquestionably this writer's better 75%) นอกจากจะเป็นผู้ค้นคว้าหาข้อมูลแล้ว ยังเป็นผู้ช่วยประสานงานในแคลกลุ่มของโครงการนี้ และสุดท้ายก็คือ อ. ทวี สว่างปัญญางกูร ผู้บรรยายจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้สร้างฟอนท์อักษรไทยวนและไทใหญ่ที่มีประโยชน์

4. จากหนังสือของ ธนสวรรค์ เจริญเมือง ความว่า "พ.ศ. 2445 เกิดกบฏแพร่ ชาวเงี้ยวร่วมกับขุนนางแพร่บุกโจมตีที่ทำงานข้าราชการจากส่วนกลาง ภายหลังการปราบกบฏแพร่ ตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครในล้านนาก็ค่อย ๆ ถูกยกเลิกโดยวิธีให้ผู้ที่ดำรงตำแหน่งอยู่แล้วเป็นต่อไป แต่จะไม่มี การแต่งตั้งหลังจากนั้น" หน้า 12 (ดู 100 ปี สายสัมพันธ์สยาม-ล้านนา หน้า 12)

⁵ขึ้นอยู่กับ David K. Wyatt: "Several hundred Shans attacked government offices and forced Siamese officials to abandon Phrae; then they moved against Lampang. The rebels spared the local ruling elite and population, but killed Siamese. When the rising was suppressed, after about six weeks, an investigation into its causes revealed that the rebels had some support both from the local ruling elite, who resented the Siamese seizure of their traditional prerogatives, and from the local population, who resented official abuses (like the collection of taxes in lieu of labor service while labor service was still required)." (ในหนังสือ *Thailand: A Short History* หน้า 214)

ตอนล่างเป็นการถ่ายข้อความจากไทใหญ่เป็นไทย ด้าน ๒ บรรทัด 23-38 ความว่า:

- 23 (มีเครื่องหมายต่อการเปลี่ยนแปลงจากภาษาพม่าเป็นภาษาไทใหญ่)
24 จุลศักราช 1263 (สอดดีฟ้า^๖) จองตะก่านันตาแกง
25 สร้าง (โจโหม) มีศรัทธาเลื่อมใส (จดลูกสอสง^๗) ประราธนาไต้ญาณ (เอมั่งลอ^๘)
26 นิวรรณ (ทำลายกิเลสทั้ง 5) ต้องการถึงนิพพาน
27 นิพพานมรรคผล เอาทรัพย์สมบัติในโลกไปสร้างเป็นวิหาร
28 ปิดทองเหลืองอร่าม ทัพทาทุณผีก (ถ้าปึกสวสอ) พระพุทธรูป (ยกมาต่อ) ที่พึง (โอภาว่า) สร้างพระ
องค์หนึ่งให้ เป็นที่พึง
29 ภายหลังวิหารตึก มีเจดีย์ชื่อ จุฬามณี^๙ สันฐาน
30 ปราสาท (ปะสะ) มีกระท่อม (ปองวาดก่อ^{๑๐}) ไว้ทำปรีวา^{๑๑} สกรรม^{๑๒}
สร้างด้วยอิฐ สร้างบันได เป็นปราสาทมียอด
31 เทวดามาเณรมิตไว้^{๑๓} งามชะ^{๑๔} มีห้องรับแขกอยู่สองห้อง
32 ตู้เก็บพระไตรปิฎก มีบ่อน้ำ^{๑๕} ศาลา
33 ที่นี้กล่าวมาทั้งหมดให้เป็นทาน (ต่าง^{๑๖})
34 พร้อมด้วยภรรยา บุตรทั้งหญิงชาย พร้อมกันทุกคน
35 ตั้งอกตั้งใจ เพื่อประราธนาพบกับพระพุทธเจ้าในวันหน้า และบรรลุมรรคผล
(อย่างได้พบหันสัมปาวัน^{๑๗} ลุน ได้พบหันบ่อ^{๑๘} พารา)
36 และบรรลุมรรคผลนิพพาน (นิปุต^{๑๙}) ขออุทิส แผ่เมตตาให้เท่ากัน (อุปีเสก^{๒๐} เทียะ)
37 ให้พ่อแม่ (มาดาบิดา) ครูบาอาจารย์ (สล่า) รุกขเทวดา พรหมเทวดา และสรรพสัตว์ในสามโลก
38 และให้นางสุนทรี หยาดน้ำให้จดจำไว้ว่า ให้บุญกุศล ทุกรูปทุกนาม

คำแปลจากไทวนเป็นไทย ความว่า:

- 39 กุศลอันมากมาย จองนันตาแกง ถวายเป็นทาน ก้ำจุสา
40 สานา ห้าพันพญา ขอหื้อเป็นมรรค (มักกะ) ๕ อุปนิสัยต่อเนรพาน แก่นิจัง ๕ อูรัง

---

5. กรรมเล็ก

6. นาคบั้ง (ภาษาพม่า)

7. เหมือน นิเสนเอ็ง

8. น้ำบ่อ

เมื่อเรียบเรียงถึงสภาพแวดล้อมเดิมและการสร้างวัดม่อนปู่ยักษ์ นักเขียนสุรัชย์ จงจิตงาม ก็ยึดถือหนังสือ "ประวัติวัดม่อนล้านนา" ที่จัดพิมพ์โดยคุณพ่อคำหมั่น มณีนันทน์ ณ พ.ศ. 2536 และมีความว่า

"....วัดม่อนปู่ยักษ์ ตั้งอยู่ในหมู่บ้านป่าขามทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองลำปาง ในอดีตกล่าวกันว่าบริเวณรอบ ๆ วัดแห่งนี้เป็นป่าไม้ เมื่อถึงฤดูฝนจะมีพืชล้มลุกขึ้นเป็นจำนวนมาก ส่วนในฤดูแล้งจะแล้งมากพืชที่จะขึ้นต้นอยู่ได้ก็มีเพียงแต่ต้นไม้ใหญ่เท่านั้น ส่วนมากจะเป็นต้นมะขามเพราะทนความแล้งได้ดี และมีจำนวนมากมาย ชาวบ้านจึงพากันเรียกว่า "ป่าขาม" และด้วยเหตุที่มีต้นมะขามนี้เอง บรรดาพ่อค้าในสมัยนั้นจึงได้พากันอพยพมาตั้งรกรากเป็นที่ยู่ออาศัย เพื่อใช้ป่านี้เป็นที่เลี้ยงช้างโดยปล่อยให้ช้างเสาะหาอาหารกินตามลำพัง ทั้งฝั่มะขามก็เป็นอาหารชนิดหนึ่งของช้าง ส่วนมะขามเปียกนั้นสามารถใช้เป็นยารักษาอาการป่วยของช้างได้อีกด้วย...."

การค้นหาคำความเป็นมาและอภิปรายให้อนุรักษ์วัดม่อนปู่ยักษ์ สุรัชย์ จงจิตงาม ได้ลงมือกระทำมาก่อนหนังสือเล่มนี้ และเขาได้ชี้หัวใจสำคัญของเรื่อง :

"จิตรกรรมฝาผนัง...ณ วัดม่อนปู่ยักษ์.... จึงนับว่าเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญ ที่แสดงให้เห็นถึงการเข้ามาของศิลปพม่าในล้านนาในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ....พร้อมกับชาวพม่าที่ได้เข้ามาทำกิจการป่าไม้สัก.... และเมื่อได้ร่ำรวยเข้าก็ได้ทำบุญกุศล โดยการสร้างและปฏิสังขรณ์ วัดในล้านนาขึ้น และด้วยตนเป็นชาวพม่า....จึงทำตามรูปแบบของศิลปพม่าและใช้ช่างชาวพม่าโดยตรง ....ศิลปพม่าในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นก็ได้รับอิทธิพลจากศิลปตะวันตก.... เพราะพม่าในขณะนั้น....ตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ....เมื่อชาวพม่าดังกล่าวมาสร้าง....วัดขึ้นในล้านนา....จึงเป็นศิลปพม่าที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก....ดังปรากฏทั่วไปในดินแดนล้านนา เช่น วัดทรายมูล วัดป่าเป้า จ.เชียงใหม่ วัดศรีชุม วัดม่อนจำศีล จ.ลำปาง เป็นต้น ....จิตรกรรมภายในวัดม่อนปู่ยักษ์ ....รวมทั้งภาพพระพุทธรูปที่ปรากฏในงานจิตรกรรม และพระประธานภายในวิหารเดียวกัน ก็เป็นรูปแบบของพระพุทธรูปพม่าสกุลช่างมัณฑเลย์ ซึ่งนิยมสร้างกันในต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ลงมา ดังนั้นจิตรกรรมและตัวอาคารจึงไม่ควรอายุเก่าแก่ไปก่อนพุทธศตวรรษที่ 25

"....จากผลการศึกษาจิตรกรรมฝาผนังที่วัดม่อนปู่ยักษ์.... อาจกล่าวได้ว่า....เป็นหลักฐานชิ้นหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงสังคม ประวัติศาสตร์ และศิลป.... เป็นตัวแทนที่ทำให้เราเห็นถึงการเข้ามา....ของชาวพม่าในล้านนา.... แม้ว่าจะปรากฏศิลปพม่าในล้านนาหลายแห่งก็ตามแต่ที่วัดม่อนปู่ยักษ์นั้นมีสิ่งพิเศษก็คือ เป็นวัดเดียวที่พบหลักฐานงานจิตรกรรมศิลปพม่าหลงเหลืออยู่ชัดเจนในขณะนี้ ซึ่งเรามักไม่ค่อยพบกันนักในวัดพม่าแห่งอื่นในล้านนา

"ดังนั้นจิตรกรรมที่วัดม่อนปู่ยักษ์ที่ปรากฏในปัจจุบันจึงนับว่ามีความสำคัญ.... โดยมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น....

"....จิตรกรรมที่วัดม่อนปู่ยักษ์นั้น[ปัจจุบัน]อยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรม....ทำให้รูปบางส่วนลบเลือนไปมาก ทั้งปรากฏฝุ่นจับบนผิวผนังทั่วไป และขึ้นสีบางส่วนที่ซีดจางและใกล้จะหลุดร่อน แม้แต่ตัวอาคารเองก็อยู่ในสภาพที่ไม่สู้จะแข็งแรงนัก แม้จะมีการบูรณะมาก่อนหน้าที่ก็ตาม....

"....หากปล่อยไว้อยอมชำรุดสูญหายไป ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่น่าเสียดายในคุณค่าทางศิลป ประวัติศาสตร์ และสังคม ขึ้นที่มีค่าไป ฉะนั้นจึงควรที่จะมีความจำเป็น....ทำการอนุรักษ์.... ทั้งโดยหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงและควรที่จะทำการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ ให้สังคมได้รับรู้และตระหนักถึงคุณค่างานจิตรกรรมที่วัดม่อนปู่ยักษ์ ....แม้ว่าเราจะมีวัดพม่าในล้านนาอยู่มากมาย ในจังหวัดต่าง ๆ ....วัดม่อนปู่ยักษ์นั้นมีความโดดเด่นเป็นพิเศษ.... เป็นวัดพม่าเพียงแห่งเดียวในล้านนาที่ปรากฏหลักฐานงานจิตรกรรมตกทอดมาถึงปัจจุบันอย่างชัดเจน.... และเป็นหลักฐานเพียงชิ้นเดียวที่มีอยู่...."

เพราะยังมีศิลาจารึกและจิตรกรรมฝาผนังที่ไม่ธรรมดา สิ่งเหล่านี้คือสาเหตุให้ผู้เขียนสนใจกับเรื่องนี้ในตอนต่อไป ผู้เขียนจะเสนอรูปถ่ายและคำอธิบายที่แสดงให้เห็นความหมายอย่างชัดเจนและความสำคัญของจิตรกรรมที่เคยเป็นมรดก ที่ยังมีเหลืออยู่บนผนังของวัดม่อนปู่ยักษ์

เจมส์ การ์ดเนอร์
นครลำปาง-เขลางค์

ABOUT THE MURALS

เรื่องจิตรกรรมฝาผนัง

About the Murals เรื่องจิตรกรรมฝาผนัง

Monpuyak Monastery is in Lampang. The City of Lampang, and what is today Lampang Province, was formerly part of an independent kingdom in the north of present-day Thailand. This kingdom, called Lan Na (1296-1558) or 'one million rice fields', lost its independence to Burma. Later, in 1774, Lan Na became a vassal-state of Krungthep (Bangkok) during the early years of the Chakri Dynasty of the Kingdom of Siam. This arrangement lasted until 1899, when, during the Fifth Reign of the Chakri, there was a reorganization or reformation of the Siamese kingdom's administrative system. In that year, Siam annexed Lan Na as the precinct called 'Payap'. Then, in 1932, a revolution came to Siam. This revolution was the beginning of Thailand, the modern nation-state. But however modern Thailand becomes, it has not lost a sense of its roots. The present parliamentary form of government, for example, resides side by side with the illustrious and charismatic King Bhumipol Adulayadej, whose reign is the ninth of the Chakri Dynasty. Similarly, across the centuries, the old kingdom of Lan Na has retained a sense of itself. Today, the northern Tai culture exists within the context of a wider, unified Thai tradition with its center in Krungthep.

One proof of the uniqueness of northern culture is found in the many mural paintings throughout Lan Na. Important examples include the murals at Wat Tha Kham and Wat Sao Hin in Chiang Mai, Wat Phumin in Nan, and those murals once found at Wat Wiang-Tah-Mon in Phrae (now removed to Chiangrai). These northern mural paintings differ from those in other regions of Thailand, both in subject and technique. To be counted among these unique paintings are the murals at Monpuyak Monastery.

DIVERSE INFLUENCES

The painting style of the murals at Monpuyak is syncretic. There are historical reasons for this. The restoration of Lan Na occurred during the rule of Phra-Jao Gavila (1782-1813). Gavila was from Lampang, and he built city walls and fortresses, restored sacred sites, and supported Buddhism. But perhaps Lord Gavila's most important policy was to gather people from other city-states to form a new public. This policy, continuous throughout Gavila's rule, was carried out not only through inducements, but also by forced relocation throughout the realm. As a result, the population of Lan Na became quite diversified. Besides the local Tai Yuan, there were Tai Yai (or Shan), Tai Lue, Tai Kern, Burmese, Chinese, and many smaller ethnic

groups. There was political and economic intercourse with the Central Thai, Burmese, and Westerners. As these cultures mingled, characteristics developed that made northern painting distinctive in its diversity. Consequently, it is difficult if not impossible to define a single artistic lineage for Lan Na painting (see ภาณุพงษ์ เลหาสม จิตรกรรมฝาผนังล้านนา, 61-62).

At Monpuyak Monastery, especially the intersection of Burmese tradition and Western technique had a direct effect upon the murals. Scholars classify these murals among work from the first half of the 25th century of the Buddhist Era (1857-1907 CE). During this period, traditional work was produced out of many different artistic traditions, including that of the Tai Yai. The artists of Monpuyak are considered to be part of the artistic heritage deriving from the Mandalay School.

GENERAL CHARACTERISTICS

The subjects depicted in northern Tai painting tend to be idealizations of Lan Na people, even if Jataka tales or Buddhist history is the context. This is the same tendency that appears in the painting of the European Renaissance, whether it is the pious patron praying to one side of a manger in Bethlehem, or demure damsels plucking fruit from perfect trees, or content peasants turning the soil outside a castle's wall. These things may happen while angels hover overhead or demons crouch behind shrubs. Just as the sacred and profane worlds overlap in Renaissance art, so too with depictions in Lan Na art.

Most subjects in Lan Na painting derive from Jataka tales, and often these are outside the canon. Subjects also may be local legends or history, or simply vignettes of the daily lives of common people. For this reason, northern Tai art is more readily compared to that of the Renaissance in northern Europe than to work of the Italian Renaissance, which emphasizes gods and goddesses to the same extent as the art of Thailand's central region.

JATAKA TALES

In his book *"Wall Paintings of Lan Na"* Panupong Laohasom writes that the subjects of the murals at Monpuyak Monastery are derived from Jataka tales. These tales are found in the Phra Tripitaka (พระไตรปิฎก) or sacred scriptures of Buddhism. During the Fifth Reign of the Chakri Dynasty, King

Chulalongkorn of Thailand stated that it is believed these tales date from the earliest days of Buddhism; but that, in the beginning, the Jataka tales, together with sayings of the Buddha, were committed to memory rather than to writing. Traditionally, the written Tripitaka was assembled anonymously before it was revised at the Third Grand Council, convened during the reign of Emperor Asoka, perhaps 235 years after the Buddha attained Nirvana.

The word “Jataka” (ชาดก) refers to a personage who has had different incarnations during the cycle of rebirths. For example, at one time a personage may have been a *deva* or celestial being, then a human being, or perhaps even various animals, depending upon the outworking of kama or karma (กรรม).

As a literary collection, the Jataka tales are generally called “The Lord’s Five Hundred Lives” (พระเจ้าห้าร้อยชาติ). This title is somewhat misleading, because the number of tales found in Pali texts from Sri Lanka comes to 547 stories. Meanwhile, the number of tales from India now found in Myanmar (formerly Burma) is set at 550 stories. Beyond this, The Thai Ministry of Education states that Jataka tales are not limited to the Tripitaka, but are also found in Persia, Arabia, and Greece. As example, the Ministry points to striking similarities between several Jataka tales and some of Aesop’s ancient fables, with differences in detail only.

At Monpuyak Monastery, a series of ten Jataka tales appears in the wall paintings. These stories tell of the last ten incarnations of the Buddha as a Bodhisattava, and they are known collectively as “Tho-sa-chart” (ทศชาติชาดก). After the Fourth Reign of the Chakri Dynasty, artists began to limit the scope of wall paintings based on Jataka tales to these ten subjects. The Thai Ministry of Education explains that full-blown depiction of all 550 tales had become too demanding of space, materials, and labor. This condition soon became a convention that was followed by the artists at Monpuyak Monastery. The ten tales, as set forth by Panupong Laohasom, are as follows:

1. เตมีย์	or Temii
2. มหชนก	or Mahachanok
3. สุวรรณสาม	or Suwansaam
4. เนมิราช	or Nemiraja
5. มโห สถ	or Mahosot
6. ภูริทัต	or Purithat
7. จันทกุมาร	or Chanthakumarn

8. พรหมนารถ	or Prahmnarot
9. วิหุรบัตติ	or Withura-Bantit
10. เวสสันดร	or Vessandorn

The Ministry of Education states that these ten tales are the most important of the Jataka, and Buddhists consider them sacred for reason that their profound depth illustrates the highest Dharma while teaching virtuous behavior proper to a good person.

The Jataka tales that tell of the Buddha's last ten incarnations especially teach those virtues, and each is entitled with the name of a central character. A brief sketch of each tale now follows:

1) The tale called "Temii" (Teh-mee เตมี๋ย) teaches the virtue of temperance or abstinence from sexual desire (เนกขัมบารมี).

Phra Temii was the son of King Phranasri and Queen Chantatewi. When still young, he saw his father sitting in judgment upon people accused of various wrongs, and he thought that this was a sin or shortcoming that would lead one to suffer torment in hell. His was fearful that, some day as king, he would have to perform this sinful duty. He therefore deputed himself as one with no physical sensations at all. He became deaf, dumb, and blind. Temii's father, the king, tried various means to test him, all to no avail. Temii's restraint was complete. He refrained from protecting himself from exposure or from revealing his feelings in any way, even though his father burned him with fire, had a snake strangle him, and had elephants do fearful things to him. Through his mother's pleading, and even when many beautiful girls came to serve him and to attract him physically, Temii remained steadfast and indifferent. When he attained sixteen years of age, an astrologer predicted that Temii had an evil fortune and that to provide him with anything would be a danger to the land. His father, therefore, had Temii taken out for burial in a cemetery outside the city. By this means, Temii escaped from doing bad. When he was buried, he rose up and began to preach to Sarathi, the one who was responsible for taking Temii away and killing him. Sarathi pleaded with Temii to return to the palace, but Temii said, "I have earnestly tried to escape the throne for ten years, so that I might ordain." Then and there, Temii vowed to become a monk in the forest outside the city. When his parents learned of this, they returned to their thrones. Still, Temii insisted upon ordination. He taught the Dharma to his father and mother, and then he ordained. This act influenced rulers of other cities, who also forsook their thrones and ordained, following Temii's example.

2) The tale called “Mahachanok” (Ma-ha-cha-nohk มหชนก) teaches the virtue of diligence or right effort (วิริยะบารมี).

Prince Mahachanok was the son of King Aridata-Chanok of the city of Mitela. When he was still in his mother's womb, his father waged war against King Anucha and lost his life. The Queen fled to the city of Kalajampaka, where she gave birth to the Prince. When he had grown up a little, he learned about his father and then set himself to study every branch of knowledge. In time he was sixteen years of age, and he asked for, and received, a sum of money from his mother. He invested in a shipping business, which he hoped would raise enough money to enable him to reclaim his father's city. But on a journey, his sampan sank into the sea, and everyone on board became food for fish. Everyone, that is, except Prince Mahachanok, who swam for seven days in the great ocean. Even though he could not see a shore at all, he swam and swam and persevered until, on that seventh day, he made a vow to ordain as a priest. At that moment, Nang Mani, the daughter of the ocean god, saw the Prince's effort, and she helped him by leading him to the royal park of the city of Mitela, the very place he had determined to go. At that time, the ruler of Mitela had passed away and Princess Siwali, as her father had instructed her to do, was looking to marry someone who would ascend the throne and govern. Therefore, her Brahmin advisors arranged for a royal chariot to go out and find a virtuous person to rule the city. So, when it passed Prince Mahachanok, the royal chariot stopped. This is how he came to rule the city. He became successful by relying on the same diligence that kept him swimming in the great ocean. He invited his mother and the Brahmins back to the city of Mitela. But one day he saw the culpability that accompanied governance, so he renounced the throne and observed the Dharma instead. He stayed in the palace for six months without leaving, and when he finally came out, he ordained as a priest. Although Princess Siwali pleaded with him, he lived the rest of his days as a monk in the forest.

3) The tale called “Suwansaam” (Su-wahn-sahm สุวรรณสาม) teaches the virtue of kindness or mercy (เมตตาบารมี).

Suwansaam was the son of an ascetic father and mother who practiced moral living in the forest of Himaphanta. His playmates were all the animals of the forest, including kinaree, which as everyone knows are half-bird and half-girl. When Suwansaam was sixteen years of age, both his parents were blinded when a poisonous snake bit them in the eyes. Therefore, Suwansaam took care of his parents, and they all three lived peacefully together in the forest. One day King Kabilayak, who was the giant that governed the city of

Pharanasri, proceeded into the forest to hunt. There, alongside the river, the king saw Suwansaam in the midst of a flock of kinaree and, with a poisonous arrow, shot him. But after he was shot, Suwansaam still retained his mental acuity. So he said to the Giant King: "I have a responsibility to care for parents who are blind." Hearing this, Kabiliyak understood Suwansaam's sense of obligation, and the king determined to care for the parents in his stead. When Suwansaam was informed of this arrangement in respect of his parents, he lost consciousness. And, Kabiliyak felt in his heart that Suwansaam was dead. In fact, the king was heartsick, so he proceeded to go tell the father and mother and lead them to Suwansaam. By means of taking a vow, the parents caused Suwansaam to be revived. Not only that, their blindness passed and their eyes were as good as ever. This greatly surprised King Kabiliyak, so Suwansaam told him: "I have returned because of the merit accrued in caring for my parents." He then displayed Dharma in paying obeisance to the King. When the king attended the Dharma, he understood the truth of it and came to believe. Thus, the king stopped hunting animals and began to govern in accordance with the Dharma. As for Suwansaam, he observed religious abstention and provided for the needs of his parents for the rest of their lives.

4) The tale called "Nemiraja" (Neh-mee-raht เนมิราชา) teaches the virtue of redeeming religious vows (อธิษฐานปารมี).

King Nemiraja was the ruler of the city of Mitela, the one who ruled following King Makhatewa, and he renounced the throne in favor of ordination as a priest in the mango forest, when all the hairs of his head were gray. But when he was young, he had a heart for giving alms, for morality, and for always following the Dharma. When he began to rule in place of his father, who had ordained, throughout the realm he taught his subjects to be moral, to make merit, and to give alms. This goodness garnered praise from heaven above and hell below, and from all the people. But one day the king began to have doubts about which was the greater, morality or almsgiving. So Indra paid him a visit and said: "More merit attaches to practicing morality than to almsgiving. Nevertheless, both things ought to be done." Indra charged Nemiraja to be steadfast in respect of both, so the king taught his subjects to preserve morality strictly. Consequently, when his subjects died, they were reborn as celestial beings. They realized this was owing to King Nemiraja, and they appreciated his virtue. Then Lord Indra sent his son, Matulithep, in a royal chariot to collect Nemiraja and bring him up to heaven. But Nemiraja insisted upon first descending to see all sixteen pits of hell. After that, King Nemiraja ascended to heaven and saw all seven levels. The celestial beings invited him to stay and enjoy heaven, to

remain there, but the King desired to teach people about moral goodness so that they might be spared the flames of hell. After the King taught Dharma to all the celestial beings, he descended to the human world, to preserve and to teach his subjects always to be good. Later, when Nemiraja's hair had turned gray, he renounced the throne in favor of his son, and he went off to ordain in the mango forest, where he dwelled until he passed away.

5) The tale called “Mahosot” (Ma-hoh-soht มโหสถ) teaches the virtue of wisdom or right mindfulness (ปัญญาบารมี).

Mahosot was the son of a wealthy man in a village of the city of Mitela. When he was still young, he displayed great wisdom. King Withiraja of Mitela tested the wisdom of Mahosot in many places at many times, and it soon appeared that Mahosot had wisdom far surpassing the four philosophers of the royal court. Therefore the King enlisted Mahosot as his counselor. When Mahosot was at court, the four philosophers tried his wisdom and plotted against him. But, thanks to his wisdom, Mahosot was able to extricate himself from their machinations. The King therefore had confidence in Mahosot and his wisdom, and it was his pleasure that Mahosot should teach the Dharma to his retinue. At that time, King Chulani, ruler of the city of Kampala, was taken in by the advice of the Brahmin Kewat, and waged war to expand his domain by forcing over one hundred cities to pay tribute. But he was unable to capture Mitela, because of the wisdom of Mahosot. Therefore the Brahmin Kewat's strategy was to send the daughter of King Chulani as an emissary to pay obeisance and negotiate with the King of Mitela. However, Mahosot had a strategy to build a tunnel in the new palace, in which to trap/hold the wife and daughter of King Chulani. In this way, King Chulani fell victim to superior strategy and was forced to accept defeat. Further, he promised never again to think mischief toward others.

6) The tale called “Purithat” (Poo-rih-tot ภูริทัต) teaches the virtue of moral behavior or right action (ศีลบารมี).

Purithat was the son of Lord Thotsarot of the Land of the Naga. He had an audience with King Virupaksa the Great, whom he helped to solve various problems by virtue of his sagaciousness. One day, when Purithat sought Lord Indra, he saw that heaven was such a refreshingly happy place that he hoped to be reborn there. Therefore, he decided to maintain the highest moral precepts. When he returned to the Land of

the Naga, he dwelled in the royal park, where he practiced moral living. However, a Snake-Woman encircled him, and so he departed the Land of the Naga to reside in the land of human beings. There he kept the moral precepts from atop an anthill alongside the Jumna River. In time, Purithat was captured by Brahmins and tortured in many different ways, but he was not angry. Even though he possessed supernatural powers, he did nothing injurious to the Brahmins owing to his fear of offending morality. He therefore withstood the Brahmins exhibiting him for money in village after village. It came to pass that Purithat's mother and siblings divided themselves and went searching for him. An older brother, Naga Suthatsana, went disguised as a mendicant, while a younger sister, Princess Achamuni, went disguised as a frog. These two met Purithat as he was being exhibited before the palace of the city of Paranasri and successfully saved his life. When Purithat returned to the Land of the Naga, for the rest of his days he preserved morality.

7) The tale called “Chanthakumarn” (Jan-tah-gu-man จันทกุมาร) teaches the virtue of patience or forbearance (ขันติบารมี).

Chanthakumarn was the son of King Akaraja of the city of Bupaphawadi. The king had an advisor, a Brahmin named Prahmkamthala, who was responsible for deciding legal cases. However, this advisor accepted bribes, so his decisions were quite unfair. One day, the complaints against this advisor came to a boil, and Chanthakumarn was called to rehear the case and render a fair decision. He was different and worthy of respect. Consequently, King Akaraja appointed him to hear cases in place of Prahmkamthala. When this happened, the Brahmin became angry and vengeful. This grudge against Chanthakuman gave rise to a ploy, when Prahmkamthala informed the King that, if His Highness wanted to be reborn in heaven, he must sacrifice four each of his sons, daughters, wives, elephants, white cows and horses, as well as four rich people. As King Akaraja believed all this, he told Prahmkamthala to make arrangements for the ceremonial sacrifices. Even as his royal parents implored him not to go through with this, King Akaraja would not listen. But when his sons and his nieces implored him, he almost had a change of heart – that is, until Prahmkamthala effected to incite the King further and so bolster the royal resolve to carry out the sacrifices. While suffering this ruthless maltreatment, Chanthakuman had to muster endurance by several means, even when he was captured and buried up to his chest in preparation to be a burnt offering. Queen Chantatewi, the wife of Chanthakuman, prayed to all the deities for help, and owing to the power of this prayer, Lord Indra manifested himself as a great giant carrying a steel rod. With balls of fire, the giant threatened King Akaraja, who was so

frightened he cancelled the ceremony. Then the people of the city beat the Brahmin Prahmkamthala to death. When they were about to kill Akaraja as well, Chanthakuman begged them to spare the king's life. Hence, the people drove Akaraja from the city and invested Chanthakuman as the new king, and he ruled in fairness all his days.

8) The tale called “Phramanarot” (Prahm-na-roht พรหมนารอด) teaches the virtue of detachment or impartiality (อุเบกขาบารมี).

King Angkatik of Mitela ruled that city by following the Dharma. This king had a daughter named Rujagumari who was moral and practiced almsgiving. The king provided treasure for the princess to make donations every 15 days. One day, an important counselor respectfully told King Angkatik to discuss the Dharma with Khunajiwaka, a newly ordained nude novice. After Khunajiwaka paid obeisance to the king, he declared there was no good or evil either in this world or the next, so one need not make merit or give alms, seeing that death ends existence. When others agreed with Khunajiwaka, King Angkatik began to believe all this himself. When he returned to the palace, he lived riotously and neglected the land. Of course, he also forsook giving alms. No matter how his respectful daughter pleaded, the king did not believe in almsgiving. For that reason, Rujagumari truthfully relied upon the deities to help her father remove himself from a life of excess and misapprehension of the Dharma. During that period, there was in the palace a high Brahmin named Phramanarata who transformed into a monk and rose in the air to expound the Dharma to King Angkatik, so to overcome the king's misapprehension. No matter what he did thereafter, the king displayed impartiality and his decisions were wise and watchful. When he saw that something might be good or useful, that is what he did. Therefore, King Angkatik ruled justly in accord with the Dharma, as he had done previously.

9) The tale called “Withura” (Wih-tu-ra วิฑูร also called “Withurapanthit” Wi-toon-ban-tit วิฑูรบัณฑิต) teaches the virtue of truth or right knowledge (สัจจบารมี).

Withura was a royal philosopher of King Thonyachaikorapya of Inthapat. Withura expounded the Dharma to the King, and he was believable and widely known. One day, the king went out to observe moral precepts in the royal park. Lord Naga, Lord Garuda, and Lord Indra came to the park also, to meditate and to practice the Dharma. The four of them wanted to know whose morality was most excellent. Withura paid

respect to all four and declared that the morality of each was exceedingly superior. For that reason, Withura said, each should be content, and the four luminaries bestowed gifts upon him. When returned to the City of the Naga, Lord Naga mentioned the merit of Withura to his wife. The queen desired to hear the Dharma, so she planned a ploy. She pretended to be ill, and coaxed her husband to bring thither the heart of Withura by saying that Lord Naga should be pleased to perform this task. Thus, she nearly died. Therefore, Lord Naga sent his daughter to announce that anyone who brought him the heart of Withura would be elevated to the position of royal consort. A giant named Punyaka volunteered. His strategy was to challenge King Thonyachaikorapya to play backgammon. The king gambled and lost, so Punyaka took possession of the person of Withura. Punyaka then tried to kill Withura in various ways, at many times in many places, but nothing the giant could do endangered him. In fact, Withura displayed the Dharma to such a degree that the giant had a change of heart and released him. But Withura determined to go to the City of the Naga, so the giant Punyaka led the way. When they met Lord Naga, Withura expounded the Dharma to his queen, exactly as she had desired. After all, presentation of the Dharma was the real heart of Withura. And when Withura returned to his own city, he taught the Dharma to all the people, until age carried him away.

10) The tale called “Vessandorn” (เวสสันดร เวสสันดร) teaches the virtue of charity or almsgiving (ทานบราหฺม).

Vessandorn was the son of King Sanchai and Queen Phusadi of the city of Sirathburi. When he was still quite young, he gave alms and made donations widely. When he attained sixteen years of age, he proceeded to govern and took Mantari as his wife and queen. They had a son and a daughter named Chalikuman and Kanhakumari, respectively. In time, a bad drought brought ruin to the people of Kalingkarath. Even though the king of that city undertook religious observances for seven days, there was no effect. So, his royal counselors respectfully requested two virtuous elephants belonging to Vessandorn because, should those elephants go anywhere, rain would fall lightly upon the entire region. Therefore, Vessandorn donated these important elephants, sending them to the city of Kalingkarath. But this action made the people of Sirathburi angry and vengeful, so they made King Sanchai banish Vessadorn from the city. As Vessandorn and Mantari departed, they left behind a horse and carriage as a donation, so that they had to carry their children into the Himaphanta Forest, where they ordained. One day the Brahmin named Chuchok came in search of their son and daughter, to lead them off to be slaves. Vessandorn made the donation. Lord Indra

was concerned that a bad person would come seeking Mantari as well, so he transformed into a mendicant and came himself, asking for Mantari. Vessandorn was only too pleased to do the right thing and make the donation. As for old Chuchok, he led the children to Sirathburi, where King Sanchai redeemed them by paying a ransom. This included a large quantity of delicious food, which greedy Chuchok could not finish eating for reason that his stomach burst and he died. Then King Sanchai was pleased to organize a royal caravan to go collect Vessandorn and Mantari, to return them to the city. There, Vessandorn governed and continued to make donations for the rest of his days.

PHYSICAL DESCRIPTION

As stated earlier, because of time and expense the complete 500 Lives were not painted after the Fourth Reign. Instead, emphasis was placed upon the last ten incarnations. But even these ten lives were reduced in time to one or two favorite Jataka, especially the tale of 'Vessadorn' (sometimes called 'Mahachart'). As for Buddhist history, it was not popular to represent the encounter with Mara. More likely, the depiction might be the Lord Buddha's descent from the star known in Thai as Dao-Deung. This is the case at Monpuyak Monastery, where this story is the subject of the largest mural in the ordination hall and serves as backdrop to a large statue of the Buddha in Mandalay style.

The descent from Dao-Deung and the 'Thosachart' (last ten incarnations) comprise a continuous frieze wrapping around the interior walls. Although continuous, the frieze is divided into sections, one for each subject or Jataka. About eight feet in height, the frieze stretches from perhaps 18 inches below the ceiling down to the tops of windows and doors. Because the painting of the descent is located behind the main statue, the paintings of the Ten Lives therefore flank and face the Buddha.

If we look at the murals and the statue as a program, the Buddha has descended from Dao-Deung and is sitting in our midst. When one enters the main door of the ordination hall, the first sight is simultaneously the last and the first ('Vessandorn' and 'Temii') of the final ten incarnations, in which all virtues were perfected. Hence, a person entering the ordination hall is immediately in the realm of virtue and a participant in the former lives of the Buddha. All the same, the program may not be quite this simple.

Curiously, there is one unidentified subject inserted into the cycle, a mural between 'Mahosot' and 'Puritit'. This subject may yet be identified, because there is a band of writing along the bottom edge of the

painting. This writing appears to be Burmese (or perhaps Tai Yai or even Lan Na Thai). However, carelessly brushed white paint, applied later to brighten the walls, obscures the band. This white oil paint was spread also above the frieze. Unfortunately, it ran down the murals, which were probably painted in vegetal pigments mixed in water with a binder of "ma-khvit" tree-gum (the elephant apple, *Feronia elephantum*). But whatever the exact technique, hardened splatters and rivulets of oil paint are stuck to the surface of murals that were executed in water-based colors.

STYLE & SPECIAL FEATURES

The murals remain unfinished. Consequently, in sections, they have an almost ghost-like appearance. Further, they provide an opportunity to study the working methods of painters from that period.

According to David K. Wyatt, as a general practice "walls were prepared to take paint by washing them several times with a mixture including "khii-lek" leaves (genus *Cassia*), coated with a plaster in which tamarind leaves had been included" (*Reading Thai Murals*, p. 23).

Art historian Panupong Laohasom describes the basic techniques as follows: "การระบายสีมีทั้งแบบเรียบ ๆ แล้วตัดเส้น และแบบไล่สีน้ำหนักอ่อนแก่" (126), which may be translated roughly to say that, in applying paint, both the "smooth-smooth with cutting of lines" method and the "running a gamut from young to old" method were used.

It appears that a thin wash of light brown was first applied to the wall and allowed to dry. There is little or no evidence of wet-in-wet technique. Depending upon the section of the mural, succeeding layers of paint were applied either directly (more or less *a la prima*), or by coloring a design that had been carefully outlined; or, conversely, by first painting a shape and then outlining ("cutting") it. Consequently, some passages of the frieze have a brushy *impasto*, as in 'Nemiraja'. Other passages, as in parts of 'Vessandorn', are thinly painted and smooth. Still others are nearly transparent. In this way, "the gamut is run from young to old (light to heavy)."

The murals at Monpuyak were painted in unusual colors for the period. Save for a reddish earth color, there are no reds at all. Yellow and ochre replace gold, which was used widely in paintings at other monasteries. Brown is used as the middle value, and there is an unusual use of orange and pale green, together with white, gray, and black.

The Western influence is most clearly seen in 'Withura-Bantit' where, along with the traditional 45-degree perspective and bird's-eye view, the painters employed the methods of the Renaissance. There are many Western-style buildings in the painting, which these artists must have seen throughout Burma during the colonial period.

The lower left of the painting 'Suwansaam' has a traditional building rendered with Western perspective, while on the far right is a traditional building rendered as a bird's-eye view in 45-degree perspective.

In the middle of 'Vessandorn' is a building based directly upon the palace in Mandalay, along with the houses of common people and buildings in the Western style. Laohasom places this mixture of Mandalay style and Western perspective as having been executed in the first half of the 25th century BE, or the period 1857-1907 CE. He states that the frieze in the 'brick viharna' (ordination hall) was painted about the same time the building itself was constructed, around 1897 CE. Hence, the murals at Monpuyak Monastery display artistic tendencies that would later become fashionable. Certainly the murals at Monpuyak Monastery are examples of the Burmese handiwork that was appreciated and studied from around 1907 CE onward, and became especially popular in the late 1920s to mid-1930s (see Laohasom, 120).

Nearly all the figures are Burmese. From clothing in the mural, classes of society are visible: kings, lords, upper class, commoners – together with the social behavior of daily life. Still, there are anomalies.

Consider the lower right half of the painting 'Mahachanok'. From the style of his long hair, one prostrate figure has been identified as Mon . This man is under attack from another man wielding a sword. This has little to do with the Jataka tale, unless the Mon is standing in for King Aridata-Chanok of the city of Mitela, who died in a war against King Anucha. At the same time, outside the city wall in the lower middle, there are mounted soldiers who appear to be dressed in 19th century uniforms, including pith helmets. And on the far right, although it is only blue on white, there is a flag that otherwise appears thoroughly British. As the mural is unfinished, perhaps the red had yet to be applied? Finally, in the lower middle, facing the viewer, is a prominent figure, carrying a musket, who looks every inch a Japanese soldier from the war with Russia.

QUESTIONS

Certain questions present themselves, when one considers the murals in the ordination hall along with the stone inscription. According to records, construction of the monastery probably commenced in 1897 CE. This was the year that permission was granted, in early September, to establish the monastery (see Appendix F). Painting of the murals probably began two years later. After all, the ordination hall sits atop a massive raised foundation that must have been built before the ordination hall itself. Similarly, the hall must have been built before anyone adorned its walls. If so, the murals were begun around 1899, the same year that Lan Na (then called the northern precinct of 'Payap' that included Lampang), was annexed to the Kingdom of Siam. Later, the stone inscription will state that the monastery was erected (finished?) in either 1901 or 1904 CE.

Why were the murals left unfinished? To answer the question, this writer believes that the political situation of the time must be considered. The founder of Monpuyak Monastery was a Tai-Yai (Shan) from Nan-Por-Chi Village in Burma. The artists who painted the murals were also from Burma. Had these artists any relationship to the Shan who participated in the general uprising of 1902? That rebellion started in Phrae, moved to Lampang, then spread throughout the north. Among its sympathizers was local Tai-Yuan nobility. As a result, the central government in Krungthep raised an army and, with the help of British forces, pacified the northern region over time.

In the latter 19th century Burma (Myanmar) was under British rule, and the incursion of British commercial interests into what is now northern Thailand was a cause for concern to the government in Krungthep. (See Tanet Charoenmuang, *100 Years of Siamese-Lanna Relations*, as to whether this explains the annexation of Lan Na into Siam.)

Logging was central to British interests, and labor was provided in large part by the Tai-Yai who emigrated from Burma. As foreigners in Lan Na, the Tai-Yai were subject to unequal taxation by the central government. In 1902 C.E., this situation led to the murder of the Krungthep-installed governor of Phrae Province and to the Shan Rebellion. This uprising struck a chord with the nobility of Lan Na who were displeased with the central government's reforms (in their eyes, usurpations). In regard to this matter, it is instructive to compare the remarks of historians.

According to Hans Penth: "Elsewhere resistance to reform [during the reign King Chulalongkorn] was stronger, usually caused by loss of revenue because income was inspected by and shared in form of taxes by Bangkok. [...] In Lan Na... in 1902, was a short-lived and relatively mild uprising in Phrae, carried out by immigrated Shan who were helped by local nobles and their wealthy friends who chiefly resented the reduction in their income" (*A Brief History of Lan Na*, pp. 36-37).

According to David K. Wyatt: "Several hundred Shans attacked government offices and forced Siamese officials to abandon Phrae; then they moved against Lampang. The rebels spared the local ruling elite and population, but killed Siamese. When the rising was suppressed, after about six weeks, an investigation into its causes revealed that the rebels had some support both from the local ruling elite who resented the Siamese seizure of their traditional prerogatives and from the local population who resented official abuses (like the collection of taxes in lieu of labor service while labor service was still required)"¹ (See *Thailand: A Short History*, p. 214.)

According to Tanet Charoenmuang: "This writer considers the year 1902 to be the end of an age; that is, the end of the period of conflict between Siam and Lan Na. This is owing to the armed struggle of many different groups and many different city-states in Lan Na. But each group was completely defeated, especially the rebels from Phrae, whose city lord fled to Luang Prabang. Not only did Siam unseat the city lord and remove all vestiges of the old nobility, all important positions were then filled by bureaucrats of the central government... Still, resistance to Siamese power remained" ("คนเมือง" p. 45).

Siamese power was reasserted with help from the British not only in 1902, during the rebellion that began in Phrae, but also during an earlier uprising in Chiang Mai in 1889. (Likely, the British Government had an objective in assisting Siam both times, for reason that in 1887 the administration in Burma ordered an army up to the southern Shan States that border Lan Na, to put down a rebellion of the Tai-Yai there.) Clearly then, construction of Monpuyak Monastery and the painting of its murals happened during a period of unrest throughout Lan Na, a period of resistance to the centralized power out of Krungthep. This resistance lasted from 1889 until 1902 CE (2432-2445 BE). General disaffection may have lasted longer still.

Why were the murals left unfinished? The simplest explanation might be that the patron ran out of money. The granddaughter of the founder of Monpuyak Monastery states that Jong Nanta had to sell many

---

¹ While the labor service officially ended in 1905 and the corvée system in 1874, conscripted labor continued to some extent into the 1920s when, according to Chan-Suay Chaiwattana, the City Lord was seen riding through Lampang and pointing at those who were to work. See: Person, Chaiwong, and Gardner, *Oral History Project #1* (Lampang: Yonok College Lanna Center, 1992).

elephants to pay for construction. But also it is possible that his project was affected, if not overtaken, by events.

Kham Muang, the local language, appears on the stone, in the last two lines of Side Two. These lines have always appeared cramped to me, as if added later. The only certainty is that the central government in Krungthep prohibited writing Kham Muang in 1913 CE (2456 BE).

All this is circumstantial. It is speculation. Nevertheless, it is interesting to note that Monpuyak Monastery was ordered to change its name to *Monsanthan* in the 1920s CE.

RESTORATION (& PENTIMENTI)

4 July 2004, Sunday morning –

It's finally happening. The murals are being restored at Monpuyak Monastery. Yesterday, after an absence of nearly two years, Janjira and I went to ask permission of the abbot for me to take digital images of the paintings inside the ordination hall. The abbot could not be found, but a monk pointed toward the hall and told us that a team from Bangkok was working away...

[The preceding paragraph was written in a letter to family and friends. Since writing it, I have been up on the scaffold inside the old ordination hall. Let me explain:]

If memory serves, I began researching Monpuyak Monastery in 1999. One reason for writing about the monastery had been to gather data with which to seek funding for restoration. Years earlier, the monastery had been registered as an historical site. However, little happened afterwards (or so it seemed), and it was easy to think Monpuyak was forgotten. But, on 3 July, it was clear that I was wrong. Workers from Bangkok – this was news. After many years, the Department of Fine Art, whose budget is too small to accomplish the many tasks before it, had returned to the monastery and set to work. So, the monk said to go up and have a look inside the ordination hall (อุโบสถ, often called "the brick viharna") where the murals reside.

The hall sits atop a raised foundation surrounded by a wall blocking the view from below, so when I climbed the stairs there was a small surprise. For the first time in all my visits to the monastery, the doors and windows were open wide. Inside were three scaffolds supporting a team of women and men working on walls that are remarkably much cleaner. Grime, dust, and well-intentioned patches of white paint along old cracks have been removed, so that now the frieze around the room is clearly visible.

Materials and tools used to accomplish this feat are plain water, a 5% solution of Paraloid, and toluene in a ratio of 9/1, in conjunction with tissue paper, cotton swabs, brushes, surgical knives (for removing drips and splatters of white oil paint), and considerable patience. The project is scheduled to run from June to September 2004/2547. At the time of this writing (14 July), the team has been working over a month.

Heading the project is Mr. Somsak Tangphan. Leading the team of restorers is Mr. Samark Tongsan. Perhaps in his mid-thirties, Samark has been doing this type of work over ten years. The members of the team include Mr. Wirachai Wirasuksawat, Ms. Saiphol Phirayakham, Mr. Boonleu Intraput, Ms. Lamai Intraput, Mr. Subaansan Sunanta, Ms. Kanokporn Dankham, and Mr. Phasom Narata.

The team leader, Samark, is interested in what I have written to date. When we spoke together, he seemed surprised by some little-known history. Well, little-known history tends to be like that, but it is also possible that my data are dead wrong. Time will tell. In the meantime, it is a good thing that restoration is underway. In the estimation of experts, the paintings at Monpuyak Monastery are a unique national treasure. Perhaps soon, and once again, these murals will be known, appreciated, and studied.

Something must be in the air. Only last week, I returned to work on the manuscript. In 1999, the primary concern had been translation of the stone inscription. In 2001, I had begun a revision but was overtaken by events in my wife's family and had to put the revision aside. Lately, I have been writing short descriptions of the Jataka tales called 'Thotsachart'... and now the restoration is happening. How about that?

James Gardner

14 July 2004

*****

25 December 2014

In these past ten years, many have taken an interest in Monpuyak Monastery. I understand that tour buses make the stop from time to time. More importantly, a different account of Monpuyak's history has been put forward by Mr. Pisit Kulprachakarn (พิสิษฐ์ ฤๅลประชาการต์) – an interpretation with which I agree. In Mr. Kulprachakarn's view, there have been many founders of Monpuyak Monastery, some of whom followed Jong Nanta. Donors, patrons, and villagers have all contributed to the construction and maintenance of the monastery up to this present day.

More particularly, I am currently inclined to believe that Jong Nanta's contribution to Monpuyak is limited to the raised platform-mound enclosed by the diamond wall. This raised ground supports the chedi (stupa) and the Ordination Hall in Portuguese style, where the murals may be found. Whether Jong Nanta, who worked elephants in the teak forests, also constructed the wooden *viharna* in Burmese style is really anyone's guess. It appears certain, however, that Jong Nanta must have built upon an already existing site. By this I mean to say that he himself was a patron or benefactor of the monastery. And, finally, as is almost always the case, history depends upon whatever evidence is available to us. Given that, another interpretation may follow in the future.

J.G.

WORKS CONSULTED บรรณานุกรม

- Penth, Hans. *A Brief History of Lan Na*. Chiang Mai: Silkworm, 1994.
- Wyatt, David K. *Thailand: A Short History*. New Haven: Yale University Press, 1984.
- _____ *Reading Thai Murals*. Chiang Mai: Silkworm, 2004.
- ธนสวรรค์ เจริญเมือง "100ปี สายสัมพันธ์สยาม-ล้านนา"
เชียงใหม่ : โครงการศึกษาการปกครองท้องถิ่น
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2542.
- _____ "คนเมือง" (จัดพิมพ์โดย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับ
ศูนย์ศึกษาปัญหาเมืองเชียงใหม่)
เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แสงศิลป์ 2544
- ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่มที่ 8 จัดพิมพ์โดยกองพุทธสถาน กรมศาสนา พ.ศ. 2525
- ปรีชา สุทรปรีดา "ปัญหาชนกลุ่มน้อยในมณฑลพายัพ"
เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยา
คณะวิชามนุษยศาสตร์ และ สังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ 2531.
- ภาณุพงษ์ เลาหสม "จิตรกรรมฝาผนังล้านนา"
กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ 2541.
- วินัย รอดจ่าย และคณะ "จิตรกรรมฝาผนัง นันทนาครค (พระเจ้า 500 ชาติ)"
กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว 2540.
- สุรัชย์ จงจิตงาม "การศึกษารูปแบบศิลปกรรม: จิตรกรรมฝาผนัง วัดม่อนปู่ยักษ์"
เชียงใหม่ : ภาควิชาจิตรศิลป์
คณะวิชามนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 253____.

APPENDICES

ภาคผนวก

Appendix A: Transliteration of the Stone Inscription

การสำเนาของศิลาจารึก

Stone Inscription at Mon-Pu-Yak Monastery

ศิลาจารึก ที่วัดม่อนปู่ยักษ์

Side 1: BURMESE

ด้าน ๑ ภาษาพม่า

Line

1. ဇေ
2. ယုတု
3. သဗ္ဗမင်္ဂလံ။
4. ဇိနသာသံစီရံတိဌတု။
5. ငါးထောင်ရှည်ကြာ။သာသာသည်။
6. ကောင်းစွာတည်စေ။သဘောရွှေ့၍။အနေအထား
7. သဒ္ဓါပွားသဖြင့်။ယောကျာ်းဇာနီ။မြေမဟီတွင်။ကေ
8. သရီကြွား။ချသော်လားသို့။တရားစွမ်းရည်။မြီးခိုင်တည်လျက်။
9. မည်ထွက်မချို့။ဟိုပုန်းမြို့ဟု။ညှိညှိမိုင်းမိုင်း။ရပြိုက်တိုင်းပင်။အံ့လိငြီးခြီး
10. ပ။ကမ္ဘောဇမှာ။သာလှထူးသည်။နန်းပါချီရွာ။တည်ရာဇာတိ။ဘွာလာဘိသည်။မ
11. ည်ရှိသညာ။ခေါ် ဝေါဟာလိငြီး။နန္ဒာကိုင်းတည်။စံနိုင်ငြီးလျှော်ညီ။လေးကီလေးကုတ်
12. မရုတ်စေရာ။ ကြံ ရှာသမျှ။ညာဏသမ္ပယုတ်။ကျိုင်းထုတ်မည်ယှည်။အယည်ပါစွ။
13. ကမန္တ ဟု။ပြုတံပြုအပ်။မွေးရပ်ရွာက။ထွက်ခါလှည့်လစ်။သက္ကရာဇ်မှာ။ဇေ
14. ခွါတြိတြိ။တထောင်ပြည့်နက်။ချစ်ရာစွက်၍။ထက်သုံးဆဲ့သုံး။အခါတုန်း
15. က။ပျံ့နှံ့ထိုထို။မြို့ရွာကိုပင်။ခိုင်ရောင်းချ။ဝါဏီဇချင့်။နေရှာပွေ။ရှေး
16. ပုဗေဇ။အခြေလှ၍။နဂရမည်ထွန်း။မြို့လကွန်းမှ။ရွှန်းရွှန်းဝေဖြာ။သာသ္မာ
17. သည်။ကောင်းစွာပွင့်လင်း။ကြမြကြိ။ကြခြင်းလျှင်။အရင်းမူလအဒိစ၍။ပဌမဆ
18. ရာ။ဦးနုညာမာလာ။ဘွဲ့သညာချင့်။ဘိမ္မာသုတ္တံ။ဝိနယံဟု။ကျမ်းဂန်တတ်
19. မြောက်။ရိုသေလေဝံသည်။ကျောက်ထီးသဘွယ်။ဆန်းကြယ်လောကီ။စွယ်စုံမှီလျက်

20. စည်မြောက်ဟောကြားမြတ်တရားကိုနားဝယ်ချီဝင်စို့ရွှင်သဒ္ဓါပွားများလာ
21. ရှိဘဝဝါဒီနုပုညခေတ္တလယ်ယာမျှနယ်လူဒါကြွယ်ဆန်းမျိုးဆယ်ခမ်း
22. ကိုစိုက်လမ်းအာထုတ်ကျိုးပမ်းတုတ်လျက်အဟုတ်မပျက်ဇာတ်တော်ထွက်
23. တွင်လှူရက်ရောစွာဝေသန္တရာကဲ့ပမာသို့ဖြာဖြာစိုရွှဲသဒ္ဓါနွဲ့သည်စွန့်ကျဲစါ
24. ဂဿာလာဒ္ဓပန်းကြွခြူးအုံအပျောက်စုံနှင့်ပုံမှီစံကြွားသိကြားမာဃအား
25. ကြထပ်တူကုသိုလ်မှုကိုယူပြီးသမ္မာတုတံတားလူအများပင်လျှောက်
26. သွားလွယ်လင့်သင့်အတင့်ဖြင့်မဖင့်လိုရာရောက်စိမ့်ငှာဟုကောင်းစွာဆောက်
27. လုပ်အုဉ်အင်္ဂိတေသုတ်ငွေဖြူထုံးရွှင်ပြုန်းကြည်စွန့်လုံးကလျှင်သုံးကြချီ
28. သောက်ချမ်းမြောက်လျက်ပျောက်စေအာသာမြေပထဗျာမှာရေလောတွင်းတ
29. ခင်းတရပ်ခြီးမွမ်းအပ်သည့်ပြဿဒ်ဆင်ဝင်ကျောင်းတွင်လှေကားအထက်ဖျား
30. ကထက်ကြွားကောင်းစွင့်မိုဃ်အမြင့်သို့ဝင့်ဝင့်လူလူရွှေချဆည်းလည်း
31. မည်နဲ့စရာပညတ္တရီယသံစုံကြွသို့သောမြချီမည်ရေငြိမ်ငြိုင်းကုသိုလ်
32. ပေါင်းသော်ကျောင်းတော်ပြဿဒ်ဆင်ဝင်ထပ်၍စရပ်နုစိုတံတားစုနှင့်တခု
33. ရေတွင်းကောင်းမရင်းကိုငွေတွင်းစိတ်ခွဲစွန့်ကြဲလှူသည်အံ့အဲစလောက်
34. တမိုဃ်အောက်တွင်တယောက်သူတော်ချီးမွမ်းသော်လျှင်သင့်လျော်လျောက်
35. ပတ်ကုန်းမြတ်ပဌမံမွန်စပ်ထံဟုတွင်ဟန်အမှတ်မွန်ဖျင်ရပ်မှါခေါ်ကပ်ချီနဲ့
36. ဘီလူးကုန်းတည်းရူးတုန်းအခါစောမြတ်စွာလျှင်ကြွလာရောက်ပြီးဘီလူးများ
37. ကိုငါးပါးသီလတရားပြကကျွတ်ကျအစွယ်ဆန်းကြယ်ဝေါဟာပေါရာဏာတို့
38. စည်လာယွှပြောဆိုပြုကဲ့အမဋ္ဌသချာကုသလာကိုပြုပါခွင့်ပေးမြေမြေမြတ်။

Change to Thai ပြောင်းလဲပါ

39. ลายทานที่แจ้งอยู่ในหนังสือประมุนี้ ข้าพเจ้าจงนั้นตาแกงถวายเป็น
40. ทานเพื่อจะให้ป็นประโยชน์แก่นิพพานนิจจังวัณ

Line

1. သတ်မှတ်
2. သင်းသီလကွန်း
3. မြို့မင်းကြီး၏မိန့်ပြီးရ
4. လပ် ။ သောမနဿ ။ ဇောတပ်
5. ကြွခါကုန်းသာယာတွင် ။ မဟာဝတ်ကျော
6. င်းအုဉ်ချပ်ပေါင်းမှာ ။ သိန်းသောင်းကုဋေ ။ ရွှေငွေ
7. အရောင် ။ ထွေထွေပြောင်လျက် ။ ရောင်ဆက်စိမ်ပြာ ။ နီအဝါနက်
8. စည်ကာဆက်သည် ။ သန်ကွက်ဒေါင်းမြီး ။ ထိန်ထိန်ငြီးမျှ ။ ရိုစီးဘနန်း ။
9. ။အံ့မခန်းတည် ။ ထူးဆန်းကြီးစွာ ။ ဝတ်ကျောင်းသာ၏ ။ သပြာဆိုးတန်၏
10. ရင်းကန်သော် ။ ကျော်လှုံရှုစသောင်း ။ ငွေစပေါင်းတည် ။ ရောက်ကြောင်းနိဗ္ဗာန် ။
11. ရည်ရွယ်သံလျက်ပြီးဟန်သက္ကရာဇ် ။ တွက်စစ်တထောင် ။ ချစ်ရာဆောင်
12. မြောက် ။ ခြောက်ဆယ့်ခြောက်ခု ။ ဥတုဂိမ္မံ ။ ဝသံနီးကပ် ။ ဆန်းလပ်ဝါဆို ။ ရှစ်ရ
13. ကံကိုပင်ပြီးအောင်မြင်သည် ။ အစည်တည်ထွန်း ။ မြို့လကွန်၏ ။ မည်ညွှန်းအ
14. ထူး ။ မြို့ဦးအရပ် ။ နေစမှတ်လျှင် ။ ပြိုလပ်ကုန်သည် ။ သည်မင်္ဂလာ ။ ခေါ် ဝေါဟါ

15. လိငြီး။နန္ဒာကိုင်းတည်။တူနိငြီးမျှဆန်း။သဒ္ဓါလမ်းသော။မစန်ခန်းမှ။အာ
16. ဒိစ၍။မုတ္တရင်ချစ်။သားချစ်သွီး။ရမြငြီးတို့။ပြိုငြီးစိတ်မျှ။မွေးအ
17. တနုင့်။ဓမ္မသဒ္ဓါ။တူလှစွာသည်။ပမာရေမြင့်ကြာပန်းစွင့်သို့။အတင့်အ
18. တယ်။လှူဘွယ်ဒါန။ဒါတဗတ။ဝဝစုစုကောင်းမှု။ကုသိုလ်။ပြုထိုထိုကြောင့်။
19. မလိုမချောင့်။တစ်ထောင့်ငါးရာ။ကိလေသာကား။ကင်းဝေးရပ်ထံ။ပြည်နိဗ္ဗာန်သို့။
20. လျှင်မြန်ဆော့စွာ။ရောက်လိုပါ၏။မာတာပီတ။အရာစသား။တရားဓမ္မ။သဂ္ဂဟ
21. ပွီး။မင်းဖျားရာဇာ။အစပြာ၍။သတ္တဝါများ။ကုသိုလ်အားကို။ဝေငြား
22. တူမျှ။ကြလေစေ။ဗုဒ္ဓန္တေ။သက်သေတိုင်ပြီ။ဤကောင်းမကြို။သာဓုနတ်
23. လူခေါ်စေသော်။ " "-----)<>----)>oo0 []□ [] 0oo<----<>-----" " တ်

Change from Burmese to Tai Yai (Shan)   ပြောင်းလဲအသံအလုံးအရင်းအတိုင်းအတိုင်း

- 24 သင်္ဂြိုင်း။ ဂိုင်ဆိုင်သွင်ပန်ရှင်သိပ်ရ ဆီ။ ရွတ်တိတ်ဆိုင်ရွှေတင်ဆင် ❖ဂိ
- 25 င်❖ ရှုပ်ထုပ်။ဇေလုလုသိုဝ်သွင်။ဧကယင်ဇေလုရှင်။ ညုဏသယုယုတ္တ ကသင်
- 26 င်ဂရိုဂ္ဂလိင်။ ဆိတ်ယွတ်ထွတ်သေဆိဝရဆ။ တတိင်ဂပရှင်။ ဆိပဆိကလုပ်
- 27 မန်မုန်ကယု။ ကင်လံထုန်ကင်ကုန်လံ။ ပုဆွံပုဆွံသွန်လုန်ဝိဂု။ ဂဆ်
- 28 ထ်။ ဂူတိုက်။ ဂိပိုဂ်သုညဇေလ်။ ရှပ်ပုဇေလ်သုဆိုင်။ တီပိုင်ဂုင်ဂွံ။ တင်ဝါဆိုင်

- 29 နီလင်တိုက်ဂေါ် ။ ယဏီဧကတီ ။ ထုလ်ယုဆိသဆ်တဆ် ။ တနဆ်ဝုတ်ငင်
30 ဗွင်ဝတ်ဂေါ်ကုတ် ။ ကိတ်လုညှထုတ်ယုန်သင်ဝင် ။ တင်ခိုင်ပြတ်သတ်ဆ
31 တ်ပြင်ှဆ် ။ မိဏ်ကော့ဆ်ငလုပေ ၂ ။ သွင်တော်ယုင်သန်တွန်ရေပံရှင်မိတီ
32 ထ်ပုင်ဆုန်ခးပတ် ။ မပြတ်ဆိယော်တော်တော်ငလု ၂၂၈လွပ် ။ ရဆ်ခပ်ခွပ်ဧက
33 ခဝင်ပုင်ညှ ။ မရှာဆ်ခဆိုင်ရွှင်တန်ဆိဆ်တဂိုင်ပလိရွှင်ဂ်မးက
34 ဆ်ခိလိထိုသလင်ခင်လုဗုတ္တုယိုင်ကံ ။ တထုတယုင်,ကလုင်ဗုဂဆ် ။ ယဆ်
35 လံထုပ်ရှဆ်ဗွံ နုသန်ပဝဆ်လုဆ် ။ ကထုဆ်ခွတ်တုန်ထိုင်မန်ကိန်ဇုင်ယု
36 ဝိင်သိုင်ပူတု ။ ရ်ဆ်တန်လံဝု ဝန်ဂုသုင်ရေထိုင်ကမုခွတ်ထိုင်မန်တုမိတသရ်
37 ကုပ်ဂ်သေဇုန်ကိန်လိရုဗုဇုရေဇုတိုင်ဇုထိုင်ဇုထိုင်ယသတ္တဝါသခိုဆ်လွင် သုင်သွေတ
38 ဇုင်ဧကကုတုင်တဝသုင်တရေသန်သေဆိယတ်ရှိုင်သ် သုင်တွင်း ဖြတ် ရွှင်

- 39 ဆိမ္ဇ်သိုလုရ်တၢ်မုခ်ၣ်ၣ်] ကမလဃနန္ဒဝရဏ္ဏဗျေဇ်ကံၢ်လူၤသာ
40 သာဠျဝဝကဝသာဠိဗျေဇ်တၢ်ဃုဒိသဃျတံဇဇနၣ်ဃုဒိဗ္ဗိဝံ

Appendix B:

Alternative Burmese Texts

การแปลภาษาพม่าอีกวิธีการหนึ่ง

ထိုင်းနိုင်ငံ လမ်းပန်မြို့ မူနီပယ်တော်ရင်း ကောက်စာ

Side I; BURMESE TEXT

ဇယား သဗ္ဗမင်္ဂလံ၊ ဇိနသသနံ စိရံ ဝိဇ္ဇတု။

ဗိုလ်တော် ရှည်ကြာ၊ သာသနာသည်၊ ကောင်းစွာတတ်စေ၊ သဘောမြေ၍၊ အနေအထား၊ သမ္မာ
ပညာဖြင့်၊ ယောဇာတိနည်း၊ မြေမဟီတင်၊ ကေသရိန္ဒာ၊ ခြင်္သေ့လားဆို၊ တရားစွမ်းရည်၊ ခြ
ဗိုလ်တတ်လျက်၊ မည်ကွက်မချီ၊ ဟိုပုန်းမြို့၊ ဦးဦးရှိုင်းရှိုင်း၊ ရှုလိုက်တိုင်းပင်၊ အံ့လှိုင်း၊ ခိုး
ပ၊ ကမ္ဘာဇာမှာ၊ သာဓုထူးသည်၊ နန်းပါရိယာ၊ တစ်ရာဇာတိ၊ ဖွားလာဘိသည်၊ မည်ရှိသညာ၊
ခေါ်ဝေါ်လာရှိုင်း၊ နန္ဒာတိုင်းတည်း၊ ခံ့ရှိုင်းလှော်ညီ၊ လောကီလောကုတ်၊ မယုတ်စေရာ၊ ကြံ့ရှာသ
မှု၊ ဉာဏသဗ္ဗယုတ်၊ ကျွမ်းကျင်မည်ပွင့်၊ အသင့်ပါစု၊ ကမ္ဘာတု၊ ပြတ်ပြုအပ်၊ မွေးရပ်ရွာက၊
ကွက်ခါလှည့်လစ်၊ သက္ကရာဇ်မှာ၊ ဇော်ခွဲဗြဟ္မ၊ (၁၅၇၁)၊ ကောင်းပြည့်နတ်၊ နတ်ရာစွက်၍၊
ဆက်သုံးဆုံး၊ အခါတုံးက၊ ပုံနှစ်စုံ၊ မြို့ရွာတိုပင်၊ ခိုဝင်ရောင်းချ၊ ဝါးစွန့်၍၊ နေရာဇာ
ရွေးပုဗ္ဗေ၊ အခြေလှ၍၊ နဂရမည်ကွန်း၊ မြို့လကွန်းမှာ၊ ရွန်းရွန်းဝေဖြာ၊ သာသနာသည်၊
ကောင်းစွာပွင့်လင်း၊ ကြံ့ကြံ့ခြင်းလှ၊ အရင်းမူလ၊ အာဒိစ၍၊ ပဌမသရာ၊ ဦးနန္ဒမာလာ၊
ဆွဲသညာ၍၊ ဘိဝံမှာ သုတ္တန်၊ ဝိနည်းတု၊ ကျမ်းဂန်တတ်မြောက်၊ ဂိုဏ္ဍလောကသည်၊ ကောက်စီးသ
ကွယ်၊ ဆန်းကြယ်လောကီ၊ စွယ်စုံလျက်၊ စည်မြတ်ကောင်း၊ မြတ်တရားကို၊ နားဝယ်ချီဝင်၊ စို
ရွှင်သဒ္ဓါ၊ ပိုးမှားလာ၍၊ ဘဝဝါဒီန၊ ပုညဇေတု၊ လယ်ယာမှုနယ်၊ လှူဒါနကြွယ်ဝန်း၊ မိုးဆယ်ခန်း
ကို၊ စိုက်လင်းအားထုတ်၊ ဦးပန်းတုတ်လျက်၊ အဟုတ်မပျက်၊ ဇာတ်ကော်ကွက်ကွက်၊ လှူရက်ရောစွာ၊
ဝေဿန္တရာ၊ ကဲ့ပမာဆို၊ ပြာပြာစိုစွဲ၊ သဒ္ဓါစွဲသည်၊ စွန့်ကြဲစာဂ၊ သာလာဒွတည်း၊ ပန်းဖြူချွန်၊
အပြောက်စုံ၍၊ ပုံမှီစံကြား၊ သိကြားမာသ၊ အားထုတ်တု၊ ကုသိုလ်မူကို၊ ယုပြီးသမျှ၊ သေတုတ်ကား၊
လူအများပင်၊ လျှောက်သွားလွယ်လင့်၊ သင့်အတင့်ဖြင့်၊ မဖင့်လိုရာ၊ ရောက်စိမ့်ငြိမ့်၊ ကောင်းစွာ
သောက်လုပ်၊ အုတ်အင်္ဂါ၊ သုတ်ငွေဖြူထုံး၊ ရွှင်ပြုံးကြည်စွာ၊ နှလုံးကလွှင်၊ သုံးကြွချီးသောက်၊ အေး
ချမ်းပြောက်လျက်၊ မှောက်စေအသာ၊ မြေပထမှာမှာ၊ ရေဇလာကွင်း၊ တခင်းတရပ်၊ ခြီးမွမ်းအပ်
သည့်၊ ပြာသာဒ်ဆင်ဝင်၊ ကောင်းစွာလှေကား၊ အထက်ဖျားက၊ တက်ကြွကောင်းစွာ၊ မိုးအမြင့်ဆို၊
ဝင်ဝင်လူလူ၊ ရွှေချဆည်းလည်း၊ မပြီးစရာ၊ ပဉ္စတုရိယ၊ ဆံစုံကြွဆို၊ သာဓုချီးအေး၊ မည်ရေး
ငြိမ်းညောင်း၊ ကုသိုလ်ပေါင်းသော်၊ ကောင်းစော်ပြာသာဒ်၊ ဆင်ဝင်ထပ်၍၊ ဇရပ်နှစ်ခု၊ တံတား
စုံ၍၊ တခုရေကွင်း၊ ကောင်းမွန်ရင်းကို၊ ငွေကွင်းစိတ်နဲ့၊ စွန့်ကြဲလှသည်၊ အံ့အလောက၊ တမိုး
အောက်ကွက်၊ တယောက်သုတော်၊ ခိုးမွမ်းသော်လွှင်၊ သင့်လျော်လျော်ပတ်၊ ကုန်းမြတ်ပဌမံ၊ မူနီစေ
တု၊ ကွင်းနိအမှတ်၊ မူနီဖိုင်ရပ်မှာ၊ ခေါ်အပ်ချီး၊ ဘီလူးကုန်းတည်း၊ ရွေးကုန်းအခါ၊ စောမြတ်
စွာလွှင်၊ ဗြဟ္မာရောက်ပြီး၊ ဘီလူးများကို၊ ငါးပါးဘီလ၊ တရားပြုစု၊ ကွက်ကွက်စွယ်၊ ဆန်းကြယ်ဝေဟ၊
ပေါ်ရာကတို့၊ စည်လာသခု၊ အဆိုပြုခဲ့၊ အမှုသေရာ၊ ကုသလာကို၊ ပြုပါခဲ့ပေး၊ မြေအေးမြေမြတ်၊

Stone Inscription from Mon-Pu-Yak Monastery (Lampang, Thailand)

Side 2; BURMESE TEXT

လူကုန်းကွင်း၊
သက်မှတ်တစ်ကုန်း၊ ဤမြို့မင်းကြီး၏၊ မိန့်ပြီးရလတ်၊ သောမနဿ၊ ဇောတိဏ္ဍိကာ၊ ကုန်း
သောယကွင်း၊ မဟာဝတ်ဏှောင်း၊ အုတ်ချပ်ပေါင်းမှာ၊ သိန်းသောင်းတူငွေ၊ ဂွေငွေအရာဝင်၊
ဝင်းဝင်းပြောင်လက်၊ ရောင်စက်စိမ်းပြာ၊ နိဝါအနက်၊ စည်တာသက်သက်၊ သန့်စွတ်ဒေါင်း
ပြီး၊ ထိန်ထိန်ညှိ၊ ဟိုစီးတနန်း၊ အံ့မခန်းတည်း၊ ထူးသန်းပြီးစွာ၊ ဝတ်ဏှောင်းသင်္က၊ သ
ပြာအိုးတန်၊ စာရင်းတန်သော်၊ ကော်လွန်စံသောင်း၊ ငွေစပေါင်းတည်း၊ ရောက်ကြောင်းနိဗ္ဗာန်၊
ရည်ရွယ်သန်လက်၊ ပြီးတန်သက္ကရာဇ်၊ တွက်စစ်တယောင်၊ နှစ်ရာသောင်ပြောက်၊ ကြောက်သက်
1902 A.D. ကြောက်ခု၊ (၁၅၅၆)၊ ဥတုဝိမှာန်၊ ဝသန်နီးတပ်၊ အနီးလတ်ဝါဆို၊ ရှစ်ရက်ကိုပင်၊ ပြီး
အောင်မြင်သက်၊ (ဝါဆိုလဆန်း၊ ဝ-ရက်နေ့၊ ပြီးစီးသက်)၊ အစဉ်တစ်ကုန်း၊ မြို့လူကုန်း၏၊
မည်သွန်းအထူး၊ မြို့ဦးအရပ်၊ နေစမှတ်လွင်၊ ပြုလတ်ကုန်သက်၊ သည်မင်္ဂလာ၊ ခေါ်ဝေါ်လာလှိုင်း၊
နန္ဒာကိုင်းတည်း၊ ကုန်အိုးသွန်း၊ သဒ္ဓါလန်းသော၊ မစန်ခမ်းမှ၊ အာဒိစဉ်၊ ပုတ္တရင်နှစ်၊
သားချစ်သမီး၊ ရှုမပြီးတို့၊ ပြုပြီးစိတ်မှု၊ ငမ္မးအတန်နှင့်၊ ဓမ္မသဒ္ဓါ၊ ကုမ္မာစာတည်း၊ ပမာရေမြေ
ပြာပန်းပွင့်ဆို၊ အတင့်အတယ်၊ လှူလှယ်ဒါန၊ ဒါတဗ္ဗက၊ ဝဝစုစု၊ ကောင်းမှုကုသိုလ်၊ ပြုဆိုဆို
ပြောင့်၊ မလိုမနာနှင့်၊ တစ်ယောင်၊ ငါးရာ၊ ကိလေသာထား၊ တင်းဝေးရပ်ကံ၊ ပြည်နိဗ္ဗာန်ဆို၊
လွင်မြန်သောစွာ၊ ကြော်ငြာလိုပိ၏၊ မာတာဝိတ၊ သရာဇသား၊ တရားဓမ္မ၊ သင်္ဂဟပိုး၊ မင်းဖူး
ရာဇာ၊ အစပြော၍၊ သက္ကဝါများ၊ ကုသိုလ်အားကို၊ ဝေငြိမ်းတူမှု၊ ရကြလေစေ၊ ဝသုန္ဒရေ၊ သက်သေ
တိုင်ပြု၊ ဤကောင်းမှုကို၊ သာဓုနတ်လူ၊ ခေါ်စေသောဝံ။

1266 = 1904

Appendix C:

Alternative Shan and Thai-Yuan Texts

การแปลภาษาไทใหญ่และไทยวนอีกวิธีการหนึ่ง

Appendix D:
Summary of Burmese
สรุปความภาษาพม่า

SIDE I. Burmese Text

- Lines 1-4. Invocation in Pali.
Lines 5-8. Religious creed and convictions of Nanta, who strongly follows moral principles (Noble Eight-fold path).
Lines 9-10. Nam Pa Chi Village, in the Shan States, is Nanta's birthplace.
Lines 11-12. Nanda kine Tee (Nandar/Nanta's name is mentioned)
Lines 13-14. 1233 (1871 CE) In this year, at the age of 33, Nanta departs his home.
Lines 15-16. After travelling around selling, he comes to a beautiful city, the prosperous Nakhon Lampang.
Lines 17-19. Here, Nanta meets U Nandar Mar La, the monk who influences him.
Lines 20-24. Nanta's desire and effort are described.
Lines 25-33. Nanta's actions and project are described.
Lines 34-38. (Nanta) the only worthy person under the sky, whose merit is worth the praise of others. On the holy highland or Hill of Giants² (i.e., *Monpuyak*) who became good when Buddha gave them the five moral precepts: not to kill; not to lie; not to imbibe alcohol; not to violate sexual code(s); not to steal.
Lines 39-40. (In Thai.) As this writing³ plainly states, I, Jong Nanta Kaeng, present and dedicate this offering in consideration of ⁴ Nibbana.⁵

SIDE II: Burmese Text

Lines 1-10 (First Theme – building the temple.)

Fix the location after receiving approval of the City Lord (of) Lakhon.⁶

On this peaceful high land, with much gladness and joy, (to) build a place for worship.

Used billions of bricks, and the colors of gold and silver were bright; also red, yellow, and black (were present).

After the *Ban-Koak-Daw* ceremony, the amazing and wonderful temple was neither threatened nor harmed by any enemy or thief.

Invested money (together) for this meritorious act, (undertaken) to achieve heaven.⁷

---

² Giants or "Yak" (ယ်ဂ်).

² That is, the foregoing Burmese text.

⁴ Or, for the attainment of (Nibbana)

⁵ That is, for the extinction of desire and release from the cycle of transitory rebirths.

⁶ *Lakhon* is one of several names for *Lampang* (e.g., *Khelang/Khelang Nakhon/ Nakhon*, etc).

⁷ That is, *Nirvana* or *Nibbana* (နိဗ္ဗာန်).

Lines 11-13 (Second Theme: the year of accomplishment.)

Finished (in) Han Calendar Year 1266, (during the month of) **Wa Zou (?)**, near Wathan.⁸
Successfully finished at the beginning of eighth month.

Lines 13-14 (Third Theme: Location.)

Situated at the beginning or special location/direction of the prosperous town (Lampang), (where)
start count the sun. (where the sun rises/East)

Lines 14-23 (Fourth Theme: Why this work is being done.)

(The following words are written as poetry:)

This Mingala⁹ is done by Nonda (Nanta) with deep respect and devotion.
With much faith, shared by (my) lovely son and daughter, arising from the teaching of Buddha,
and with generosity, we made this wonderful merit. Because of doing this merit, I (Nanta) shall
avoid the 15,000 passions (evil desires) and reach heaven quickly. I wish that others, from King
to animals¹⁰ may also acquire the benefit of my meritorious deed and share equally in it. By the
witness of the Earth, spirits, and humans, may (they) praise the good deed of my merit.

---

⁸ *Wa Zou* is the fourth month of the Burmese calendar, and has 30 days. *Wathan* may mean either "spring," around the 4th month – i.e., April – or it may mean "rainy season," around the 8th month – i.e. July/August. Because the inscription mentions *Wa Sou*, the lenten retreat during the rains, it is likely that *Wathan* refers to the eighth month.

⁹ That is, this source of blessing or auspiciousness.

¹⁰ That is, "all living organisms."

ด้าน ๑ บรรทัด 13-14 บทภาษาพม่าแจ้งไว้ว่า ปี 1233 เป็นปีที่ นันทา อายุ 33 ปี ได้ออกจากภูมิลำเนาไปยังล้านนา
ปีนั้นอยู่ระบอบจุลศักราช ปรากฏว่ามีข้อความแย้งบ้าง เช่น บรรทัด 12 ซึ่งกำหนดปีพหุ 1266 (ค.ศ.
1904) เป็นปีที่การสร้างวัดเสร็จแล้ว แต่ว่า บรรทัด ๒ บรรทัด 24 ซึ่งเป็นภาษาไทยใหญ่ ได้กำหนดไว้ว่า จ.ศ.
1263 (ค.ศ. 1901) เป็นปีที่การสร้างวัดสำเร็จ คือ 3 ปี ก่อน

ด้านที่ ๑ ภาษาพม่า

บรรทัด 1-4. คำขอร้องในภาษาบาลี

บรรทัด 5-8. (เปลี่ยนเป็นภาษาพม่า)

แจ้งศรัทธาของ จอมนันทา ซึ่งไปหนทางแปดแห่งศีลธรรมจริยา

บรรทัด 9-10. แจ้งที่เกิดของ จอมนันทา คือ หมู่บ้าน "นัน-พอ-ซี" (นัน-พา-ซี) ในรัฐฉาน

บรรทัด 11-12. แจ้งชื่อ ของ นานดา-โกน-ที (นันดาร์ / นันทา)

บรรทัด 13-14 แจ้งปี พ.ศ.1233 (ค.ศ. 1871) เมื่อถึงอายุ 33 ปีแล้ว และได้ออกจากบ้าน

บรรทัด 15-16 แจ้งถึงการเดินทางและการขายของ จนมาถึงเมืองเจริญและงดงาม คือ นครลำปาง

บรรทัด 17-19 แจ้งว่า ในเมืองนี้ได้พบกับพระรูปหนึ่งชื่อ อุ-นันดาร์-มาร์-ละ ซึ่งส่งอิทธิพลให้

บรรทัด 20-24 แจ้งถึงปรารถนาและความมานะ ของ นันทา

บรรทัด 25-33 แจ้งถึงการกระทำและโครงการของ นันทา

บรรทัด 34-38 แจ้งถึงคุณลักษณะของ นันทา ซึ่งเป็นผู้มีเกียรติสักคนเดียวได้ท้องฟ้าอย่างพอดี ถึงคนอื่น ๆ

สมควรสรรเสริญบุญของท่าน บนเนินสักการะที่สูงๆ ม่อนแห่งยักย่องค้ำซึ่งชอบทำดีหลังได้รับ
คำสั่งสอนธรรมะโดยพระพุทธเจ้าว่า ไม่ฆ่า ไม่พูดเท็จ ไม่กินสุรา ไม่ทำผิดประเวณี
ไม่ขโมย

บรรทัด 39-40 (เปลี่ยนจากภาษาพม่าเป็นภาษาไทย)

ลายตานั้นแจ้งอยู่ในหนังสือประมุขนี้ ข้าพเจ้าจงนันทาแกงถวายเป็น
दानเพื่อจะให้เป็นที่ประใจแก่นิพพานนิจจันจวัง

ด้าน ๒ ภาษาพม่า

บรรทัด 1-10 (ใจความที่ ๑ – การก่อสร้างวัด)

จัดที่อยู่ไว้หลังได้รับอนุญาตจากเจ้าเมืองแห่งนครลำปาง โดยความสุขและความยินดี เพื่อสร้างที่บูชาบนที่ดินสูงสงบบง่า โดยใช้อิฐหลายล้าน สีทองสว่างไสว และสีเงิน พร้อมด้วยสีแดง เหลือง และดำ(ก็มี) หลังพิธีบ้าน___ดาว (Ban-Koak-Daw) วิหารประหลาดก็ไม่โดนทำร้ายสักอย่างโดยขโมยหรือศัตรูลงทุนกันเพื่อทำบุญประการนี้ ดำเนินงานเพื่อให้เข้าถึงนิพพาน

บรรทัด 11-13 (ใจความที่ ๒ ปีแห่งความสำเร็จ)

ทำเสร็จในปีหาร ๑๒๖๖ เดือนวาโซ ใกล้เคียง วาซาน สำเร็จในตอนต้นของเดือนที่แปด (เดือน "วาโซ" เป็นเดือนที่ ๔ มี ๓๐ วัน ส่วน "วาซาน" อาจจะหมายถึง ฤดูใบไม้ผลิ ราวกับเดือนที่ ๔ คือ เมษายน หรือไม่ก็หมายถึง "หน้าฝน" ราวกับเดือนที่ ๘ คือ กรกฎาคม-สิงหาคม ก็ได้ เพราะลิลลาจารึกมีข้อมูลเกี่ยวกับตอนพรรษา ก็คงเป็นไปที่ "วาซาน" ต้องหมายถึงเดือนที่ ๘)

บรรทัด 13-14 (ใจความที่ ๓ ที่อยู่)

ตั้งอยู่ทางพิเศษจากเมืองเจริญ ทางทิศตะวันออกของนครลำปาง เป็นทางเริ่มนับตะวัน

บรรทัด 14-23 (ใจความที่ ๔ สาเหตุที่ดำเนินการงาน)

การทำบุญงานนี้ได้ดำเนินกระทำโดย โนนดา ด้วยความนับถือ ความเคารบ และจงรักภักดีอย่างเล็ก (ถ้อยคำต่อมานี้เขียนไว้เป็นบทกวี)

ด้วยศรัทธาและกรุณา ที่มีกันละกันกับทั้งลูกชายลูกสาว อันเกิดขึ้นจากคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และด้วยใจกว้างขวางเราได้ทำบุญอย่างวิเศษนี้ ถึงการทำบุญนี้จะให้ผมหลบหลีกบาปร้ายทั้ง ๑๕,๐๐๐ ประสงค์และเข้านิพพานโดยรวดเร็ว ผมหวังว่า ผู้คนอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์หรือสัตว์ จะได้สืลได้พรจากการกระทำดีของเรา และแซ่ด้วยกัน โดยพยายามไปโลก องค์กร และ มนุษย์ อยากจะให้พวกเขาทั้งหลายยกคำสรรเสริญต่อการงานและบุญของเรา

บรรทัด 24—38 (เปลี่ยนเป็นภาษาไทยใหญ่)

24 จุลศักราช 1263 (สอดคล้องพม่า) จองตะก่านันดาแกง

25 สร้าง (ใจโทม) มีศรัทธาเลื่อมใส (จดลูกสอสร้าง) ประารถนาได้ญาณ (เอมั่งลอปู้ก)

26 นิวรรณ (ทำลายกิเลสทั้ง 5) ต้องการถึงนิพพาน

27 นิพพานมรรคผล เอาทรัพย์สมบัติในโลกไปสร้างเป็นวิหาร

28 ปิดทองเหลืองอร่าม ทัพพาทุณฐี (ถ้าปึกสวยสอ) พระพุทธรูป (ยกมาต่อ) ที่พึ่ง (โอภาว่า)สร้างพระองค์หนึ่งให้ เป็นที่พึ่ง

- 29 ภายหลังวิหารตึก มีเจดีย์ชื่อ จุฬามณีฐาน
30 ปราสาท (ปะสะ) มีกระท่อม (ปองวาทก่ออุด) ไว้ทำปรีวากรรม
สร้างด้วยอิฐ สร้างบันได เป็นปราสาทมียอด
31 เทวดามาเฝ้าไว้ งามสะ มีห้องรับแขกอยู่สองห้อง
32 ตู้นั่งพระไตรปิฎก มีบ่อน้ำ ศาลา
33 ที่นั่งกล่าวมาทั้งหมดให้เป็นทาน (ต่างล้าง)
34 พร้อมด้วยภรรยา บุตรทั้งหญิงชาย พร้อมกันทุกคน
35 ตั้งอกตั้งใจ เพื่อปรารภนาพบกับพระพุทธเจ้าในวันหน้า และบรรลุมรรคผล
(อย่างได้พบเห็นสัมปาวันลุน ได้พบเห็นบ่อยพารา)
36 และบรรลุมรรคผลนิพพาน (นิปุตตะ) ขออุทิศ แผ่นเมตตาให้เท่ากัน (อุปีเสกเทียะ)
37 ให้พ่อแม่ (มาตาบิดา) ครูบาอาจารย์ (สลา) รุกขเทวดา พรหมเทวดา และสรรพสัตว์ในสามโลก
38 และให้นางสุนทรี หยาดน้ำให้จดจำไว้ว่า ให้บุญกุศล ทุกรูปทุกนาม

บรรทัด 39-40 (เปลี่ยนเป็นภาษาไทยวน)

- 39 กุศลนามบุญ จงนันทาแกง ถวายเป็นทาน กัจจูลา
40 สานา ห้าพันพญา ขอหื้อเป็นมรรค (มักกะ) ๕ อุปนิสัยต่อเนรพาน แก่นิจัง ฯ อูรัง

Appendix E:

Excerpt from "A History of Monasteries Throughout the Kingdom"

ข้อความจาก "ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร"

จาก ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่มที่ 8

จัดพิมพ์โดยกองพุทธสถาน กรมศาสนา พ.ศ. 2525 (เล่มที่หอสมุด ม.ช. จัดพิมพ์ใน พ.ศ. 2534)

พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 2,800 เล่ม (ปกหน้าที่ วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม จังหวัดลำปาง)

เรื่อง “วัดม่อนสันฐาน (คือ วัดม่อนปู่ยักษ์)” ที่หน้า 217 มีความว่า

วัดม่อนสันฐาน ตั้งอยู่เลขที่ 213 ถ.ป่าขาม บ้านม่อนปู่ยักษ์ หมู่ 1

ต.พระบาท อ.เมือง จ.ลำปาง

มีเนื้อที่ 15 ไร่ 2 งาน 8 ตารางวา โฉนดเลขที่ 16196 สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย

อาณาเขต ทิศเหนือจดหมู่บ้าน และถนนสายลำปาง-เด่นชัยแพร่ ทิศใต้จดโรงงานบ้านถั่วขามเสถียรภาพ ทิศตะวันออกจดหมู่บ้านและลำเหมืองชลประทาน ทิศตะวันตกจดโรงเรียนบ้านร่มโพธิ์งาม หมู่บ้านและถนนป่าขาม อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถแบบพม่าหรือหงสาวดี ศาลาการเปรียญและกุฏิไม้โบราณศิลปพม่า ฝาผนังและเสาไม้สักประดับลวดลายลงรักปิดทอง

วัดม่อนสันฐาน (วัดม่อนปู่ยักษ์) สร้างเมื่อ พ.ศ. 2442 ในวันเสาร์ที่ 5 กันยายน

โดยพ่อเผ่า นันตาน้อย พ่อเต่า นันตาไ้ พร้อมพี่น้องอีก 3 คน ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. 2442 เขตวิสุงคามสีมากว้าง 14.82 เมตร ยาว 14.82 เมตร การบริหารและการปกครองมีเจ้าอาวาสจำนวน 8 รูป คือ

สู่เจ้าหัวล้าน ถึง พ.ศ. 2489

พระอุปัชฌาย์ พ.ศ. 2490

พระอุ ดิโลกะ ระหง่าง พ.ศ. 2490-2512

พระอุเช็ง อายาโม ระหง่าง พ.ศ. 2512-2520

พระแก้ว นารโท ระหง่าง พ.ศ. 2520-2525

พระหนั้ว กลยาโณ ระหง่าง พ.ศ. 2526-2527

พระบุญทา จนทวิโส พ.ศ. 2527

พระอธิการกำธร นนทิโย เป็นเจ้าอาวาส

Appendix F:

Work Report on Restoration of Murals
Department of Fine Arts

รายงานการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง
กรมศิลปากร

รายงานการอนุรักษ์ คณะดำเนินงาน กรมศิลปากร

องค์ที่ ๑

ประวัติวัดม่อนปู่ยักษ์ (ม่อนสัณฐาน)

จังหวัดลำปาง เป็นเมืองเก่าแก่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน มีความสำคัญและเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรม เศรษฐกิจและการปกครองต่อ ๆ กันมาหลายยุคหลายสมัย ในส่วนที่เกี่ยวกับศิลปกรรมนั้นพบว่าในจังหวัดลำปางมีแหล่งศิลปกรรมที่มีความสำคัญทาง ด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดีของท้องถิ่นมากมาย และวัดม่อนปู่ยักษ์(ม่อนสัณฐาน) ก็เป็นอีกวัดหนึ่งที่เราจะกล่าวถึง

วัดม่อนปู่ยักษ์ (ม่อนสัณฐาน) ตั้งอยู่บนเนินเขาเตี้ย ๆ ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองลำปาง เลขที่ ๒๑๓ บ้านป่าขาม ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ทิศเหนือจรด ถนนสายลำปาง – เด่นชัย ทิศใต้จรด โรงปั่นถ้วยขามเสถียรภาพ ทิศตะวันออกจรด ลำเหมืองชลประทาน ทิศตะวันตกจรด ถนนสายลำปาง – งาว

สภาพภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมโดยทั่วไป ตั้งอยู่บนเนินเขาเตี้ย ๆ แวดล้อมด้วยหมู่บ้านที่อาศัยบ้านเรือนราษฎร

ประวัติความเป็นมา

วัดม่อนปู่ยักษ์ตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันออกเฉียงใต้ของตัวเมืองลำปาง ปัจจุบันซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำวัง พื้นที่ตั้งวัดอยู่บนเนินเขานานเล็ก ๆ ไม่สูงนัก วัดม่อนปู่ยักษ์ตั้งอยู่เลขที่ ๑๕ ถ.ม่อนจำศีล (๒๑๓ ถ.ป่าขาม) ต.พระบาท อ.เมือง จ.ลำปาง มีเนื้อที่ ๑๕ ไร่ ๒ งาน ๘ ตารางวา โฉนดเลขที่ ๑๖๑๕๖ สังกัดคณะสงฆ์ มหานิกาย

วัดม่อนปู่ยักษ์มีกำแพงก่ออิฐล้อมรอบ ภายในกำแพงประกอบด้วยอาคารต่าง ๆ โดยมีอาคารหลัก ๓ หลัง คือ วิหารก่ออิฐถือปูนแบบอิทธิพลศิลปะตะวันตก มีเจดีย์อยู่ท้ายวิหาร ฐานไม้แบบศิลปะพม่า ทั้งสองหลังเป็นอาคารขนาดใหญ่ของวัด ถัดมาก็เป็นอุโบสถแบบอิทธิพลศิลปะตะวันตก (ทางวัดเรียกวิหารทรงโปรตุเกส) ซึ่งเป็นอาคารขนาดย่อมลงมาอีก โดยอาคารทั้ง ๓ หลัง ถือเป็นอาคารหลักของวัด โดยกลุ่มอาคารดังกล่าวอยู่บริเวณใจกลางของวัด

ประวัติวัดม่อนปู่ยักษ์ในหนังสือ “ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักรเล่ม ๘” จัดพิมพ์โดยกองพุทธศาสนกรมการศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๕ ระบุว่า วัดม่อนปู่ยักษ์ (ม่อนสัณฐาน) สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ วันเสาร์ที่ ๕ กันยายน โดย

พ่อเผ่านันตาน้อย พ่อเผ่านันตาไก่ พร้อมพี่น้องอีก ๓ คน ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ เขตวิสุงคามสีมา กว้าง ๑๔.๘๒ เมตรยาว ๑๔.๘๒ เมตร อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถแบบอิทธิพลศิลปะตะวันตก ศาลาการเปรียญ และกุฏิไม้โบราณศิลปะพม่า ฝาผนังและเสาไม้สักประดับลวดลายลงรักปิดทอง เพดานติดกระจก และมีเจดีย์ฝีมือช่างพม่า พระประธานลงปิดทอง

วัดม่อนปู่ยักษ์ (ม่อนสัณฐาน) ในอดีตกล่าวกันว่า บริเวณรอบ ๆ วัดแห่งนี้เป็นไม้ เมื่อถึงฤดูฝนมีพืชล้มลุกขึ้นเป็นจำนวนมาก ส่วนในฤดูแล้งจะแล้งมาก พืชที่ยืนต้นอยู่ก็มีเพียงต้นใหญ่ในส่วนใหญ่จะเป็นต้นมะขาม เพราะทนความร้อนได้ดี และมีจำนวนมาก ชาวบ้านจึงพากัน เรียกว่า ป่าขาม ด้วยเหตุที่มีต้นมะขามมากนี้เอง บรรดาพ่อค้าในสมัยนั้นจึงพากันอพยพมาตั้งรกรากเป็นที่อยู่อาศัย หรือใช้ป่านี้เป็นที่เลี้ยงช้าง โดยปล่อยให้ช้างหากินอาหารเอง เพราะมะขาม ก็เป็นอาหารของช้างด้วย มะขามเป็ยกนั้นเป็นยารักษาอาการป่วยของช้างด้วย

ในอดีตเมืองลำปางถือได้ว่ามีความรุ่งเรืองทางศาสนา และวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ประชาชนส่วนใหญ่เป็นคนใจบุญสุนทาน ถือสิด ครองธรรม เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และเอาใจใส่ต่อวัดวาอารามเป็นอย่างดี ผู้มีฐานะดีร่ำรวยต่างพากันสร้างวัดขึ้นใหม่ด้วยความศรัทธา เชื่อถือ เราจึงได้เห็นวัดมีอยู่มากมายในปัจจุบัน โดยเฉพาะในบ้านป่าขามมีถึง ๔ วัด วัดม่อนปู่ยักษ์ (ม่อนสัณฐาน) วัดม่อนจำศีล วัดจองคำ และวัดร่มโพธิ์งาม และห่างออกไปก็มีวัดพระบาท ซึ่งเป็นวัดสำคัญอีกวัดหนึ่ง

ตำนานกล่าวไว้ว่าในสมัยพุทธกาล เมื่อครั้งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จออกไปโปรดสัตว์ พร้อมด้วยพระอรหันต์เผยแผ่พระพุทธศาสนาทางทิศบูรพานั้น ได้ผ่านป่าเขาลำเนาไพร หมู่บ้านต่าง ๆ จำนวนมากมายหลายทางจนนับไม่ถ้วน ครั้งผ่านทางแคว้นแคว้นแห่งหนึ่งก็ปรากฏมียักษ์อยู่ตนหนึ่งขัดขวางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า และได้ขับไล่พระองค์มา ผ่านมาทางป่าบ้านพระบาทจนถึงบริเวณป่าม่อนจำศีล ก็มาทันกันที่ที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่บนวัดม่อนจำศีลท่ามกลางพระอรหันต์ ทรงเห็นว่ายักษ์ตนนี้น่าจะหยุดทำเช่นนั้น เสียทีจึงให้ยักษ์ตนนั้นเข้าเฝ้า

พระพุทธเจ้าทรงมีพระอนุภาพมาก เมื่อยักษ์ตนนั้นได้เข้าเฝ้า และฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าเกิดอัศจรรย์ใจตนเองจึงก้มลงกราบแทบพระบาทด้วยความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า จึงขอบำเพ็ญศีลภาวนาที่ม่อนจำศีล พระพุทธเจ้าผู้เป็นโอรส โสภณ ได้กล่าวคำใดไว้คำนั้นย่อมเป็นจริงแท้ไม่แปรผันมีใครเชื่อตามเอง สัตว์จะมีอภิยาธิอย่างใดก็ตามย่อมนำเอาคำสั่งสอนของพระองค์ไปใช้ได้ทั้งนั้น ครั้นเวลาล่วงเลยไปไม่นานยักษ์ตนนั้นตายลง และได้มาตายที่ม่อนปู่ยักษ์ อันอยู่ไม่ไกลจากม่อนจำศีลมากนัก

ในการต่อมาได้มีผู้บรยายพระพุทธรูป และรอยเท้ายักษ์บริเวณวัดพระบาท ชาวบ้าน ช่วยกันสร้างวัดขึ้น โดยสร้างวัดคร่อมรอยพระพุทธรูป เพื่อให้ยกสูงขึ้นเป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป ม่อนจำศีลและม่อนปู่ยักษ์ก็เช่นเดียวกันชาวบ้านเห็นว่าเป็นสถานที่ ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพนับถือกราบไหว้ก็ได้ร่วมกันสร้างวัดและเจดีย์ในเวลาต่อมา

สันนิษฐานกันว่าก่อนการสร้างวัดม่อนปู่ยั้กนั้นชาวบ้านได้สร้างเป็นศาลาใช้สำหรับบูชากราบไหว้เสมออยู่ก่อนแล้ว ถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แต่มาเริ่มปรับทางสำหรับขึ้นวัดและสร้างวัดภายหลังในราว พ.ศ. ๒๓๓๕ – ๒๓๓๘ โดยพี่น้อง ๔ คน คือ จางนันทิ จางวิหะ จางปัญจุม และจางอินตะ (จาง – เป็นคำนำหน้าเรียกชื่อผู้สร้างวัดในสมัยนั้น) ทั้ง ๔ คน เป็นพ่อค้าไม่มีฐานะร่ำรวยพร้อมใจกันกับชาวบ้านในหมู่บ้านป่าขามบนบานศาลกล่าวขอบุกเบิกม่อนแห่งนี้เพื่อเป็นที่สร้างวัด โดยอาศัยแรงงานจาก คน ช้าง ม้า วัว ควาย ช่วยกันแผ้วถางป่า ปรับที่ให้แก่ดูสวสยสง่างามกล่าวกันว่า การเข้าไปช่วยกันทำงานนั้นเต็มไปด้วยความยากลำบาก เพราะม่อนแห่งนี้นอกจากจะมีต้นไม้ไม่น้อยใหญ่ขึ้นอยู่หนาแน่นแล้ว ตัวของม่อนก็มีความขรุขระและบางแห่งก็ชันยากแก่การขึ้นลง การเข้าไปทำงานและชักลากไม้รวมทั้งการลำเลียงวัสดุในการก่อสร้างด้วย ต้องอาศัยแรงงานจาก ช้าง ม้า วัว ควาย เป็นหลักและปรากฏว่าบรรดาสัตว์ใช้งานเหล่านี้ ได้ล้มตายลงหลายตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีช้างที่ฉลาด ทำงานเก่งอยู่เชือกหนึ่งซึ่งกล่าวขวัญกันมากในเวลานั้นชื่อ “ช้างปู่เอก” ได้ถูกใช้งานมากเกินไปจนกระทั่งล้มลงในที่สุด

การสร้างอุโบสถ วิหาร เจดีย์ ตลอดจนถึงกำแพงล้อมรอบ ๆ เจดีย์และกำแพงล้อมรอบบริเวณวัดได้ใช้ช่างฝีมือดีจากประเทศพม่าวัสดุที่ใช้ในการตกแต่ง เพื่อให้สวยงามและดูวิจิตรตระการตาบางอย่างก็นำวัดมาจากประเทศพม่า รูปทรงโดยรวมแล้วจึงเป็นศิลปะแบบพม่า นอกจากนั้นได้มีการวาดภาพบนฝาผนังอุโบสถอีกด้วย การดำเนินงานก่อสร้างได้ใช้เวลาหลายปี และมาสร้างเสร็จเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๓๓๘

มูลค่าในการสร้าง เวลานั้นนับว่าสูงพอสมควร การร่วมมือร่วมใจกันสร้างวัดขึ้นมาแต่ละแห่งนั้นเกิดจากความศรัทธาเชื่อถือในพระพุทธศาสนา ผู้ใดได้สร้างวัดขึ้นมาเท่ากับได้สร้างบุญบารมี สังสมไว้ภายภาคหน้า การดูแลเอาใจใส่วัดของตนเองก็ตกทอดมาถึงลูกหลานเหลนรวมถึงพุทธศาสนิกชนทั่วไป เมื่อกาลเวลาผ่านไปกำลังปัจจัยในการดูแลเอาใจใส่ก็อ่อนแอลง ฐานะความเป็นอยู่ของชาวบ้านก็มีได้ดีกว่าในอดีตแต่ชาวบ้านก็ยังคงดูแลวัดอย่างเสมอต้นเสมอปลาย รวมทั้งจากการดูแลเอาใจใส่จากพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป

ช่างฝีมือในการสร้างวัดม่อนปู่ยั้กนั้นมาจากประเทศพม่า หากช่างท้องถิ่นแต่อย่างใด ส่วนใหญ่มักเป็นช่างที่มีอายุไม่สูงมากนัก อายุราว ๔๐ ปี ลงมาเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นก็ได้มีการก่อสร้างเพิ่มเติมรวมทั้งปฏิสังขรณ์อีกหลายครั้งหลายหนสภาพดังที่เป็น และสำหรับปูนที่ใช้ในการฉาบผนังกำแพงก่ออิฐในการก่อสร้างวัดนั้นเป็นที่มีส่วนผสมของดิน (เป็นดินบริเวณม่อนปู่ยั้ก นั้นเอง) ที่นำมาผสมกับกาวที่ทำจากหนังควาย โดยการนำกาวหนังควายที่เกี่ยวแล้วมาผสมกับดิน คลุกเคล้าให้เข้ากันดีแล้วจึงนำไปฉาบผนังกำแพงของวัดต่อไป

แรกเริ่มเดิมทีนั้นพระสงฆ์ที่จำพรรษานั้นล้วนเป็นชาวพม่าแทบทั้งสิ้น ต่อมาในภายหลังจึงได้มีพระสงฆ์ชาวไทยมาจำพรรษาในภายหลัง ต่อมาเมื่ออำนาจรัฐจากส่วนกลางเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลสูงในการควบคุมหัวเมืองในล้านนามากขึ้นและ ก็ได้มีคำสั่งว่าจะต้องถือตามระเบียบของวัดไทยซึ่งจะต้องมี อุโบสถซึ่งในเวลา

ผ่านมานั้น อาคารหลักของวัดทั้ง ๓ หลัง ล้วนเป็นวิหารทั้งสิ้น อันได้แก่ วิหารไม้แบบศิลปะพม่า วิหารก่ออิฐถือปูนแบบอิทธิพลศิลปะตะวันตก (มีพระเจดีย์อยู่ด้านท้ายของวิหาร) และวิหารก่ออิฐถือปูนแบบอิทธิพลศิลปะตะวันตก (ปัจจุบันทางวัดเรียกว่าวิหารโปรตุเกสซึ่งมีขนาดย่อมที่สุด) เมื่อเป็นดังนั้นทางคณะสงฆ์จึงได้มีการประชุมตกลงร่วมกันและมีความเห็นว่า จะให้วิหารทางโปรตุเกสเป็นอุโบสถเพราะเป็นที่พื้นที่ใช้สอยขนาดเล็ก และใช้เพียงการอุปสมบทเท่านั้นและเมื่อเป็นอุโบสถแล้วสตรีก็จะเข้าไปมิได้ นอกจากนั้นทางส่วนกลางยังได้มีคำสั่งให้มีการตั้งชื่อวัดให้เป็นภาษาไทยเสียใหม่ จึงได้มีการเปลี่ยนนามวัดม่อนปู่ยักษ์เป็นวัด “ม่อนล้านฐาน” อันถือว่าเป็นชื่อที่เป็นทางการในปัจจุบัน

หลักฐานอ้างอิงอีกประการหนึ่งของประวัติการสร้างวัด ศึกษาหลักศิลาจารึกโดย นายเจมส์ การ์ดเนอร์ (นครลำปาง – เขลางค์) ซึ่งได้ให้ข้อมูลซ้ำเจ้าอีกทางหนึ่ง กล่าวคือวัดม่อนปู่ยักษ์สร้างโดยจอนันดาแกง ท่านมาจากรัฐฉานในประเทศพม่า ขณะที่เริ่มต้นศึกษาศิลาจารึกที่กล่าวถึงการก่อสร้างวัด ไม่มีใครรำลึกถึงท่านผู้นี้ แม้แต่เจ้าอาวาส พระภิกษุในวัด ชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง ดูเหมือนว่าไม่มีผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะและนักประวัติศาสตร์คนใดรู้จักท่าน ชื่อของผู้อื่นได้รับการบันทึกในหนังสือของทางราชการว่าเป็นผู้สร้างวัดซึ่งหนังสืออื่นได้ใช้เป็นหนังสืออ้างอิง

วัดแห่งนี้ถูกสร้างขึ้นเมื่อใด ในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ หรือ พ.ศ. ๒๔๔๖ ปีทั้งสองนี้เป็นปีที่การสร้างได้เสร็จสิ้นลง ความผิดพลาดอาจจะเกิดขึ้นขณะทำการจารึก หรืออาจจะเกิดการใช้ปีที่ แตกต่างกันไป แต่ผู้เขียนเชื่อว่าปี พ.ศ. ๒๔๔๔ น่าจะถูกต้อง เพราะเป็นการจารึกไว้ในภาษาไทย ไทใหญ่ ซึ่งเป็นภาษาของ จอนันดาแกง ผู้สร้างวัด (ส่วนในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ นั้นแปลมาจากจารึกภาษาพม่าด้านสอง บรรทัดที่ ๑๒ ที่บอกสร้างเสร็จในปี HAN ๑๒๖๖) ในจารึกภาษาพม่าได้เขียนไว้ว่า จอนันดาแกง เดินทางจากบ้านเกิดหมู่บ้าน NAN – POR – CHI ในรัฐฉาน มายังล้านนาในปี จ.ศ. ๑๒๓๓ (คือปี พ.ศ. ๒๔๑๔ หรือ ค.ศ. ๑๘๗๑) จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่าปี พ.ศ. ๒๔๔๔ หรือ ค.ศ. ๑๙๐๑ เป็นปีก่อสร้างวัด สำเร็จเสร็จสิ้นลงนั้นเป็นการครบรอบ ๓๐ ปี ที่จอนันดาแกง จากบ้านมา

อีกหนึ่งเหตุผลที่สนับสนุนว่าการก่อสร้างควรจะสร้างในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ ก็คือการเกิดกบฏในเมืองแพร่ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ไม่ต้องสงสัยว่าการก่อสร้างจะดำเนินไปหลังจากการจลาจลหรือหลังเหตุการณ์สงบลงในที่สุด และจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารแสดงภาพทหารอังกฤษแต่ง เครื่องแบบ และถืออาวุธปืน ที่ใช้ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ (พุทธศตวรรษที่ ๒๔)

ดังมีหลักฐานอ้างอิง ข้อความที่แปลจากแผ่นศิลาจารึกจากภาษาไทใหญ่เป็นไทย ด้าน ๒ บรรทัดที่ ๒๓ – ๓๘ ข้อความว่า :

๒๓ (มีเครื่องหมายต่อการเปลี่ยนแปลงจากภาษาพม่าเป็นภาษาไทย)

๒๔ จุลศักราช ๑๒๖๓ (ฮอกดีฟ้าหนึ่ง) จองตะก่านันดาแกง

- ๒๕ สร้าง (โจทม) มีศรัทธาเลื่อมใส (จตุลลอสอง) ปรารถนาได้ญาณ (เอมั่งล่อ) (เอมั่งล่อ)
- ๒๖ นิพพาน (ทำลายกิเลสทั้ง ๕) ต้องการถึงนิพพาน
- ๒๗ นิพพานมรรคผล เอาทรัพย์สมบัติในโลกไปสร้างเป็นวิหาร
- ๒๘ ปิดทองเหลืองอร่าม (ทัฬหาทุณณ) , (ถ้าปีกสวยสอ) พระพุทธรูป (ยกมาต่อ) ที่พึง (โอภาว่า) สร้างพระองค์หนึ่งให้เป็นที่พัก
- ๒๙ ภายหลังวิหารตึก มีเจดีย์ชื่อ จุฬามณีฐาน
- ๓๐ ปราสาท (ปะสะ) มีกระท่อม (ปองวาดก่อ) ไว้ทำปฐกฐกรรม สร้างด้วยอิฐ สร้างบันได เป็นปราสาทมียอด
- ๓๑ เทวคามาเนรมิตไว้ (งายะ) มีห้องรับแขกอยู่สองข้าง
- ๓๒ ผู้พระไตรปิฎก มีบ่อน้ำ ศาลา
- ๓๓ ที่นั่งถ้ำมาทั้งหมดให้เป็นทาน (ถ้าง้าง)
- ๓๔ พร้อมด้วยภรรยา บุตรทั้งหญิงชาย พร้อมกันทุกคน
- ๓๕ ตั้งอกตั้งใจเพื่อปรารถนา พบกับพระพุทธเจ้าในวันข้างหน้า และบรรลุมรรคผล (ได้อย่างพบเห็นสัมปวันน ได้พบเห็น บ่อยพารา)
- ๓๖ และบรรลุมรรคผลนิพพาน (นิปุต) ขออุทิศแผ่เมตตาให้เท่านั้น (อุปีเสกเทียะ)
- ๓๗ ให้พ่อแม่ (มาตาบิดา) ครูบาอาจารย์ (สลา) รุกขเทวดา พรหมเทวดาและสรรพสัตว์ ใน ๑ โลก
- ๓๘ และให้นางสุนทรี หยาดน้ำให้จดจำไว้ว่า ให้นุญกุลส ทุกรูป ทุกนาม
- [เปลี่ยนเป็นภาษาไทยวน]
- 39   ဘိဝ္ဗုဒ္ဓိသုလ္လင်္ဂတုမုဗ္ဗုဒ္ဓိ ၂ တမလဒုပဉ္စသဒ္ဓန္တုသုတ္တဝါသံသယ
- 40   သဒ္ဓဗ္ဗဝဝဘဝသသ္မိတ္တိဗ္ဗုဒ္ဓိသုတ္တဝါသံသယတုမုဗ္ဗုဒ္ဓိသုတ္တဝါသံသယ
- [คำแปลจากศิลาจารึกจาก ภาษาไทยวน เป็นภาษาไทย ความว่า :]
- ๓๙ กุศลนามบุญ จงนันทาแกง ถวายเป็นทาน กำจูลา
- ๔๐ สานา ห้าพันพญา ขอหือเป็นมรรค (มักกะ) ๒ อุปนิสัยต่อนิพพาน แก่นิจังฯ อูรัง

บทสรุป จากการศึกษารูปแบบศิลปกรรมและที่มาของการเกิดวัดพม่าในจังหวัดลำปาง ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ ชาวพม่าได้เข้ามาทำการค้าขายและทำไม้ รวมถึงชาวพม่าที่มีฐานะร่ำรวยไม่อยากจะอยู่ภายใต้ การปกครองของอังกฤษ เราอาจสรุปได้ว่า วัดม่อนบุญชัย มีชื่อเป็นทางการปัจจุบันว่า วัดม่อนสันฐาน น่าจะมี อายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เป็นวัดที่มีรูปแบบศิลปะพม่าเช่นเดียวกับวัดพม่าทั่วไปในล้านนา เช่น วัดศรี ชุม วัดม่อนจำศีล วัดพระแก้วดอนเต้า เป็นต้น มีการบูรณะปฏิสังขรณ์เรื่อยมา อาคารหลักมี ๓ หลัง คือ กุฏิ ไม้ศิลปะพม่า วิหาร, อุโบสถ ก่ออิฐถือปูน ศิลปะแบบพม่าได้รับอิทธิพลจากศิลปะตะวันตก และเจดีย์ศิลปะ

พม่า ด้านวิหาร ก่ออิฐถือปูน อย่างไรก็ตามข้อมูล และหลักฐานที่มีอยู่ในขณะนี้ก็ยังไม่สามารถสรุปอายุที่แน่นอนได้ ซึ่งจะต้องเป็นเรื่องที่จะต้องศึกษากันต่อไปอีก

องค์ที่ ๒

โบราณสถานที่สำคัญ

วัดม่อนปู่ยักษ์ (ม่อนสัณฐาน) ประกอบไปด้วยกลุ่มโบราณสถานที่สำคัญ อาคารหลัก ๓ หลัง คือ กุฏิไม้ ศิลปะพม่า วิหาร และอุโบสถ ศิลปะพม่าได้รับอิทธิพลจากศิลปะตะวันตก

๑. กุฏิไม้ อยู่ทางทิศตะวันตกของวิหาร หันหน้าไปทางทิศใต้เป็นกุฏิไม้แบบศิลปะพม่า มีลักษณะเป็นอาคารเครื่องไม้ หลังคาตัวอาคารใหญ่ออกแบบเป็นหลังคาจั่วซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ฐานส่วนเหนือทางเข้าออกแบบเป็นมณฑปรูปสี่เหลี่ยมยอดปราสาท จะเห็นได้ว่าเป็นหลังคาแบบผสมผสานอาคารยกพื้นชั้นเดียว บันไดทางขึ้นเป็นปูน ตกแต่งไม้แกะสลักแบบศิลปะพม่า ภายในประกอบด้วยพื้นที่เป็นโถงกลางถัดเข้าไปด้านในคือที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ส่วนด้านข้างใช้เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ อาคารไม้หลังนี้เป็นสิ่งก่อสร้างรุ่นแรกของวัด

๒. อุโบสถ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของวิหาร เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ได้รับอิทธิพลจากศิลปะตะวันตก(ทางวัดเรียกว่าวิหารทางโปรตุเกส)ซึ่งเป็นอาคารขนาดย่อมประดับตกแต่งด้วยลายแกะไม้ และลายปูนปั้นประดับกระจก ปิดทอง

๓. วิหาร ตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ได้รับอิทธิพลจากศิลปะตะวันตก การประดับตกแต่งลวดลายประดับอาคาร การใช้ซุ้มโค้ง (Arch) แบบศิลปะตะวันตก

๔. เจดีย์ เป็นเจดีย์แบบมอญบนฐานประทักษิณ ขนาดใหญ่ เชื่อว่า เจดีย์จุฬามณีสัณฐาน มีกำแพงแก้วอยู่โดยรอบ ก่ออิฐถือปูน

๕. พระประธาน และพระสาวกประดิษฐานอยู่บนฐานลายปั้นรักปิดทองประดับกระจก เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ลงรักปิดทอง ประดับกระจก ปางมารวิชัย เป็นรูปแบบพระพุทธรูปศิลปะพม่า สกุลช่างมณฑลเย้

องค์ที่ ๓

ลักษณะอาคาร : วิหารวัดม่อนปู่ยักษ์ (ม่อนสัณฐาน)

วิหารวัดม่อนปู่ยักษ์ ตั้งอยู่เป็นประธานของวัดหันไปทางทิศตะวันออก มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลักษณะเป็นอาคารได้รับอิทธิพลจากศิลปะตะวันตก ก่ออิฐถือปูน ตั้งอยู่บนฐานสูงประมาณ ๒ เมตร มีบันได

ทางขึ้น ๓ ทาง และมีทางเข้าวิหาร ๓ ทาง มีการประดับตกแต่งภายนอกวิหารด้วยลวดลาย ได้รับอิทธิพลจาก ศิลปะตะวันตก และภายในเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังประดับ

องค์ที่ ๔

จิตรกรรมฝาผนังภายในวิหาร

จิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารนี้เขียนโดยช่างชาวพม่า สกุลช่างมันทเลย์ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะตะวันตก คือ มีลักษณะนิยมความเหมือนจริง ไม่ว่าจะเป็นภาพบุคคล ภาพสถาปัตยกรรมตลอดจนถึงแวดล้อมต่าง ๆ ที่ปรากฏเห็นได้ชัดก็คือ การเขียนภาพอาคารสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในแบบ Perspective ซึ่งมีมิติ ความลึกสมจริงอย่างตาเห็น การเขียนภาพแบบ Perspective นี้ นับเป็นสิ่งใหม่ หรืออาจเป็นความทันสมัยที่สุดในขณะนั้น เป็นสิ่งที่ช่างเขียนต้องการแสดงออกอย่างมาก แต่อย่างไรก็ดี การรับเอาความรู้แบบวิชาการศึกษาอย่างดีพอทำให้เกิดความขัดแย้งกับโครงสร้างระบบเดิมที่ใช้การเขียนทัศนียภาพแบบเส้นขนาน Bird's eye view สำหรับการจัดความสัมพันธ์ของกลุ่มภาพ ภาพรวมของงานจิตรกรรมฝาผนังในวิหารนี้จึงมีลักษณะไม่ประสานกลมกลืนกันอยู่ทั่วไป มีความไม่เข้ากันระหว่างส่วนย่อยกับส่วนรวมอยู่แต่ลักษณะเด่น เห็นจะเป็นตัวของงานจิตรกรรมที่สามารถสะท้อนภาพความเป็นพม่าได้อย่างชัดเจนและตรง กล่าวได้ว่าเป็นภาพเหมือนจริงในรูปแบบประเพณี การใช้สีก็เป็นอีกจุดหนึ่งที่ดึงดูดความสนใจได้มากมีสีสันทันเปล่งตา โดยจะมีสีน้ำตาลเป็นสีกลาง สีที่มีความโดดเด่นมากได้แก่สีคราม สีส้ม และใช้สีเหลืองแทนสีทองในจิตรกรรมจะพบว่าไม่มีสีแดงในจิตรกรรมนี้เลย เทคนิคการระบายสีมีทั้งแบบเรียบ ๆ แล้วตัดสี และแบบไล่สีน้ำหนักร่อน – แก่ ในส่วนของรูปแบบตัวภาพบุคคลเกือบทั้งหมดเป็นชาวพม่านับตั้งแต่กษัตริย์ ขุนนาง อำมาตย์ คนชั้นสูง และชาวบ้านสามารถจำแนก แยกแยะได้จากเครื่องแต่งกาย เช่นเดียวกับกิริยาท่าทางก็เป็นแบบเหมือนจริงในชีวิตประจำวัน สำหรับฉากตัวอาคารนั้นมีภาพปราสาทแบบพม่าเป็นหลัก นอกจากนี้ก็มีตึกแบบตะวันตก และบ้านเรือนราษฎร ที่โดดเด่นที่สุด ก็คือฉากเมืองในผนังเรื่องพระเวสสันดรชาดกช่างเขียนได้จำลองมาจากพระราชวังเมืองมันทเลย์โดยตรง เราจะเห็นถึงขอบเขตพระราชสถาน กำแพงเมืองที่ยาวเหยียด มีป้อม และซุ้มประตูทรงพญาราชคูลอยู่เป็นระยะ ๆ ตรงตามข้อเท็จจริงทุกประการ ศูนย์กลางของเมือง คือที่ตั้งของปราสาท และที่น่าสนใจอีกส่วนหนึ่งได้แก่ภาพตัวอาคารแบบตะวันตกที่เขียนสอดแทรกอยู่หลายแห่ง ที่เด่นมากจะอยู่ที่ผนังเรื่องวิหิตูรบัตตชิตชาดกเป็นกลุ่มอาคารแบบตะวันตก ขณะที่บ้านเรือนของชาวบ้านเป็นอาคารไม้ จิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารนี้นอกจากจะเป็นงานช่างที่มีฝีมือที่ดีแล้วยังสามารถเป็นตัวแทนของยุคสมัยในแง่มุมต่าง ๆ ได้อย่างดีอีกด้วย แม้ว่าจะเป็นผลงานที่ยังเขียนไม่เสร็จก็ตามการกำหนดอายุ

โดยอายุของภาพจิตรกรรมภายในวิหารนี้คงอยู่ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๔ โดยช่างชาวพม่าได้รับอิทธิพล การเขียนภาพจากศิลปะตะวันตก โดยสังเกตได้จากการจัดองค์ประกอบของภาพ ภาพอาคาร ภาพบุคคล ฯลฯ เขียนเหมือนจริง

ลักษณะของจิตรกรรม

เป็นจิตรกรรมฝาผนังเขียนด้วยสีฝุ่นบนชั้นรองพื้น ดินสอพองบาง ๆ วรรณะของสีในจิตรกรรมเป็นวรรณะเย็น สีทองฟ้าใช้สีคราม พื้นดินใช้สีเขียว ตัวอาคารและกำแพงเมือง ใช้สีน้ำตาล จิตรกรรมฝาผนังส่วนใหญ่ช่างยังเขียนไม่เสร็จสมบูรณ์

การเขียนภาพบุคคล มีการร่างภาพแล้วลงสี และตัดขอบด้วย สีน้ำตาลแดง หรือสีดำ ไม่มีการปิดทอง ภาพบุคคลสำคัญ ในตัวภาพบุคคลเป็นชาวพม่า ทั้งกษัตริย์ อำมาตย์ การแต่งการส่วนใหญ่เป็นชาวพม่า ทั้งกษัตริย์ อำมาตย์ คนสามัญ

การเขียนภาพสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมที่พบในจิตรกรรม ตัวปราสาทราชวัง ตึกแบบตะวันตกและบ้านราษฎร การเขียนภาพตัวอาคาร ซึ่งได้รับอิทธิพลการเขียนแบบตะวันตก (Perspective) ยังไม่ได้รับการศึกษาที่ดี ไม่สามารถนำมาใช้กับการเขียนแบบคือ Bird's eye view ทำให้เกิดความขัดแย้งในการจัดภาพรวม ไม่ประสานกลมกลืนกัน

การเขียนต้นไม้ ได้ใช้สีดำเป็นพื้นแล้วเขียนน้ำหนักร่อนขึ้นคือ จะใช้สีเขียวทำน้ำหนักร่อนเป็นใบไม้ด้วยเทคนิคการกระทุ้ง

การเขียนโขดหิน จะใช้สีน้ำตาลเขียนน้ำหนักร่อนเป็นหินเหมือนธรรมชาติ

การเขียนธรรมชาติ มีระยะใกล้ไกลในการจัดองค์ประกอบของภาพลักษณะเหมือนจริง (Perspective)

การเขียนท้องฟ้า จะใช้สีครามเป็นท้องฟ้าทั้งหมด น้ำหนักบนสุดของภาพจะเข้ม และ ไล่ น้ำหนักร่อนลงมาจากกลุ่มภาพ

การแบ่งกลุ่มภาพ ช่างแบ่งภาพแต่ละเรื่อง โดยแบ่งเป็นกรอบภาพแต่ละภาพอย่างชัดเจน

เรื่อง จิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารนี้เขียนเรื่องทศชาติชาดก พุทธประวัติตอนเทศนาโปรดพระพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และตอนแสดงยมกปาฏิหาริย์

ทศชาติชาดก

เรื่องทศชาติชาดก เป็นเรื่องราวเล่าถึงการเกิดและการบำเพ็ญบารมีในสิบชาติสุดท้ายที่ถือว่าสำคัญยิ่งของ พระโพธิสัตว์ก่อนจะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บารมีที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญในทุกชาติตลอด ๑๐ ชาติ นั้นประกอบด้วย ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยะบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี นอกจากนี้ ยังได้แบ่งย่อยออกไปอีกตามความยิ่งย่อนในการบำเพ็ญบารมีแต่ละชาติเรียงตามลำดับดังนี้

๑. บารมีขั้นต่ำ คือ บริจาคทรัพย์ภายนอก ได้แก่ ข้าวของเงินทองให้เป็นทาน เป็นบารมีขั้นต่ำได้ชื่อว่า “ทานบารมี”

๒. บารมีขั้นกลาง คือ การบริจาคอวัยวะภายในร่างกายของตน เช่น บริจาคดวงตาให้เป็นทาน เป็นบารมีขั้นกลางได้ชื่อว่า “อุปปบารมี”

๓. บารมีขั้นสูง คือ การบริจาคที่เกี่ยวกับชีวิต คือการสละเลือดเนื้อเชื้อไขให้เป็นทานเป็นบารมีสูงสุดได้ชื่อว่า “ทานปรมัตถบารมี”

จากบารมีทั้ง ๓ ประการนี้ พระพุทธองค์ได้บำเพ็ญครบถ้วนทั้ง ๑๐ ประการ เรียงลำดับตามพระชาติและบารมีที่สัมพันธ์กันดังนี้

พระชาติที่ ๑	เสวยพระชาติเป็นพระเทมิย์	บำเพ็ญเนกขัมมบารมี
พระชาติที่ ๒	เสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก	บำเพ็ญวิริยะบารมี
พระชาติที่ ๓	เสวยพระชาติเป็นพระสุวรรณสาม	บำเพ็ญเมตตาบารมี
พระชาติที่ ๔	เสวยพระชาติเป็นพระเนติราช	บำเพ็ญอธิฐานบารมี
พระชาติที่ ๕	เสวยพระชาติเป็นพระมหอสถ	บำเพ็ญปัญญาบารมี
พระชาติที่ ๖	เสวยพระชาติเป็นพระภริทัต	บำเพ็ญศีลบารมี
พระชาติที่ ๗	เสวยพระชาติเป็นพระจันทรกุมาร	บำเพ็ญขันติบารมี
พระชาติที่ ๘	เสวยพระชาติเป็นพระนารท	บำเพ็ญอุเบกขาบารมี
พระชาติที่ ๙	เสวยพระชาติเป็นพระวิทูรบัณทิต	บำเพ็ญสัจจบารมี
พระชาติที่ ๑๐	เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร	บำเพ็ญทานบารมี

ชาดกแต่ระชาดามีเรื่องราวโดยย่อดังนี้

เทมีย์ชาดก (เนกขัมมบารมี)

พระเจ้ากาลสิกราชแห่งนครพาราณสี และพระนางจันทรเทวีอัครมเหสี มีพระราชโอรสองค์หนึ่งทรงพระนามว่า เทมีย์กุมาร เป็นที่โปรดปรานของพระราชบิดามาก เมื่อพระราชโอรสมีพระชนม์ได้ ๑ เดือน พระราชบิดาเสด็จออกว่าราชการและทรงนำราชโอรสไปด้วย ขณะนั้นราชบุรุษนำโจรสลัดคนมายังพระที่นั่ง พระกาลสิกราชทอดพระเนตรเห็นโจรจึงรับสั่งให้หลวงพระราชอาญาให้เอาหาวทั้งหนามเขี่ยโจรทันที โจรคนหนึ่งให้เอาโซ่ตรวนล่ามส่งเข้าเรือนจำ อีกคนหนึ่งให้เอาฉมวกแทงที่ศีรษะ อีกคนหนึ่งให้เอาหว่านเสียบ พระเทมีย์ราชกุมารดำริว่า พระชนกเราอาศัยความเป็นกษัตริย์ประกอบกรรมอันหนัก น่าจะต้องไปเกิดในนรก พระองค์ได้ใคร่ครวญดูก็ทราบดีด้วยญาณว่า พระองค์จุติมาจากเทวโลก ก่อนจะมาเทวโลกนั้นตกนรกอยู่นานถึง ๗,๐๐๐ ปี และก่อนหน้าที่พระองค์จะตกนรกนั้น พระองค์เคยเป็นพระราชอาชญาอยู่ ๒๐ ปี พระองค์ดำริว่าหากพระองค์ได้สืบราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์สืบต่อจากพระราชบิดา คงจะต้องประกอบกรรมและจะต้องกลับไปตกนรกอีก พระองค์จึงทรงคิดหาทางเลี่ยงจากการเป็นกษัตริย์ ขณะนั้นเทพธิดาผู้รักษาเสวตฉัตรได้แนะนำว่า เจ้าชายควรทำเป็นคนง่ายเปื้อน หูหนวก และเป็นใบ้ โดยไม่ยอมพูดหรือตอบคำถามผู้ใดเมื่อพระองค์เจริญพระชนมายุขึ้น พระราชบิดา พระผู้เฒ่าลี้ภัยก็เป็นความผิดปกตินี้เด่นชัด จึงให้หมอผู้เชี่ยวชาญมาตรวจอย่างถี่ถ้วน แต่หาสาเหตุยังไม่ได้ จึงทดลองด้วยวิธีต่าง ๆ ถึง ๖ ปี เช่นการให้อาหาร อดอาหาร ไฟไหม้ ออกอุบายให้กลัวช้าง กลัวงูใหญ่ และการแสดงฟ้อนรำ ก็ไม่ได้ผลพระเจ้ากาลสิกราชจึงให้ พราหมณ์ตรวจดูลักษณะ พราหมณ์ให้คำแนะนำว่า ลักษณะของเจ้าชายเทมีย์ถือว่าเป็นกาลกิณี จะเป็นผู้นำความพินาศมาสู่บ้านเมือง และแนะนำให้ท่านเจ้าชายไปฝังให้สิ้นชีวิตในป่าพระเจ้ากาลสิกราชและพระมเหสีจำต้องยอมทำตามคำแนะนำ สุนัขที่สารธิดานำเจ้าชายขึ้นรถเทียมม้า นำเจ้าชายเพื่อไปประหารในป่า ขณะที่นายสารธิดาสุนัขกำลังขุดหลุมอยู่ พระเทมีย์ก็เลิกทำเป็นคนง่ายเปื้อน หูหนวก และเป็นใบ้ แสดงว่าเป็นผู้มีพระวรกายแข็งแรง โดยยกธารพระขึ้นเหนือเศียรด้วยพระหัตถ์เพียงข้างเดียว และได้ตรัสว่า การที่นายสุนัขที่สารธิดาจะทำการประหารพระองค์นั้นเป็นการประพฤติกิจอันไม่เป็นธรรม เพราะวาญบุคคลนั่งหรือนอนในร่มเงาของตนไม่ดันใดไม่พึงลิดรอนกิ่งของตนไม้นั้น พระราชาเปรียบเสมือนต้นไม้ เจ้าชายเปรียบเสมือนกิ่งไม้ นายสารธิดาเสมือนอาศัยร่มเงาไม้ นายสารธิดาจะสั่งเจ้าชายเป็นการกระทำที่ไม่สมควร นายสารธิดาผู้ว่าตนกำลังสนทนากับพระเทมีย์ซึ่งมิได้ง่อยเปื้อน หูหนวกและเป็นใบ้แต่อย่างใด ทั้งยังเป็นผู้มีฤทธิ์จึงเกิดความหวาดกลัวเลิกคิดทำการประหาร และทูลเชิญพระเทมีย์ให้เสด็จกลับ แต่พระเทมีย์ตรัสปฏิเสธ โดยให้เหตุผลว่าพระราชบิดาไม่ทรงปรารภนาพระองค์แล้ว พระองค์ก็ได้ทรงปรารภนาในราชสมบัติ มีความประสงค์จะบำเพ็ญพรตที่ในป่า พระองค์ได้ทรงเล็งเห็นว่าชีวิตมนุษย์เป็นทุกข์ สร้างแต่กรรมต่อเนื่องกันไป นายสารธิดาทราบดังนั้นก็เกิดความเลื่อมใสขอบวชตามพระเทมีย์ด้วย แต่พระเทมีย์ไม่ทรงยินยอม

รับสั่งให้สุนันทสารธินำ ราชรถและเครื่องทรงกลับเข้าเมือง เพื่อมิให้นายสารธิดูครหาได้ นายสารธิจึงยอมกลับเข้าเมือง และนำความไปกราบทูลพระเจ้ากาสิกราช และพระนางจันทระเทวีตามความเป็นจริงทุกประการ ทั้งสองพระองค์จึงเสด็จออกมาของร้องไห้พระเทมีย์เสด็จกลับเข้าวัง ทรงอ้างถึงความสุขสบาย ความอุดมสมบูรณ์ในการครองราชสมบัติ แต่พระเทมีย์ไม่ทรงปรารถนาในราชบัลลังก์ มุ่งประสงค์จะดำรงชีวิตเช่นนักบวช เพื่อเกิดมาแล้วจะต้องตาย เหมือนผลไม้ที่สุกแล้วก็ต้องหล่นจากต้น คนเราตอนเข้ายังพบเห็นกันตักเย็นอาจไม่พบเห็นกันก็ได้ ตอนเย็นยังเห็นกันพอรุ่งเช้าอาจไม่พบกันก็ได้ จะติดสินบนด้วยทรัพย์เพื่อเอาชนะมฤตยูไม่ได้ มฤตยูไม่เคยเว้นใครเลย พระเจ้ากาสิกราชและมเหสีจันทระเทวี ตลอดจนข้าราชการบริพารที่ติดตามมา ได้สดับฟังธรรมกถา ก็เกิดความเลื่อมใส เมื่อกลับเข้าเมืองพระเจ้ากาสิกราชและพระนางจันทระเทวีทรงบริจาคพระราชทรัพย์ให้เป็นสาธารณะประโยชน์ แล้วเสด็จออกบวชกับพระเทมีย์ด้วย

มหาชนชาดก (วิริยะบารมี)

พระเจ้ามหาชนกษัตริย์แห่งกรุงมิลลิวเทห์รัฐ ทรงมีพระราชโอรสสองพระองค์ ทรงพระนามว่า พระอริฏชนกองค์หนึ่ง พระโปลชนกองค์หนึ่ง พระองค์ทรงพระราชทานตำแหน่งอุปราชให้แก่พระอริฏชนกผู้พี่ และตำแหน่งเสนาบดีแก่พระโปลชนก เมื่อพระเจ้ามหาชนกเสด็จสวรรคต พระอริฏชนกได้สวราชสมบัติแทนพระราชบิดา และพระราชทานตำแหน่งอุปราชให้แก่พระโปลชนกผู้เป็นพระอนุชาต่อมามีอำมาตย์ผู้หนึ่งทูลยุยงว่าพระอนุชาก่อการกบฏจึงให้จับพระอนุชาของจำ พระโปลชนกได้เสด็จหนีออกจากที่คุมขังไปได้ ทรงแค้นพระทัยพระเชษฐาที่หลงเชื่ออำมาตย์จึงรวบรวมไพร่พลทำการรบแย่งชิงพระราชสมบัติจากพระเชษฐาจนพระเจ้าอริฏชนกต้องสิ้นพระชนม์ในสนามรบและมเหสีของพระอริฏชนกกำลังทรงพระครรภ์แก่ได้เสด็จหนีออกไปอาศัยอยู่กับอาจารย์ทศปาโมกข์ ผู้หนึ่งในเมืองกาลจัมปาละ และประสูติพระโอรสองค์หนึ่ง ทรงเรียกพระนามเดียวกับพระอัยการว่า พระมหาชนก

พระมหาชนกุมารทรงเจริญวัยขึ้น ทรงได้ถามทราบความเป็นมาของตนจากพระราชมารดา จึงคิดจะชิงราชสมบัติคืน ในขณะนั้นพระองค์มีพระชนมายุเพียง ๑๖ พรรษา ทรงขอพระราชทานทรัพย์จากมารดาครั้งหนึ่ง ลงเรือสำเภาไปค้าขายทางสุวรรณภูมิเล่นเรือมาได้ ๗ วัน มาพบพายุลใหญ่พัดจนเรือแตก ลูกเรือจมน้ำตายหมด เหลือเพียงพระมหาชนองค์เดียว ทรงเพียรแหวกว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทรถึง ๗ วัน ๗ คืน นางมณีเมขลา ผู้รักษามหาสมุทรมาพบเข้าจึงให้ความช่วยเหลืออุ้ม พาเหาะไปวางไว้ในสวนมะม่วง เมืองมิลลิว

พระโปลชนกษัตริย์มิลลิวเสด็จสวรรคตมาได้ ๗ วัน พระองค์มีพระราชโอรส ทรงมีแต่พระราชธิดา ทรงพระนามว่า เจ้าหญิงสิวลี ก่อนที่พระองค์จะสิ้นพระชนม์มีรับสั่งให้เสนาอำมาตย์ทั้งปวงเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติตามที่พระองค์บ่งไว้ ๔ ประการ ให้เป็นกษัตริย์คุณสมบัติ ๔ ประการดังนี้

๑. สามารถทำให้พระนางสิวลีพอพระทัย
๒. สามารถรู้ห้วนอนบัลลังก์สี่เหลี่ยม
๓. สามารถยกธนูหนัก ๑,๐๐๐ แร่คนขึ้นได้
๔. สามารถนำขุมทรัพย์ใหญ่ ๑๓ แห่ง ออกมาได้

เสนาอำมาตย์ไม่สามารถหาบุคคลที่มีคุณสมบัติดังที่บ่งไว้ได้ จึงทำพิธีเสี่ยงราชรถแล้วมีผู้ติดตามไป ราชรถไปหยุดยังที่พระมหาราชกบรรมอยู่ ผู้ติดตามจึงประโคมดนตรีจนพระมหาราชกบรรมตื่นบรรทม แล้วกราบทูลเชิญเสด็จเข้าเมือง ก่อนจะเสด็จขึ้นครองราชย์ พระมหาราชกบรรมสามารถทำให้นางสิวลีพอพระทัยได้ ทรงรู้ห้วนอนบัลลังก์สี่เหลี่ยม สามารถยกธนูและแก้ปริศนาขุมทรัพย์ ๑๓ แห่งได้ พระมหาราชกบรรมได้อภิเษกกับพระนางสิวลี จนมีพระราชโอรสสององค์ ทรงพระนามว่า ทิมาวุธุมาร ต่อมาพระมหาราชกบรรมเกิดความเบื่อหน่ายในราชสมบัติ จึงเสด็จออกบวช พระนางสิวลีทรงคัดค้านโดยใช้อุบายต่าง ๆ แต่พระมหาราชกบรรมทรงตั้งพระทัยแน่วแน่แล้วที่จะไม่กลับไปครองราชสมบัติอีก แม้พระนางสิวลีและข้าราชการบริพารจะตามเสด็จไปทุกหนทุกแห่งก็ตาม จนในที่สุดพระมหาราชกบรรมทรงปรารภให้นางสิวลีเสียพระทัยจะได้ล้มเลิก การติดตาม จึงทรงเปรียบเทียบเรื่องนายช่างครุให้พระนางฟังว่าคนสองคนที่อยู่ด้วยกันจะมีแต่ความขัดแย้งกัน ถ้าอยู่คนเดียวก็ไม่ต้องขัดแย้งกับใคร ฉะนั้นพระองค์จึงขอแยกทางกับ พระนางสิวลี ตัดขาดไม่มีความสัมพันธ์กันต่อไป พระนางสิวลีเสียพระทัยจนสิ้นสติ พระมหาราชกบรรมจึงเสด็จไปลำพอง

เมื่อพระนางสิวลีเสด็จกลับพระนครแล้ว ได้ทำพิธีราชาภิเษกที่ทิมาวุธุมารให้ขึ้นครองราชสมบัติแทนพระราชมารดา แล้วพระนางจึงเสด็จออกบำเพ็ญเพียรเช่นเดียวกับพระมหาราช เมื่อสิ้นอายุขัยก็เสด็จสู่พรหมโลก

สุวรรณสาม(เมตตาบารมี)

มีนายพรานสองคนอยู่บ้านคนละฝั่งแม่น้ำ ทั้งสองเป็นสหายรักใคร่กันมาก ได้สัญญาแก่กันว่าหากฝ่ายหนึ่งมีลูกหญิงฝ่ายหนึ่งมีลูกชายจะให้แต่งงานกัน ครั้นกาลต่อมาสหายฝ่ายหนึ่งมีลูกชายชื่อว่า ทุกุลกุมาร อีกฝ่ายหนึ่งมีลูกสาวชื่อว่า ปาริกากุมารี เด็กชายและเด็กหญิงทั้งสองมีรูปโฉมงามน่ารักถึงแม้ว่าทั้งสองจะเกิดในสกุลพรานก็ไม่ทำปามาตาดิ ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม เมื่อเด็กทั้งสองเจริญวัยขึ้นบิดาของตน บิดาทั้งสองฝ่ายก็อนุญาตทั้งสองคนจึงเดินทางไปยัง หินพวันตประเทศทางฝั่งแม่น้ำคงคา ท้าวสักกะลงมาเนรมิตอาศรมให้มีภรรยา จึงต่างอธิฐานถือเพศบรรพชิต เจริญเมตตาพรหมวิหารอยู่ ณ ที่นั้น นางปาริกาฉลินีทำหน้าที่แสวงหาผลไม้ฉัน และทำความสะอาดอาศรม ทั้งสองต่างบำเพ็ญสมณธรรมด้วยจิตใจอันสงบ อยู่มาวันหนึ่งท้าวสักกะ

เทวราชเล็งเห็นว่าฤๅษีทั้งสองนี้จะต้องเสียชีวิต จึงลงมาปรากฏตัวบอกให้ทั้งสองมีบุตรด้วยกันเสียเพื่อจะมีคนไว้ปรนนิบัติ แต่ฤๅษีทั้งสองไม่ปรารถนาอยู่ร่วมกันอย่างคฤหัสถ์ ท้าวสักกะจึงบอกให้ฤๅษีเอามือลูบท้องปาริกาดาบสก็จะบังเกิดบุตรในครรภ์ของนางได้ ทุกุลดาบสจึงเอามือลูบท้อง ปาริกาดาบสก็ นางจึงตั้งครรภ์และคลอดบุตรในเวลาต่อมา ทารกเป็นชายมีผิวพรรณหมดจดงดงามจึงให้ชื่อว่า สุวรรณสาม ฤๅษีทั้งสองเลี้ยงสุวรรณสามจนมีอายุได้ ๑๖ ปี สุวรรณสามนั้นนอกจากจะเจริญวัยขึ้นเป็นผู้มีกายงดงามแล้ว ยังเป็นผู้ที่มีจิตใจดี ประกอบไปด้วยความเมตตากรุณาต่อบุคคลทั่วไป ให้ความช่วยเหลือโดยไม่เคยทำร้ายสัตว์ต่าง ๆ ที่อยู่ในป่า สุวรรณสามจึงได้สัตว์เหล่านี้เป็นเพื่อน วันหนึ่งฤๅษีทั้งสองออกไปหาผลไม้ ขณะเดินทางกลับจนถึงอาศรม เผอิญฝนตกหนักทั้งสองไปหลบฝนอยู่ใต้ร่มไม้ ซึ่งติดกับจอมปลวก ที่จอมปลวกนั้นมีสรพิษอาศัยอยู่ น้ำฝนที่รดตัวฤๅษีทั้งสองไหลลงไปในรูของสรพิษ สรพิษนั้นโกรธจึงพ่นพิษออกมาพอสัตว์ฤๅษีทั้งสองทำให้ตาบอดสนิททั้งสองข้าง ทั้งนี้เนื่องจากผลกรรมที่ทำมาแต่อดีตชาติ ชาติก่อนนั้นทั้งสองเกิดมาเป็นหมอรักษา เมื่อมีคนไข้ไม่ให้เงินค่ารักษาจึงช่วยกันทำห้ามคนไข้ ตาบอด บาดเจ็บสองในชาตินี้ สุวรรณสามเห็นว่าบิดามารดาหายไปนานจึงเที่ยวตามหาบิดามารดาจนพบแล้วนำกลับมายังอาศรม และได้ปรนนิบัติบิดามารดาต่อมา โดยมีให้ท่านทั้งสองเดือดร้อนทุก ๆ วัน สุวรรณสามจะออกไปหาผลไม้มาเลี้ยงบิดามารดา โดยมีเพื่อนสัตว์ต่าง ๆ แวดล้อมให้ความช่วยเหลือ วันหนึ่งพระเจ้าบิลัษราช ราชแห่งนครพาราณสีได้เสด็จออกล่าสัตว์จนไปถึงท่าน้ำที่สุวรรณสามเคยมาตักน้ำไปให้บิดามารดา ทอดพระเนตรเห็นรอยเท้าเนื้อระเกะระกะจึงแอบคอยยิงสัตว์ที่ชุ่มไม้แถวนั้น ครั้นได้เวลาสุวรรณสามก็ถือหม้อน้ำไปตักน้ำอย่างที่เคยทำมาเป็นกิจวัตร ขณะเดินทางไปที่ทำน้ำบรรดาควางและเนื้อก็ติดตามแวดล้อมไปเป็นฝูงใหญ่ พระเจ้ากบิลัษราชทอดพระเนตรเห็นดังนั้นก็ทรงสงสัยว่าสุวรรณสามจะไม่ใช่มนุษย์ธรรมดา จึงยกธนูยิงถึงยี่สุวรรณสามล้มลงสุวรรณสามแม้ถูกลอบทำร้ายก็มิได้ทำความโกรธแค้นต่อผู้ทำร้าย ตนได้กล่าว ขอร้องอยากเห็นหน้าผู้ร้ายตนโดยที่ตนไม่มีความผิด พระเจ้ากบิลัษราชจึงปรากฏตัวขึ้น สุวรรณสามกล่าวฝากฝังบิดามารดาผู้เสียชีวิตของตนต่อพระเจ้ากบิลัษราช แล้วก็สลบไป พระเจ้ากบิลัษราชเสด็จไปยังอาศรมของฤๅษีทั้งสอง ทรงสารภาพความผิดในการกระทำของพระองค์แล้วขอรับเป็น ผู้อุปการะ แต่ทั้งสองฤๅษีปฏิเสธ และได้ขอร้องให้นำตนไปยังที่สุวรรณสามสลบอยู่ พระเจ้ากบิลัษราชจึงทำตามคำขอร้องเมื่อฤๅษีทั้งสองไปถึงได้ยกศิระสุวรรณสามขึ้นพาดค้ำไว้ให้อาลัยรักสุวรรณสาม และได้กล่าวคำอธิษฐานว่าสุวรรณสามเป็นผู้ประพฤติดีพรหมความซื่อสัตย์ กตัญญูขอให้เทพธิดาสุททิกิได้ช่วยอธิษฐานด้วย ทันใดก็เกิดอศรรย์ขึ้น สุวรรณสามหายจากพิษธนูฟื้นขึ้น ตาทั้งสองข้างจึงฉายาของฤๅษีทั้งสองก็กลับมามองเห็นได้อย่างชัดเจนเป็นปกติ แสงอรุณขึ้นและคน ทั้งสี่ปรากฏตัวขึ้นที่อาศรม เหตุที่เกิดขึ้นครั้งนี้ทำให้พระเจ้ากบิลัษราชประหลาดพระทัย สุวรรณสามจึงกราบทูลว่า การที่ตนฟื้นขึ้นได้เพราะความกตัญญูของตนที่มีต่อบิดามารดา อันเป็นสิ่งที่เทวดาและมนุษย์สรรเสริญและให้ความคุ้มครองพระเจ้า

กบิลกราชเสด็จกลับเมือง จึงทรงบำเพ็ญกุศลกิจ มีการให้ทานรักษาศีล ครองราชสมบัติได้ชอบธรรมตลอดมา จนสิ้นพระชนม์

เนมิราช (อริยฐานบารมี)

ราชาแห่งเมืองมิดิลา มีโอรสองค์หนึ่งทรงพระนามว่า เนมิ कुमार เนมิ कुमार ยินดีในการบำเพ็ญทาน รักษาอุโบสถศีลตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เมื่อเนมิ कुमार เจริญวัยขึ้น พระราชบิดาทรงเปื้อนนำในราชสมบัติ เห็นความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร เนื่องจากพระองค์เห็นพระเกศาหงอกเส้นหนึ่ง ทรงมอบพระราชสมบัติให้เนมิ कुमार ครองสืบไป แล้วพระองค์ก็เสด็จออกบรรพชา จนกระทั่งสวรรคต

พระเนมิราชเมื่อครองราชสมบัติแล้วก็โปรดให้สร้างศาลาทานขึ้น ๕ แห่ง ทรงบริจาทานและรักษาเบญจศีลอยู่เป็นนิจ สมาทานอุโบสถศีลทุกปีทุกปี ทรงแสดงธรรมสั่งสอนประชาชนเป็นที่สรรเสริญทั้งในหมู่มนุษย์ และเทพยดา เมื่อพระเนมิราชทรงบำเพ็ญทานอยู่นั้นทรงดำริว่า ทานกับพรหมจรรย์อย่างไหนจะมีอานิสงส์มากกว่ากัน ครั้นไม่อาจตัดสินพระทัยได้ก็ทรงปริวิตกอยู่ตลอดเวลา ท้าวสักกะเทวราชได้ทราบข้อปริวิตกของพระเนมิราช จึงเสด็จลงมาแก้ปัญหาก็โดยกล่าวว่า การประพฤติพรหมจรรย์เป็นคุณมากกว่าการบริจาทานอย่างเทียบมิได้เลยอดีตกษัตริราชสืบล้วนแต่บริจาทานใหญ่ แต่ก็ไม่สามารถล่วงพ้นจากการท่องเที่ยวอยู่ในกามกิเลส ถึงว่าการประพฤติพรหมจรรย์จะประเสริฐกว่าทานกันอย่าทรงประมาทเลยบริจาทานเสีย เพราะธรรมทั้งสองคือการบริจาทาน และรักษาศีลเป็นของคู่กัน

ต่อมาบรรดาเทพเจ้าทั้งหลายได้พากันเข้าเฝ้า ท้าวสักกะเทวราช กราบทูลให้เชิญ พระเนมิราชเสด็จมายังเทวโลก ท้าวสักกะเทวราชจึงมีเทวบัญชาให้มาตุลี เทพสาธิตไปเชิญ พระเนมิราชให้เสด็จมายังเทวโลก มาตุลีเทพไปถึงเมืองมิดิลา ขณะนั้นเป็นวันเพ็ญ พระเนมิราชทรงสมาทานอุโบสถศีลอยู่ จึงเชิญพระเนมิราชเสด็จมายังเทวโลกเมื่อมาถึงทองสองแฉ่ง แยกไปนรก ผ่านแม่น้ำเวตรณี พบสัตว์นรกถูกทรมานต่าง ๆ นา ๆ ล้วนหน้ากลัว ในนรกที่มีอยู่มากมายหลายขุม ตามแต่ผลกรรมที่ทำไว้ในเมืองมนุษย์ เมื่อเที่ยวดูเสร็จแล้ว มาตุลีจึงนำพระเนมิราชเสด็จขึ้นไปยังเทวโลกได้ทอดพระเนตรเห็นเทพธิดาและเทพบุตรมีวิมาณงดงาม มีการขับร้องประโคมดนตรีอันไพเราะ ทั้งนี้เพราะเทพบุตรเทพธิดาเหล่านี้ได้ประกอบแต่กุศลกรรมเมื่อครั้งอยู่เมืองมนุษย์ พระเนมิราชประทับอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์พอสมควรแล้วจึงอำลาเทวโลก เมื่อเสด็จถึงเมืองมิดิลาแล้วตรัสเล่าเรื่องนรก-สวรรค์ ให้ราษฎรฟังและขอให้ทุกคนหมั่นบริจาทาน รักษาศีล และประพฤติตนแต่สิ่งที่เป็นกุศล

พระเนมิราชขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อมาด้วยราชธรรมอันชอบ จนวันหนึ่งทรงทอด พระเนตรเห็นพระเกศาหงอกเส้นหนึ่งเกิดสลดพระทัยได้มอบราชสมบัติให้แก่ราชโอรส แล้วจึงเสด็จออกผนวชทรงเจริญพรหมวิหารสำเร็จอภิญญาสมาสมบัติ เมื่อสวรรคตได้ไปเกิดยังเทวโลก

มโหสถชาดก (ปัญญาบารมี)

มโหสถเป็นบุตรของเศรษฐีลิวัดกะและนางสุมนาเทวี อยู่ที่บ้านปราจีนขวัมขณคาม แรกเกิดถือแท่งยาแท่งหนึ่งออกมาจากครรภ์มารดา เศรษฐีลิวัดกะบิดาเป็นโรคปวดศีรษะมา ๑ ปี จึงนำเอาแท่งยามาบดกับหินแล้วทาที่หน้าผากก็หายจากอาการปวดศีรษะทันที ขำความ สักดิ์สิทธิ์ของแท่งนั้นได้แพร่หลายออกไป ใครเจ็บไข้ได้ป่วยก็มาหาเศรษฐี เมื่อได้รับการรักษาก็หายจากอาการเจ็บป่วยทุกคนด้วยโอสถวิเศษนี้ เศรษฐีจึงตั้งชื่อบุตรว่า มโหสถ ในบรรดาเด็ก วันเดียวกันมโหสถเป็นเด็กที่มีสติปัญญาหลักแหลมกว่าคนอื่น ๆ นอกจากจะมีความรู้แล้ว มโหสถยังเป็นเด็กที่มีความรู้สึกรับผิดชอบด้วย มโหสถได้สร้างศาลาทานขึ้นหลังหนึ่ง เพื่ออุทิศให้เป็นที่พักอาศัยของคนทั่วไป เช่น สมณพราหมณ์ หญิงมีครรภ์และคนเดินทาง โดยจัดสร้างแบ่งแยกเป็นส่วน ๆ โดยมีมโหสถเป็นผู้คิดวางแผนผัง และดำเนินการด้วยตนเอง

พระเจ้าวิเทราชกษัตริย์แห่งมิลินทร ทรงมีบัณฑิตประจำราชสำนักอยู่ ๔ คน คือเสนกะ ปุกกุสะ กา มินทะ และเทวินทะ บัณฑิตทั้ง ๔ คนนี้ เคยกราบทูลพระเจ้าวิเทราชเมื่อ ๑ ปี มาแล้ว ว่าจะมีบัณฑิตคนที่ ๕ เกิดขึ้น และจะมีสติปัญญาเหนือกว่าเขาทั้ง ๔ คน พระองค์จึงรับสั่งให้อำมาตย์ไปยังปราจีนทิสได้พบสถานที่คล้ายเทวสถานแห่งหนึ่งรู้สึกประหลาดใจมากจึงสอบถามผู้คนแถวนั้นได้ความว่าเป็นฝีมือของช่างคนหนึ่งซึ่งสร้างตามแบบของมโหสถบัณฑิตเป็นบุตรของเศรษฐีลิวัดกะมีอายุได้ ๑ ปี อำมาตย์ผู้นั้นจึงนับย้อนไปถึงปีที่ ๔ บัณฑิตกราบทูลพระเจ้าวิเทราชได้ครบ ๑ ปีพอดี จึงตั้งคนไปกราบทูลพระเจ้าวิเทราช ว่าบัดนี้ได้พบบัณฑิตคนที่ ๕ แล้ว ชื่อมโหสถ บุตรลิวัดกะเศรษฐี ขอให้ให้นำมโหสถเข้าเฝ้าได้หรือไม่ พระเจ้าวิเทราชได้ปรึกษาบัณฑิตทั้ง ๔ แต่ทั้งหมดก็กันขัดขวางมิให้เจ้าวิเทราชนำ มโหสถเข้าวัง ด้วยเกรงว่าความโดดเด่นของตนจะต่ำต้อยลง โดยให้เหตุผลว่าการสร้างสถานที่เหล่านั้นใคร ๆ ก็สร้างได้ ข้อนี้เป็นเล็กน้อยเหลือเกิน พระเจ้าวิเทราช จึงคอยติดตามดูการกระทำของมโหสถอยู่ตลอดเวลา

วันหนึ่งพระเจ้าวิเทราชเสด็จประพาสป่า ได้พบนางผู้หนึ่งซึ่งเป็นบุตรตรีของอาจารย์แห่งเมืองคักกสิลา อยู่บนต้นมะเดื่อเพราะถูกสามีชื่อ บิงกุตตระ ทอดทิ้งจึงขอร้องมาเป็นพระมเหสีในนามว่า อุทุมพรเทวี เมื่อนางอุทุมพรเทวีเข้ามาอยู่ในวังตำแหน่งมเหสีแล้ว ในวันหนึ่งได้พบบิงกุตตระสามีเดินอุกเข่นมาทำทางก็เกิดพรสรวลทำให้พระเจ้าวิเทราชเข้าใจผิดคิดว่าพระนางอุทุมพรเทวีทรงพระสรวลกับชายหนุ่ม จึงจะลงโทษประหารชีวิตแต่มโหสถช่วยแก้ไขให้ได้ โดยอ้างเรื่องสิริกับกาลกนิเป็นข้อคิด พระนางอุทุมพรจึงพ้นผิด เห็นว่ามโหสถมีคุณแก่ตนจึงทูล ขอมโหสถต่อพระเจ้าวิเทราชยกฐานะให้เสมอด้วยน้องชายของพระนาง เมื่อมโหสถมีอายุได้ ๑๖ ปี สมควรแก่การมีคู่ครอง พระนางอุทุมพรเทวี ก็จัดหาหญิงมาเป็นคู่ครองให้ แต่มโหสถ ขอเลือกหญิงด้วยตนเองจึงกราบทูลขอเดินทางไปจนถึงบ้านอุตตขวัมขณคามได้พบหญิงคนหนึ่ง ชื่ออมร เป็นบุตรเศรษฐี แต่บัดนี้ยากจนลง นางอมรเป็นผู้มีรูปร่างงดงาม สมบูรณ์ด้วยบุญญสิริลักษณะทุกประการ เป็นหญิงที่มีสติปัญญาหลัก

แหลม มโหสถได้ทดสอบเขาวัวปัญญาของนางด้วยวิธีต่าง ๆ จนเห็นว่านางเหมาะสมที่จะเป็นคู่ครองของตน จึงพาเข้าเมือง กราบทูลพระเจ้าวิเทหราช และพระนางอุทุมพรเทวี ทั้งสองพระองค์ทรงพระราชทานทรัพย์และทรงประกอบพิธีแต่งงานให้อย่างใหญ่โต ชาวเมืองต่างพากันชื่นชมยินดีนำของขวัญมามอบให้เป็นจำนวนมาก

บันทึกทั้ง ๔ ต่างพากันอิจฉาในความเจริญรุ่งเรืองของมโหสถและภรรยา จึงคิดจะกำจัดมโหสถเสีย ทั้งสี่จึงวางแผนลักพระราชทรัพย์ของพระเจ้าวิเทหราชไปคนละสิ่ง แล้วให้ หญิงคนใ้เข้าไปขายที่บ้านมโหสถ นางอมรจับพิรุณ ได้จึงให้ผู้ชายทำหนังสือเป็นหลักฐานไว้ทั้ง ๔ คน บันทึกทั้ง ๔ กราบทูลกล่าวหาว่ามโหสถกระทำผิดฐานลักราชทรัพย์ต่อพระเจ้าวิเทหราช พระเจ้าวิเทหราชมีบัญชาให้จับมโหสถ แต่มโหสถรู้ตัวจึงหนีออกเมืองเสียก่อน บันทึกทั้ง ๔ คน เห็นนางอมรอยู่คนเดียวก็ไปเกี่ยวพาราสี แต่ถูกนางอมรทำอุบายจับไว้ได้ทีละคน นางอมรจับบันทึกทั้ง ๔ คน กร้อนผมเอาก่อนอิฐขัดศีรษะจนเลือดออกแล้วห่อด้วยเสื้อลำแพนให้คนใช้แบกไปส่งในวัง นางอมรเข้าเฝ้าพระเจ้าวิเทหราช กราบทูลความจริงให้ทรงทราบทุกประการ พร้อมทั้งแสดงหลักฐานต่าง ๆ เกี่ยวกับพระราชทรัพย์ พระเจ้าวิเทหราชได้ทราบความจริงก็รวบันทึกทั้ง ๔ คน มีรับสั่งให้กลับบ้านไป แต่มิได้รับสั่งประการใดเกี่ยวกับมโหสถ ต่อมาเทวดาที่สิงสถิตอยู่ในวังเลยฟังมโหสถแก้ปัญหาอยู่เนื่อง ๆ เมื่อมโหสถไม่อยู่จึงปรากฏตัวต่อหน้าพระเจ้าวิเทหราช ตั้งปัญหาให้พระองค์ตอบหมายจะให้ตามตัวมโหสถกลับเข้าวัง มโหสถใช้ปัญญาตอบปัญหาของเทวดาได้ยิ่งทำให้บันทึกทั้ง ๔ เสียหน้าและโกรธแค้นมโหสถยิ่งขึ้น จึงพยายามกล่าวหาว่า มโหสถคิดกบฏต่อพระเจ้าวิเทหราช โดยตั้งปัญหาเพื่อจับผิดว่า คนเรานั้นบอกความลับแก่ใคร บันทึกทั้ง ๔ บอกว่า ควรบอกความลับแก่สหายพี่ชายหรือน้องชายบุตรและมารดา แต่มโหสถตอบว่า ไม่ควรบอกใครเลยจนกว่าจะทำงานสำเร็จ จึงทำให้พระเจ้าวิเทหราชสงสัยว่ามโหสถปิดบังความลับไว้ มโหสถสามารถสืบความลับของบันทึกทั้ง ๔ คนได้ จึงกราบทูลให้พระเจ้า วิเทหราชอภัยโทษให้ ตั้งแต่นั้นมามโหสถก็รับราชการด้วยความสุข ได้ช่วยบำรุงบ้านเมือง ซึ่งแม้ว่าจะมีความสุขสงบปลอดภัยภาวะสงคราม ก็ได้ประมาท ได้เตรียมระวังป้องกันนครได้อย่างพร้อมพร้อม นอกจากนี้ยังได้ส่งทหารสอดแนม ๑๐๑ คน แยกย้ายกันไปยังนคร พร้อมเครื่องบรรณาการสลักชื่อคนไปถวายกษัตริย์แต่ละนคร

พระเจ้าจุลนีพรหมทัตกษัตริย์แห่งปัญจาปนคร ทรงมีปุโรหิตที่ปรีชาราชการชื่อแก้วภูพราหมณ์ แก้วภูทูลให้พระเจ้าจุลนีพรหมทัตมีพระทัยปรารถนาความเป็นใหญ่ในชมพูทวีป ทรงทำสงครามได้ชัยชนะเหนือนครทั้งหลายเสร็จแล้วจึงออกอุบายเชิญเจ้า ๑๐๑ นครมางานเลี้ยงและลอบใส่ยาพิษลงในสุรา เพื่อฆ่ากษัตริย์ทั้ง ๑๐๑ นคร สวบันทึก นักแก้วแสนรู้ของมโหสถสืบข่าวได้และนำความลับมาบอกแก่มโหสถ มโหสถจึงส่งคนไปทำลายไหสุราจนหมดสิ้น พระเจ้า จุลนีพรหมทัตกริ้วมโหสถมาก จึงยกกองทัพมาตีมิถินครทันที เมื่อได้รับกัณด้วยกำลังทหาร ไม่ปรากฏผลแพ้ชนะ จึงคิดเอาชนะกันด้วยธรรมยุทธ์ โดยตั้งกติกาว่าผู้แพ้ต้องกราบผู้ชนะ มโหสถใช้ปัญญาของตนโดยออกอุบายมอบของขวัญอันมีค่าให้แก่แก้วภูพราหมณ์ เมื่อแก้วภูพราหมณ์ออกมารับก็แสวงทำหล่น แก้วภูพราหมณ์ลืมนะวังตัวรับก้มลงเก็บ มโหสถก็กดศีรษะแก้วภูพราหมณ์ไว้แล้ว

ประกาศไปยังกองทัพของพระเจ้าจูลีพรหมทัตเข้าใจผิดคิดถอนทัพ แต่แก้วพราหมณ์อับอายและโกรธแค้นมโหสถมาก จึงสั่งยกทัพมาใหม่ คราวนี้มโหสถได้ส่ง อนุแก้วพราหมณ์ออกไปเป็นไส้ศึกยุยงให้เกิดความระแวงกันระหว่างกษัตริย์ ๑๐๑ นคร ที่ยกทัพมาร่วมรบกับทัพพระเจ้าจูลีพรหมทัตและได้ทูลพระเจ้าจูลีพรหมทัตว่ากษัตริย์ ๑๐๑ นคร ต่างรับสินบนจากมโหสถทั้งสิ้นพิสูจน์จากทุกองค์มีของบรรณาการ ซึ่งสลักชื่อมโหสถอยู่ทั้งสิ้น พระเจ้าจูลีพรหมทัตทรงพิสูจน์ก็เห็นจริงทุกประการทรงดำริเห็นว่าไม่อาจเอาชนะทัพกรุงมิถิลาได้ จึงสงบศึกลงกาลนี้ ส่วนแก้วพราหมณ์ยังผูกใจเจ็บมโหสถอยู่ จึงทูลพระเจ้าจูลีพรหมทัตออกอุบายให้ส่งราชทูตไปมิถิลานครทำที่ว่าจะถวายเจ้าหญิงปัญจาลจันตีพระราชธิดาให้ มโหสถทูลคัดค้านด้วยไม่เชื่อใจพระเจ้าจูลีพรหมทัตแต่พระเจ้าวิเทโหราชมิได้หลงเชื่อ มโหสถจึง ได้ทำตามพระราชประสงค์ ตนเองรับอาสาเดินทางไปแล้วหน้า ครั้นถึงปัญจานครจึงเข้าเฝ้า พระเจ้าจูลีพรหมทัต ทูลว่าตนมาที่สร้างพระราชฐานให้เป็นที่ประทับของพระเจ้าวิเทโหราช พระจูลีพรหมทัตทรงอนุญาตให้เลือกที่ดินได้ตามใจชอบ มโหสถได้เลือกที่ริมแม่น้ำสร้างพระราชฐานขึ้นใหม่ ๑ หลัง พร้อมทั้งขุดอุโมงค์ทะลุไปยังพระราชวังพระเจ้าจูลีพรหมทัต โดยไม่มีผู้ใดล่วงรู้ ภายในพระราชฐานได้ทำประตูปิดเปิดเป็นกลไก มีประตูปิดโคมไฟถึง ๑๐๑ ดวงดับและเปิดได้พร้อมกันหมด เมื่อสร้างเสร็จมโหสถก็ทูลเชิญพระเจ้าวิเทโหราชเสด็จไปประทับ พระเจ้าจูลีพรหมทัตและแก้วพราหมณ์คอยโอกาสอยู่แล้วจึงส่งทหารมาจับกุมทันที ขณะเดียวกันมโหสถก็ส่งคนออกไปตามอุโมงค์จับตัวมเหสี โอรส และธิดา พระเจ้าจูลีพรหมทัตไว้เป็นตัวประกัน พระเจ้าจูลีพรหมทัตจึงจำเป็นต้องปล่อยตัวพระเจ้าวิเทโหราช และทรงยอมแพ้ต่อปัญญาของ มโหสถอย่างสิ้นเชิง ทรงชักชวนให้มโหสถรับราชการในอุตรปัญจานคร มโหสถกราบทูลว่าไม่อาจทิ้งพระเจ้าวิเทโหราชมาได้ หากพระเจ้าวิเทโหราชสวรรคตแล้วจะมารับราชการอยู่กับพระองค์ต่อมาเมื่อพระเจ้าวิเทโหราชเสด็จสวรรคต มโหสถก็เดินทางมารับราชการอยู่ ณ อุตรปัญจานครและได้แสดงปัญญานั่นหลักแหลมเป็นที่เลื่องลือตลอดมา

อุริทัตชาดก (ศีลขารม)

พระเจ้าพรหมทัตกษัตริย์แห่งกรุงพาราณสี มีราชโอรสองค์หนึ่งทรงพระราชทานตำแหน่งอยู่ในอุปราช มาภายหลังทรงระแวงว่าพระราชโอรสจะชิงพระราชบัลลังก์จึงมีรับสั่งให้พระราชบุตรไปประทับอยู่นอกเมือง เมื่อพระราชบิดาสิ้นพระชนม์แล้วจึงจะกลับมาครองราชสมบัติได้ พระราชโอรสจึงเสด็จออกไปถือบวชริมแม่น้ำยมนาแต่ลำพัง มีนางนาคตนหนึ่งชื่อ มาณวิกาสามิตาจึงเกิดความว่าเหวได้มาช่วยปรนนิบัติพระราชบุตร พระราชบุตรจึงได้นางนาคเป็นมเหสี มีพระราชโอรสองค์หนึ่งทรงพระนามว่า สาครพรหมทัต และธิดาองค์หนึ่งทรงพระนามว่า สมุททชา เมื่อพระเจ้าพรหมทัตสวรรคตอำมาตย์ทั้งหลายจึงมาพบกัน มากราบทูลพระราชบุตร

ให้กลับไปครองราชสมบัติ ส่วนนางนาคมานวิกานันไม่ขอตามเสด็จไปด้วย เพราะนิสัยของนาคเมื่อโกรธแล้ว ย่อมเป็นภัยแก่มนุษย์ จึงกลับไปอยู่นาคภิกษุพระราชบุตรจึงเสด็จกลับเข้าสู่เมืองพร้อมทั้งราชโอรสและราชธิดา

วันหนึ่งสารพรหมทัตและสมุททหาประทับอยู่ที่สระโบกขรณี มีเตาตัวหนึ่งโผล่ขึ้นจากน้ำทำให้ทั้งสอง พระองค์ตกพระทัย พระราชบุตรจึงรับสั่งให้ลงโทษอย่างหนัก แต่นั้นมีความเฉลียวฉลาดได้พูดทำที่เป็น กลัวน้ำวน ในที่สุดพระราชบุตรจึงรับสั่งให้เอาไปปล่อยที่น้ำวน แต่นั้นก็ตกลงไปที่ปล่องน้ำซึ่งเป็นทางไปเมือง บาดาล ขณะนั้นนาคมานพโอรสทำวธรรฐกำลังเล่นน้ำอยู่เห็นเตาจึงจับไว้ เตาเห็นทางที่จะเอาตัวรอดได้ จึง บอกว่าตนเองชื่อ จิตรุทเป็นราชบุตรของพระเจ้าพาราณสีให้เข้าเฝ้าทำวธรรฐ เพื่อจะยกพระธิดาให้ ทำวธรรฐ จึงให้ทูตนาคนั้นไปยังเมืองมนุษย์พร้อมกับเตา ระหว่างทางเตาทำอุบายหนีเอาตัวรอดไปได้ เมื่อพวกนาคนไปถึง เมืองพาราณสีก็ทูลถามพระราชบุตรแต่ได้รับการปฏิเสธ เพราะความเข้าใจผิดทำวธรรฐกลัวมาก รับสั่งให้นาค ทั้งหลายขึ้นไปทำให้มนุษย์ตกใจกลัว พระราชบุตรทรงห่วงใยในความเดือดร้อนของประชาชน จึงยอมยกนาง สมุททหาให้ทำวธรรฐ จึงเนรมิตบาดาลให้เหมือนเมืองมนุษย์มีนาคแปลงเป็น ข้าราชการ นางสมุททหามี โอรส ๓ องค์ คือ ทศนะ สุโกคะ และอริฏฐะ และทำวธรรฐได้แบ่งราชสมบัติให้เท่า ๆ กันทั้ง ๓ องค์ โดย ต่างคนต่างปกครองกันอยู่คนละเขต

หัตตะเป็นโอรสที่เฉลียวฉลาดที่สุดในโอรสทั้งหมดของทำวธรรฐ จึงได้สมญาว่าอุริทัต ได้ขึ้นไปเฝ้าทำวธรรฐ สักกะเทวราชพร้อมกับบิดาอยู่เนื่อง ๆ จึงมีความปรารถนาใครจะได้เกิดใน เทวโลกบ้าง จึงได้เริ่มบำเพ็ญเพียร รักษาอุโบสถศีลอยู่บนเมืองมนุษย์ โดยขึ้นไปขุดกายอยู่บน จอมปลวกใกล้ต้นไทรใหญ่ริมแม่น้ำยมมา บำเพ็ญ เพียรรักษาศีลตลอดคืนถึงเวลารุ่งอรุณนางนาค ๑๐ นางก็ขึ้นมาปรนนิบัติ แล้วเชิญอุริทัตกลับไปเมืองบาดาล เป็นอยู่เช่นนั้นตลอดมา พระอุริทัต อธิษฐานอุโบสถถวายเป็นอภัยของสัตว์ว่า “ผู้ใดต้องการหนังกี่ตัว เอ็นกี่ตัว เลือดกี่ตัว จงนำเอาไปตามต้องการเถิด” และเนรมิตการท่างอนไถ ครั้งนั้นพราหมณ์ชื่อ โสมทัตออกมาล่าสัตว์ พบอุริทัตก็ บอกความจริงทุกประการ แต่ก็เห็นลักษณะของพราหมณ์ผู้ที่เป็นผู้ที่มิกริยาหยาบคายร้ายกาจเกรงว่าพราหมณ์เน สาทหอกลับไปเมืองมนุษย์ก็ได้พระราชทานทรัพย์และรับสั่งว่า ถ้ามีความเดือนร้อนให้มาเฝ้าจะให้ความ ช่วยเหลือ

มีพราหมณ์ผู้หนึ่งมีหนี้สินมาก จึงหนีออกจากบ้านมาปรนนิบัติดาบส จนดาบสพอใจ จึงให้มันดัยก หนึ่งชื่อ อาลัมภายน์ ซึ่งพญาครุฑให้ไว้ พราหมณ์นั้นเมื่อได้มันดัยกดาบสไป และเดินสาธยายมนต์มา จนถึงริมฝั่งแม่น้ำยมมา ครั้นรุ่งอรุณนางนาคถือดวงแก้ววิเศษมาวางไว้ริมฝั่งแม่น้ำแล้วพากันลงเล่นน้ำ เมื่อนาง นาคได้ขึ้นพราหมณ์สาธยายมนต์นี้ว่าพญาครุฑจึงแทรกแผ่นดินหนีไป พราหมณ์เห็นดวงแก้วจึงหยิบเอาไป

ฝ่ายพราหมณ์เนสาทและโสมทัตกำลังล่าสัตว์ เห็นพราหมณ์ถือแก้วมณีเดินมาก็อยากได้แก้วมณีนั้น จึงขอแลกเปลี่ยน โดยพราหมณ์เนสาทได้บอกที่อยู่ของพระอุริทัตให้ พราหมณ์นั้นนาคได้อยู่แล้ว จึงให้ดวง แก้วและเดินทางไปจนพบอุริทัต ส่วนโสมทัตได้หนีออกบวชเป็นฤาษี เมื่อพราหมณ์พบพระอุริทัตก็ร่ายมนต์

แล้วกรอกยาล้างพิษนาจนหมดพิษ นำใส่ย่ามเดินทางเข้าไปในเมืองบังคับให้พระภริยัต์แสดงท่าต่าง ๆ เช่น
พ่นเปลวไฟ ขยายร่างตามคำสั่ง ออกแสดงให้ประชาชนดู ตลอดจนถวายพระเจ้าพาราณาสีทอดพระเนตรด้วย

เมื่อพระภริยัต์หายไป นางสมุทททาพระมารดาจึงสั่งให้โอรสออกติดตามอริภุชเฑาะตามไปเทวโลก สุโกคะ
ตามไปหิมพานต์ สุทศนะพี่ชายของภริยัต์และนางอจิมขีน้องสาวต่างมารดาออกติดตามบนมนุษย์โลก พบ
ภริยัต์ตกอยู่ในอำนาจของพราหมณ์อำลัมพายนี จึงหาทางช่วยน้อง โดยกล่าวคำสบประมาทว่านาคของ
พราหมณ์อำลัมพายนีนั้นไม่มีพิษเท่ากับของนางอจิมขี ๓ หยด กรอกแสดงพิษ พราหมณ์อำลัมพายนีต้องพิษ
จนตัวดำไปหมด จึงยอมปล่อยนาคภริยัต์ ภริยัต์จึงปรากฏร่างเป็นมนุษย์ ประกาศว่าตนเป็นของนางสมุทททา
พระขนิษฐาของพระเจ้า กรุงพาราณาสีนั่นเอง พระเจ้าพาราณาสีมีพระราชประสงค์จะพบนางสมุทททา
จึงเสด็จไปยัง ริมฝั่งน้ำยมนา

อริภุชเฑาะติดตามหาพี่ชายที่เทวโลกแต่ไม่พบ ส่วนสุโกคะติดตามพี่ชายที่ป่าหิมพานต์ได้ไปพบกับ
พราหมณ์เนสาท กำลังทำพิธีล้างบาปอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยมนา สุโกคะทราบว่าพราหมณ์เนสาทเป็นผู้ประทุษร้ายต่อ
พระภริยัต์ก็มีความโกรธแค้นมากได้จับตัวไปยังฝั่งบาดาล เพื่อพิธีบูชายันต์ ภริยัต์ได้ห้ามปรามมิให้สุโกคะทำ
ร้ายพราหมณ์เนสาท และขอให้ปล่อยพราหมณ์ไปเป็นอิสระ จะได้ไม่มีเวรผูกพันกันพราหมณ์เนสาทจึงกลับ
ไปสู่โลกมนุษย์ตามเดิม พระภริยัต์ได้นำพระราชมารดาไปกับพระเจ้ากรุงพาราณาสี และตนได้รักษาศีลอยู่จน
ตลอดชีวิต

จันทรกุมารชาดก (จันติবারมี)

พระเจ้าเอกราชกษัตริย์เมืองบุปผาดี มีราชโอรสทรงพระนามว่า จันทรกุมาร ทั้งตั้งให้เป็นพระมหา
อุปราช พระองค์มีพราหมณ์ปุโรหิตที่ปรีชาราชการแผ่นดินเชื้อ กัณหาหาลปุโรหิตเป็นผู้ขาดความเที่ยงธรรม
เมื่อมีอรรถคดีที่รับสินฝ่ายใดให้สินบนมากก็จะตัดสินให้เป็นผู้ชนะ ทำให้ประชาชนเดือดร้อนโดยทั่วไป วัน
หนึ่งจันทรกุมารได้ตัดสินคดีด้วยความยุติธรรม ประชาชนพากันยกย่องสรรเสริญ ทราบถึงพระเจ้าเอกราชจึง
ทรงยกหน้าที่พิพากษาคดีให้แก่พระจันทรกุมารตั้งแต่นั้นมา กัณหาหาลปุโรหิตเสียผลประโยชน์ก็คิดแค้นตลอด
มา

คืนหนึ่งพระเจ้าเอกราชทรงสุบินว่า ทอดพระเนตรเห็นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ประกอบด้วย สิ่งสวยงามมี
ปราสาทราชวังทุกสิ่งล้วนน่ารื่นรมย์ เมื่อทรงตื่นบรรทมก็ทรงใฝ่ฝันจะไปแดนสวรรค์ จึงมีรับสั่งให้พราหมณ์
กัณหาหาลทำนายพระสุบิน พราหมณ์กัณหาหาลเห็นโอกาสที่จะแก้แค้น พระจันทรกุมารจึงกราบทูลพระเจ้าเอ
กราชว่า ถ้าพระองค์ปรารถนาจะไปสวรรค์จะต้องทำบุญชยันต์สิ่งมีชีวิตประกอบด้วย พระมหาลี ราชบุตร ราช
ธิดา ช้างแก้ว เศรษฐี อย่างละ ๔ จำนวน พระเจ้าเอกราชมีความลุ่มหลงใคร่ได้ขึ้นสวรรค์จึงไม่ได้คิดถึงความ
หายนะใด ๆ ทรงจัดการทำตามที่พราหมณ์กัณหาหาล กล่าวทุกประการ

ความเรื่องนี้ทราบถึงพระจันทร์กุมาร พระมเหสี ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ต่างก็มีความเดือดร้อน พระทัย จันทร์กุมารจึงทูลอ้อนวอนให้เลิกล้มความคิดนี้เสีย และกราบทูลว่า การทำพิธีบูชายันต์สิ่งมีชีวิตเป็น บาปหนัก ไม่อาจทำให้พระองค์ได้ขึ้นสวรรค์ได้ พระองค์มีความลุ่มหลงปรารถนาจะไปสวรรค์มีรับสั่งจับคน เหล่านั้นมาบูชายันต์อีกเป็นเช่นนี้สามครั้งสามครา จนในที่สุดก็ทรงตั้งพระทัยแน่วแน่ รับสั่งให้บูชายันต์พระ นางจันทร์พระราชมารดาของ พระจันทร์กุมารจึงเสียดายอาชิสฐานว่าหากบัญชาการมีของพระนางยังมีอยู่จะ ได้เข้าร่วมเสวตฉัตร ขอให้พิธีบูชายันต์นี้ล้มไป ร้อนถึงท้าวสักกะเทวราชจึงถือฆ้องเหล็กแดงเป็นเปลวไฟเสด็จ ลงจากเทวโลกประกาศต่อชุมชนว่า หากพระเจ้าเอกราชยังฝืนทำพิธีบูชายันต์ต่อไป จะประหารชีวิตด้วยฆ้องนี้ ประชาชนจึงพร้อมใจลงประทักษิณทักทาลพราหมณ์ แล้วจับไล่พระเจ้าเอกราชออกจากบัลลังก์ ประกาศ เป็นคนจัญทาล ให้เสด็จออกไปอยู่นอกเมือง แล้วทำพิธีราชาภิเษกจันทร์กุมารเป็นกษัตริย์ครองราชย์สืบไป จันทร์กุมารเมื่อครองราชสมบัติแล้วก็ทรงรำลึกพระราชนิดาอยู่เสมอเมื่อมีโอกาสก็เสด็จไปเฝ้า และถวายความ อุปการะแก่พระราชนิดาเสมอมา

พรหมนารถชาดก (อุเบกขาบารมี)

อังกศิราชาครองราชสมบัติ ณ มิตถิยานคร ด้วยทศพิศราชธรรม พระองค์มีพระราชธิดาองค์หนึ่งมีพระรูป โฉมงดงาม ทรงพระนามว่า รุกจากุมารี เป็นที่โปรดปรานขอพระชนกยิ่งนัก จึงได้พระราชทานทรัพย์และภัต ธารณ์ให้พระธิดาทุกวัน พระเจ้าอังกศิราชมีอำมาตย์ผู้ใหญ่อยู่ ๓ คน คือ วิชัยอำมาตย์ สุนามอำมาตย์ และอ ลาดอำมาตย์

คืนหนึ่งกลางเดือน ๑๒ พระเจ้าอังกศิราชเสด็จประทับสำราญอิริยาบถอยู่ เกิดปัญหาว่าพระองค์จะหา ความเพลิดเพลินอย่างไรดี อาตอำมาตย์ได้ทูลแนะนำว่าควรเสด็จไปสนทนารธรรมกับคณาชิวที่มิตถายวัน พระ เจ้าอังกศิราชทรงตั้งปัญหาถามคณาชิวว่า เราควรประพฤติอย่างไร ในบุคคลต่อไปนี้ บิดา มารดา อาจารย์ และบุตร ภรรยา เพราะเหตุใดชนบางพวกไม่ต้องอยู่ในธรรมฯ คณาชิวก็ไม่สามารถชี้แจงปัญหาได้ จึงแสรัง ทูลเตือนว่า ข้าแต่มหाराชเจ้าจะพุดถึงปัญหาเหล่านี้ทำไมไม่มีประโยชน์ ขอพระองค์ได้โปรดสดับทางที่แท้จริง ของอาตมา บุญบาปไม่มี ปรโลกไม่มี ไม่มีใครจากโลกนั้นมาโลกนี้ ปุ๋ยา ดายาย บิดามารดาไม่มี สัตว์ทั้งหลาย เสมอกันหมด ไม่มีประเสริฐกว่ากัน คนเกิดมาทุกวันที่เกิดตามกันมาเหมือนเรื่อน้อยห้อยท้ายเรือใหญ่ จะได้ดี หรือได้ชั่วต้องได้เอง ทานหรือผลของทานไม่มี คนฉลาดบัญญัติการให้ทานไว้เพื่อให้คนโง่งทำตาม แต่บัณฑิต คอยรับทาน รูปกายอันประกอบด้วยธาตุ ๔ เมื่อแตกทำลายลงก็แยกจากกันไปความทุกข์สุขก็ลอยไปตามลม ใครฆ่าใครทำร้ายใครไม่เป็นบาป คาบที่ฟันเข้าเนื้อย่อมเป็นไปตามเรื่อง ไม่จัดว่าใครทำร้ายใคร พระเจ้าอังก ศิมีใจโน้มเอียงไปเชื่อถือเข้าพระทัยว่า การบำเพ็ญทานของพระองค์ที่ได้ทำมาคงไร้ผล ดังนั้นพระองค์จึง

เปลี่ยนพระทัยไปหาความเพลิดเพลินทางด้านกามคุณตั้งแต่นั้นมาหลงเลิกลืมบำเพ็ญทาน และแนะนำให้ข้าราชการบริหารเชื้อถือและปฏิบัติตามด้วยยังส่งผลให้ประชาชนเกิดความเดือดร้อนโดยทั่วไป

เมื่อราชาเป็นมิจจานิฐิ ความทราบถึงรูกาชากรมุริจึงเสด็จเข้าเฝ้าพระเจ้าอังคิราษ ได้บรรยายลัทธิของคุณาศิวก และชักชวนให้พระธิดาเลิกลืมบำเพ็ญทาน รูกาชากรมุริทรงสนพระทัยแต่ก็ได้ทอดยได้พยายามกล่าวถึงผลบาปอันเกิดจากการกระทำโดยเล่าเรื่องราวในอดีตชาติ ของตนให้ฟัง แต่พระเจ้าอังคิราษยังมีได้เลิกลืมความคิดเดิม นางจึงตั้งจิตอธิษฐานขอให้เทพดา ช่วยคลพระทัยพระเจ้าอังคิราษพ้นจากความคิดผิด ครั้นนั้นมีมหาพรหมเทพองค์หนึ่งชื่อ นารทะ เป็นผู้มั่นอยู่ในความเมตตากรุณา กิดให้ความเกื้อกูลแก่พระธิดา จึงเหาะลงมาจากเทวโลก หาบเงินทองลงมาโปรยพระเจ้าอังคิราษ เมื่อพระเจ้าอังคิราษทอดพระเนตรเห็นพระนารทะเหาะได้ก็สนพระทัยคร้สถามได้ความว่า พระนารทะบำเพ็ญมั่นอยู่ในคุณธรรม ๔ ประการ คือ สัจจะ ธรรมะ มหะและวาคะ ผลของคุณธรรม ๔ ประการนี้ทำให้พระนารทะเหาะได้ พระเจ้าอังคิราษยังไม่ทรงเชื่อในผลบุญพระนารทะจึงได้กล่าวสอนให้พระเจ้าอังคิราษตั้งมั่นอยู่ใน ศีลธรรม ละเว้นกามคุณ ประพฤติตนเป็นที่พึงแก่ประชาราษฎร์ ผลของการบำเพ็ญความดีจะทำให้ไปเกิดในเทวโลก

พระเจ้าอังคิราษทรงตั้งมั่นอยู่ในโอวาทของพระนารทะ ทรงละมิจจานิฐิบำเพ็ญทานตั้งอยู่ใน ทศพิธราชธรรมนำความสุขมาให้กับประชาชนของพระองค์ดั้งเดิม

วิฐุรบัณชิต (สัจจบารมี)

สมัยพระเจ้าธัญชัยโกโรพยครองนครอันทบัตไคว้นกูร นักปราชญ์ผู้หนึ่งชื่อ วิฐระ ดำรง ตำแหน่ง มหาราชครูท่านผู้นี้เป็นผู้มีถ้อยคำไพเราะสามารถพูดกล่อมคนทั้งชมพูทวีปให้ยินดีเลื่อมใส แม้ราชาจากนครรัฐต่าง ๆ หากได้สดับฟังถ้อยคำของเขาแล้วก็จะทรงพระเคลิบเคลิ้มได้ปรารธนากับรัฐของพระองค์

วันหนึ่งท้าวสักกะเทวราช ท้าวรุณคราช พญาครุฑ เสด็จมาร่วมรักษาอุโบสถศีลกับพระเจ้าธัญชัยโกโรพยที่เมืองอินทปิจ ระหว่างรักษาศีลอยู่นั้น กษัตริย์ทั้ง ๔ องค์ ทรงปรารธนาถึงศีลที่ประเสริฐสุดโดยต่างองค์ก็อ้างว่าศีลที่ตนบำเพ็ญอยู่นั้นประเสริฐที่สุด วิฐุรบัณชิตถวายข้อคิดว่าสิ่งที่นรชนควรยึดถือเป็นศีลประเสริฐสุดคือ ความสงบ กษัตริย์ทั้ง ๔ พอพระในข้อคิดของ วิฐุรบัณชิตจึงพระราชทานรางวัลให้แก่วิฐุรบัณชิตด้วยของมีค่าเป็นการบูชาธรรม แล้วต่างก็แยกย้ายกลับบ้านเมืองตน

พระนางวิมาลาชายาของพญารุณคราช ได้ฟังเรื่องที่สวามีตรัสถึงวิฐุรบัณชิตก็ใคร่จะฟังธรรมจากวิฐุรบัณชิตบ้างแต่ไม่กล้าพูด จึงแสร้งทำเป็นประชวร รับสั่งว่าแม้ไม่ได้หัวใจของวิฐุรบัณชิตมารักษาแล้วนางคงต้องตาย รุณคราชไม่รู้จะทำเป็นประการใด นางอรันทิพระราษธิดาจึงรับอาสา โดยจะยอมสมรสกับผู้ที่สามารถนำหัวใจของวิฐุรบัณชิตมาให้นางได้ กล่าวถึงปณณักษ์หลานท้าวเวสสัณมหาราชได้พบนางอรันทิ

ก็เกิดรักใคร่ จึงรับอาสาหน้าหัวใจวิหุรย์บัณฑิตมาถวาย ปุณณกษัตริย์เดินทางไปยังนครอินทรีปัต ทำทนายให้พระเจ้าอนัญชัยโกรพัสกา โดยตนเองเอาแก้ววิเศษและม้าอาชาไนยเป็นเดิมพัน ส่วนพระเจ้าอนัญชัยเดิมพันด้วยทุกสิ่ง ยกเว้นเสวตฉัตร และพระมเหสี ปุณณกษัตริย์ชนะจึงขอตัววิหุรย์บัณฑิตด้วยวิธีต่าง ๆ แต่ไม่สำเร็จ วิหุรย์บัณฑิตแปลกใจจึงสอบถามดูได้ความจริงทุกประการก็ใคร่ครวญคิดว่า โดยแท้แล้วพระนางวิมาลาคงต้องการพึงธรรมชาติตน วิหุรย์บัณฑิตจึงแสดงโอวาทจนปุณณกษัตริย์รู้สึกสำนึก ปลอ่ยให้วิหุรย์บัณฑิตจึงแสดงโอวาทจนปุณณกษัตริย์รู้สึกสำนึก ปลอ่ยให้วิหุรย์บัณฑิตกลับ

เมื่อวิหุรย์บัณฑิตได้เข้าเฝ้าพญาวรนาคราชและพระนางวิมาลา ก็ได้แสดงธรรมถวายความว่ากษัตริย์ควรตั้งมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม มุ่งทำนุบำรุงประชาชน บำเพ็ญกุศลและทานเพื่อจะได้ ส่งผลให้ไปเกิดในเทวโลก ธรรมชาติพอพระทัยแก่กษัตริย์ทั้งสองจึงพระราชทานรางวัลให้ และทรงยกนางอรินันตีให้กับปุณณกษัตริย์ ส่วนปุณณกษัตริย์ได้มอบแก้วมณีวิเศษให้วิหุรย์บัณฑิต เมื่อกลับมาถึงนครอินทรีปัตวิหุรย์บัณฑิตได้มอบแก้วมณีนั่นให้พระเจ้าอนัญชัยโกรพัสกาเป็นการแสดงความจงรักภักดี

เวสสันดรชาดก (ทานบารมี)

สมัยพระพุทธเจ้าวิปัสสิ พระเจ้าพันทุมราชผู้ครองนครพันธุมดีมีพระราชธิดา ๒ องค์ ทรงพระราชทานแก่นจันทร์ให้พระราชธิดาองค์ใหญ่และพวงมาลาแก่พระธิดาองค์เล็ก พระราชธิดาทั้งสองจึงนำไปถวายพระพุทธเจ้าวิปัสสิ พระธิดาองค์ใหญ่ตั้งจิตอธิษฐานขอให้ได้เป็นมารดา พระพุทธเจ้า ส่วนพระธิดาองค์เล็กอธิษฐานขอให้ได้เป็นพระอรหันต์ พระธิดาองค์ใหญ่ต่อมาได้ไปบังเกิดในสวรรค์เป็นอัครมเหสีของท้าวสักกะเทวราช เสวยสุขอยู่ช้านานจนจะหมดบุญ ท้าวสักกะจึงเตือนว่านางจะต้องจุติไปบังเกิดในมนุษย์โลก หากนางประสงค์จะให้บอกนาง จึงขอพร ๑๐ ประการ ท้าวสักกะอำนวยการให้ดังนั้นทุกสิ่ง

นางจุติจากสวรรค์ลงมาเกิดในครรภ์ของอัครมเหสีของพระเจ้ามัทราช ได้ชื่อว่าผุสดี เมื่อมีพระชนมครบ ๑๖ พรรษา พระเจ้าสีหิราชได้ส่งทูตมาขอไปเป็นมเหสีของสัณขัณุมาร ต่อมานางผุสดีประสูติพระราชโอรสองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า เวสสันดร เป็นผู้ฝึกฝน ในการทำทานมาตั้งแต่เริ่มประสูติ ในวันประสูตินั้นได้ช้างเผือกมิ่งมงคลมาเชือกหนึ่ง ช้างนี้อยู่ที่ใด ก็นำความอุดมสมบูรณ์มาให้ประชาชนและตั้งชื่อว่า ช้างปัจฉิมายุเคนทร์ เป็นช้างคู่แผ่นดินมา นับจากนั้น พระเวสสันดรเจริญวัยขึ้นก็ยิ่งโปรดการบำเพ็ญทานมากขึ้นด้วยเมื่อถึงวันอันสมควรได้อภิเษกสมรสกับพระนางมัทรี ธิดาของพระเจ้ามัทราช แล้วเสด็จขึ้นครองกรุงสีหิที่ต่อจากบิดา ทรงมีโอรสพระนามว่าชาลิ พระธิดาทรงพระนามว่ากัณหา พระเวสสันดรยังทรงบำเพ็ญทานเสมอโปรดให้ตั้งโรงทาน ๖ แห่ง

ต่อมาแคว้นกลิงครัฐเกิดฝนแล้ง ข้าวยากหมากแพงประชาชนจึงพากันไปร้องทุกข์ต่อ พระเจ้ากลิงราช พระองค์จึงทรงบำเพ็ญอุโบสถศีลอยู่ ๗ วัน ฝนก็ไม่ตกประชาชนกราบทูลให้แต่งพราหมณ์ไปขอช้างปัจจัยนาเคนทร์ (ปัจจัยนาถ) แก่พราหมณ์ทั้ง ๘ นั้น พราหมณ์จึงพาช้างนาเคนทร์กลับกรุงกลิงครัฐ ระหว่างทางประชาชนไปพบและทราบว่พระเวสสันดรประทานช้างให้พราหมณ์ทั้ง ๘ ก็โกรธพากันไปเฝ้าพระเจ้าสัณชัย ขอให้จับไล่พระราชโอรสออกจากเมือง พระเจ้าสัณชัยจึงจำต้องเนรเทศพระเวสสันดรไปจากนคร ก่อนจะเสด็จไปทรงบริจาครพักษ์ครั้งใหญ่เรียกว่า สัตตสคกมหาทาน คือ ให้ทาน ช้าง ม้า รถ หูญ โค ทาสชาย ทาสหญิง อย่างละ ๗๐๐ พระองค์ เสด็จออกมาพร้อมด้วยพระนางมัทรี ชาลีและกัณหา เมื่อไปยังเขาวงกต เมื่อพระองค์เสด็จย่านเมืองใด ราชามือเมืองนั้นก็เสด็จออกมาต้อนรับ จัดให้ไปประทับในเมือง ถึงนครเจตรัฐพระเจ้าเจตราชได้ทูลถวายราชสมบัติแต่พระเวสสันดรทรงปฏิเสธ พระเจ้าเจตราชจึงสั่งให้พราหมณ์เจตบุตร เฝ้าดูแลประตูป่าคอยตรวจตรามิให้ผู้ใดเข้าไปรบกวนพระเวสสันดร

พระเวสสันดร พระนางมัทรี ชาลี และกัณหา เสด็จถึงสระโบกขรณี (สระบัว) ท้าวสักกะเทวราชมีบัญชาให้พระวิญญูกรรมมาเนรมิตบรรณศาลา(อาศรม) ๒ หลัง และเครื่องบริขารให้พระเวสสันดรและนางมัทรี ได้บวชเป็นดาบสและดาบสินี โดยพระวิญญูกรรมได้มีเทวบัญชาประกาศหน้าอาศรมว่า “ ใคร ใคร จะใคร่บรรพชาที่จงอย่ามีสงกาลัย จงรับเอาสรรพสิ่งพร้อมบริขารอีกทั้งถิ่นสถานอาศรมต่าง ๆ เหล่านี้ไว้เป็นของตนเอง พรหมจรรย์อันประเสริฐจงเป็นไปโดยสวัสดิ ” โดยทั้งสองพระองค์ทรงประพฤติเยี่ยงผู้ถือบวช โดยแยกอยู่ ณ อาศรมคนละหลัง พระนางมัทรีอยู่กับชาลี และกัณหา ทรงห้ามมิให้นางมัทรีเข้ายามวิกาล

กล่าวถึงพราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อ ชูชก มีอาชีพขอทานอาศัยอยู่ในตำบลทุนนนวนิฐี แคว้น กลิงครัฐ ขอทานได้เงิน ๑๐๐ กษาปณ์ นำไปฝากเพื่อนพราหมณ์ด้วยกัน แต่เพื่อนนำเงินไปใช้หมด ไม่มีเงินใช้คืนจึงยกบุตรชื่อนางอมิตดาให้ชูชก ชูชกเป็นพราหมณ์แก่รูปร่างอัปลักษณ์ ครั้นได้นางอมิตดา ซึ่งเป็นสาวสวยมาเป็นภรรยาที่ลุ่มหลงนางอมิตดาก็ปรนนิบัติสามีตามหน้าที่ของภรรยาที่ดีทุกประการ พราหมณ์หนุ่มบ้านเดียวกันเห็นนางอมิตดาเป็นภรรยาที่มีความประพฤติดังนั้นก็กล่าวภรรยาของตนให้ดูเยี่ยงอย่างความดีของนางอมิตดา เหล่าภรรยาพากันโกรธแค้นจึงรุมด่าว่านางอมิตดา ณ ที่ดักนี้นางอมิตดามีความเจ็บใจ เสียใจ จึงบังคับให้ชูชกไปขอชาลีและกัณหามาเป็นทาสรับใช้นาง ชูชกจึงเดินทางไปเฝ้าพระเวสสันดรระหว่างทางที่จะไปยังเขาวงกตได้พบกับ เจตบุตรผู้เฝ้าประตูป่า ชูชกก็โกหกว่าตนเป็นราชทูตมาจากเมืองสีที เดินทางทูลเชิญให้ พระเวสสันดรกลับไปครองเมืองตามเดิม เจตบุตรหลงเชื่อจึงชี้ทางไปให้ เมื่อได้เข้าเฝ้าก็ทูลขอ พระราชโอรสและพระราชธิดาต่อพระเวสสันดร พระองค์ก็ทรงยกให้พร้อมกับตั้งคำตัวของ พระชาลีเท่ากับทอง ๑,๐๐๐ ลี้ม พระกัณหามีค่าตัวเท่ากับทาสี ทาสา ช้างม้า โคอสุกราช อย่างละ ๑๐๐ และทองอีก ๑๐๐ ลี้ม ชูชกจึงพา ๒ कुमारไปโดยฉุดกระชากลากถูทำทารุณต่าง ๆ พระนางมัทรีกลับจากป่า ไม่พบพระราชโอรสและพระราชธิดาก็เสียใจจนสิ้นสติไป ครั้นทราบความจริงจากพระเวสสันดรพระนางก็อนุโมทนาในการบำเพ็ญทานครั้งนี้ด้วย

ท้าวสักกะเทวราชเกรงว่าจะมีผู้มาขอนางมัทรีไปอีก จึงแปลงร่างมาเป็นพราหมณ์แก่ทูลขอนางมัทรี พระเวสสันดรก็ยกให้ ท้าวสักกะเทวราชก็แสดงตนฝากถวายนางมัทรีคืนให้พระองค์ พร้อมทั้งประสาธน์ให้ ๘ ประการ ดังที่นางทูลขอ ชูชกพาสองกุมารเดินทางมาถึงนครสีพี พระเจ้าสัณชัยทอดพระเนตรเห็นชูชกกับราชนัดดา ก็มีรับสั่งให้ชูชกเข้าเฝ้าสอบถาม แล้วก็ได้ไล่ตัว ราชนัดดาตามที่พระเวสสันดรตั้งคำตัวไว้ทุกประการ ชูชกได้รับเลี้ยงดูอย่างดี บริโภคอาหารเกินขนาดจนถึงกาลกริยาตายในที่บริโภคประกาศหาทายาทรับมรดกทรัพย์สมบัติไม่ได้จึงเก็บไว้ในท้องพระคลังเช่นเดิม เมื่อกลับมาครองราชย์แล้ว พระเวสสันดรทรงแบ่งพระราชทรัพย์ออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนที่หนึ่งใช้ทำนุบำรุงเมือง อีกส่วนหนึ่งสำหรับบำเพ็ญทาน ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยความร่มเย็นเป็นสุขตลอดมา

พระพุทธประวัติ

พระพุทธประวัติ คือ เรื่องราวของพระพุทธเจ้า จากจิตรกรรมปรากฏอยู่เพียงบางตอน แต่ละตอนมีเนื้อหาเรื่องราวดังนี้

ตอนโปรดพระพุทธรูป

พระนางสิริมหามายาพระพุทธรูปทรงประสูติพระสิทธัตถะได้ ๗ วัน ก็เสด็จสวรรคตไปจุติยังสวรรค์ชั้นดุสิต เมื่อพระสิทธัตถะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ววันหนึ่ง ทรงระลึกถึงพระพุทธรูปจึงเสด็จไปยังเทวโลก เพื่อโปรดพระพุทธรูปทรงองค์เสด็จขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งอยู่ต่ำจากสวรรค์ชั้นดุสิต เพื่อเปิดโอกาสให้เหล่าเทพยดา ซึ่งอยู่ในสวรรค์ชั้นต่ำลงมามีโอกาสฟังธรรมของพระองค์ พระอินทร์ได้อัญเชิญพระพุทธรูปลงมาสดับพระธรรม พระพุทธรูป ทรงแสดงธรรมเรื่องพระสัตตบรรณภิธรรม ปิฎกโปรดพระพุทธรูป ภายหลังจากสดับพระธรรมเทศนาแล้วได้บรรลุโสดาบัน

ตอนเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

พระพุทธรูปเสด็จไปโปรดพระพุทธรูปบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และทรงจำพรรษาเป็นเวลา ๓ เดือน แล้วจึงเสด็จลงจากดาวดึงส์เทวโลก พระอินทร์ได้เนรมิตบันไดเงินอยู่ทางซ้ายเป็นทางลงสำหรับหมู่พรหม บันไดทองอยู่ทางขวาเป็นที่ลงของพระอินทร์และหมู่เทพยดา และบันไดแก้วอยู่ทางกลางสำหรับพระ

พุทธองค์ บันไดทางลงนี้พาดผ่านอยู่บนเขาพระสุเมรุ โดยเสด็จลงมา ณ บริเวณแห่งหนึ่งใกล้เมืองสังกัสสะในครั้งนั้นมีพระพรหม และเทพดาทั้งหลายในหมื่นจักรวาลพากันลงมาส่งเสด็จ

ตอนการแสดงยมกปาฏิหารย์

การแสดงยมกปาฏิหารย์ ที่กรุงสาวัตถีในวันเพ็ญเดือน ๘ จากนั้นเสด็จไปประทับจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และวันเสด็จลงมานั้นเรียกว่า วันเทโวโรหณะ ในพรรษาที่ ๗ ของพุทธองค์

การลำดับภาพ

จิตรกรรมฝาผนัง ภายในวิหารนี้จะวางภาพอยู่เหนือขอบหน้าต่าง และเว้นของผนังด้านบนเล็กน้อยในลักษณะของกรอบภาพแนวนอนต่อเนื่องรองรับอาคาร เรื่องที่เขียนได้แก่พุทธประวัติบนผนังสกัดด้านหลังพระประธาน นอกนั้นเป็นเรื่องทศชาติชาดกโดยกำหนดให้ผนังสกัดด้านหน้ามี ๒ กรอบภาพ คือ พระมหาชนกชาดก และ พระสุวรรณสามชาดก แล้วเวียนมาขวาผนังด้านข้างมี ๔ กรอบภาพ เริ่มจากพระเนมิราชชาดก ตามด้วยพระมหาสถชาดก และอีก ๒ กรอบภาพเป็นเรื่องพระภุริทัตชาดก ๒ กรอบภาพ สำหรับผนังด้านตรงข้ามข้างได้แบ่งครึ่งกรอบภาพในสุดเพื่อเขียนภาพเรื่องพระจันทกุมารชาดก และพระพรหมนารถชาดก ส่วนที่เหลืออีก ๓ กรอบภาพ คือพระวิฑูรย์บัณฑิตชาดก พระเวสสันดรชาดก และพระเทมียชาดก ที่แปลกก็คือ ชาติที่หนึ่งคือพระเทมียชาดกกลับเป็นภาพสุดท้าย หากมองจากการลำดับภาพที่สัมพันธ์กับอาคาร ที่เป็นเช่นนี้ สันนิษฐานว่าเพราะต้องการให้เรื่องพระเวสสันดรชาดกวางอยู่ในตำแหน่งตรงข้ามกับประตูด้านข้าง ซึ่งเป็นทางเข้าหลัก คือเมื่อผ่านประตูเข้ามาก็จะเห็นภาพนี้อยู่ตรงหน้าพอดี ดังแสดงตำแหน่งภาพใน แผนผัง วิหาร

- ๑ พระเทมียชาดก (เนกขัมมบารมี)
- ๒ พระมหาชนกชาดก (วิริยะบารมี)
- ๓ พระสุวรรณสามชาดก (เมตตาบารมี)
- ๔ พระเนมิราชชาดก (อธิษฐานบารมี)
- ๕ พระมหาสถชาดก (ปัญญาบารมี)
- ๖ และ ๗ พระภุริทัตชาดก (ศีลบารมี)
- ๘ พระจันทกุมารชาดก (ขันติบารมี)
- ๙ พระพรหมนารถชาดก (อุเบกขาบารมี)

- ๕ พระวิสุทธิบัณฑิต (สัจจบารมี)
- ๑๐ พระเวสสันดรชาดก (ทานบารมี)
- ๑๑ พุทธประวัติ

คุณค่า

จิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารนี้เป็นจิตรกรรมสกุลช่างชาวพม่าซึ่งได้รับอิทธิพลจากตะวันตก มีคุณค่าต่าง ๆ ดังนี้

ด้านศิลปะ

- ให้ความรู้ในด้านเทคนิคการเขียน เช่น การเตรียมพื้นการวางองค์ประกอบภาพ การเขียนตัวภาพ การลงสี การตัดเส้น การลำดับภาพ
- ให้ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบความนิยมในการเขียนภาพ ตัวกษัตริย์ ขุนนาง อำมาตย์ สามัญชน และคนชาติยุโรปในการรับรู้ และสามารถถ่ายทอดออกมาเป็นจิตรกรรมตลอดจนถึงการเขียนวิวิธทัศน์ต่าง ๆ
- ให้ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรม เช่น อาคารบ้านเรือน ปราสาทราชวัง เมือง ป้อม ประตูกำแพง ตลอดจนราชรถ เรือ เกลวียน และอาคารแบบตะวันตก
- ให้ความรู้สีกด้านความงาม หรือสุนทรียภาพ
- แสดงถึงการส่งต่อการกระจายตัวของศิลปกรรม จากที่หนึ่งไปสู่อีกที่หนึ่ง เป็นการศึกษาถ่ายทอดศิลปกรรม ตามยุคสมัย

ด้านศาสนา

- ภาพจิตรกรรมที่แสดงไว้ในอาคารทางพุทธศาสนา มีเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาพุทธ เป็นการสร้างบรรยากาศโน้มน้าให้พุทธศาสนิกชนตั้งอยู่ในความสงบ ตั้งมั่นในความดี ดังเช่น อยู่ต่อหน้าพระบรมศาสดา
- ให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวของพุทธประวัติตอนสำคัญบางตอน เรื่องทศชาติชาดกเป็นการชักจูง สั่งสอนให้เชื่อในผลของการกระทำ ทั้งในทางที่เป็นกุศลและอกุศล เป็นอุทาหรณ์ให้ศาสนิกชนสำรวมระวังไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต ให้หมั่นบำเพ็ญความดีละเว้นมิชฌาติยฐานิ
- การเขียนภาพจิตรกรรมเป็นพุทธบูชา เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา

ด้านโบราณคดี

จิตรกรรมเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ ที่สามารถจะแจ้งชัดเจน ได้อีกรูปหนึ่งที่จะบ่งบอกถึงอดีตของชุมชน แหล่งที่มาศิลปกรรมที่แสดงอยู่นั้น ไม่ว่าจะเป็นด้านชีวิตความเป็นอยู่ทั้งของชนชั้นสูง หรือ สามัญชน ด้านการคมนาคม ขนบธรรมเนียมประเพณีการต่าง ๆ เช่น การสร้างบ้านเรือน การแต่งกาย การละเล่น ดนตรี มหรสพ และขนบธรรมเนียมของผู้มีต่อผู้ใหญ่ เป็นเครื่องสะท้อนภาพการปกครองบ้านเมืองในสมัยโบราณออกมา ในจิตรกรรม ซึ่งสามารถนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับสภาพในปัจจุบัน ได้อย่างชัดเจนที่สุด

องค์ที่ ๕

ขั้นตอนการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง

การทำความสะอาด

เพื่อขจัดคราบฝุ่นละออง รังสัตว์ คราบสีหยด คราบซีเมนต์หยด และคราบรอยน้ำฝนต่าง ๆ ที่เปื้อนเปรอะอยู่บนผิวจิตรกรรม โดยมีขั้นตอนดังนี้

- ๑ ใช้แปรงขนกระด้างค่อย ๆ ปัดเอาใยแมงมุมและฝุ่นละอองออก
- ๒ ใช้กระดาษชำระปิดที่ผิวจิตรกรรม แล้วใช้ฟองน้ำชุบน้ำซับทำความสะอาดบนผิวดกระดาษชำระ วิธีนี้เป็นการป้องกันไม่ให้จิตรกรรมได้รับความกระทบกระเทือนหรือบอบช้ำเนื่องจากไม่ได้กระทำกับผิวหน้าจิตรกรรมโดยตรง นอกจากนี้ยังเป็นการฝึกชั้นสีกับชั้นรองพื้นที่ยึดตัวออกจากกันให้แนบสนิทกันในชั้นหนึ่งด้วย
- ๓ เอากระดาษชำระออก ใช้สำลีพันปลายไม้เล็ก ๆ ชุบน้ำสะอาดเช็ดบริเวณที่ยังคงมีคราบสกปรกตกค้างอยู่ โดยใช้วิธีแตะกลิ้งไปเบา ๆ บนผิวภาพ จนภาพจิตรกรรมสะอาดสดใสส่วนบริเวณที่แข็งและหนา เช่น รังแมลง ใช้ปลายมีดผ่าตัดเบอร์ ๑๐ ช่วยแกะออก
- ๔ ส่วนของจิตรกรรมที่เปื้อนสะเก็ดละอองเป็นจุด ๆ จากการทาสีผนังและคราบซีเมนต์ ใช้ใบมีดผ่าตัดเบอร์ ๑๐ และ ๑๒ ค่อย ๆ สะกิดกราบออกด้วยความระมัดระวังให้เหลือเฉพาะสีของจิตรกรรมเดิม

การเสริมความมั่นคงของชั้นสี ชั้นรองพื้นและชั้นปูนฉาผนัง

ภายหลังจากทำความสะอาดผิวหน้าฉาผนังจนบริเวณที่ชั้นรองพื้นและชั้นปูนฉาผนังชำรุดจนสะอาดดีแล้ว ทิ้งไว้ให้ผนังแห้งแล้วจึงเสริมความมั่นคง เพื่อแก้ปัญหาสภาพความชำรุดของฉาผนังตามลำดับดังนี้

๑. การเสริมความมั่นคงของชั้นสี ทาพาราลอยด์ ปี ๑๒ ๓% ทาให้ทั่วบริเวณจำนวน ๑ ครั้ง ใช้พู่กันกับพาราลอยด์ ปี ๑๒ ๓% ทาบริเวณชั้นสี ชั้นรองพื้นชำรุด ๑ ครั้ง

๒. ปูนฉาผนังชำรุดเป็นโพรง ใช้ปลายเข็มฉีดยาเจาะตรงรอยแตกร้าว หรือตรงที่ภาพเขียนชำรุดแล้วฉีคน้ำปูน (ปูนหมักผสมกาว) ลงไปในโพรงให้มีสภาพแข็งแรง มีชั้นตอนรายละเอียดดังนี้

๒.๑ ตรวจหาโพรงภายในผนัง จนทราบตำแหน่งของผนังที่เป็นโพรงทั้งหมด โดยใช้นิ้วมือไล่เคาะฟังเสียงสะท้อนจากผนัง ชั้นปูนฉาที่มั่นคงแข็งแรงดีจะมีเสียงทึบ ส่วนผนังที่มีโพรงภายในเสียงสะท้อนจะมีเสียงก้องกว่า

๒.๒ เตรียมน้ำปูนจากส่วนผสมระหว่างปูนหมักและกาว พี.วี.เอ โดยใช้ปูนหมัก ๔ ส่วน ต่อ พี.วี.เอ ๑ ส่วน ปูนหมักที่ใช้เตรียมได้ตามขั้นตอนดังนี้

- การหมักปูนใช้ปูนดิบจากแหล่งอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ใส่หมักในถังน้ำปูนจะทำปฏิกิริยากับน้ำ มีอุณหภูมิสูงขึ้นจนน้ำเดือดและปูนจะแตกตัวออกทิ้งไว้ให้ปูนตกตะกอนเปลี่ยนน้ำทุกวัน โดยรินน้ำเก่าทิ้งเติมน้ำสะอาด ใช้ไม้กวนแล้วทิ้งให้ตกตะกอน ทำดังนี้ทุกวัน จนกระทั่งปูนเหนียวดี (อย่างน้อยใช้เวลาราว ๒ สัปดาห์ ถ้าจะให้เหนียวดีใช้เวลาราว ๒ เดือน) ปูนที่ได้จะเป็นปูนขาวเหลว การหมักจะช่วยลดความเค็มของปูนลง

- การเกรอะปูน นำปูนหมักมากรองเอาสิ่งสกปรกและเศษส่วนสิ่งที่ไม่ต้องการออก นำปูนที่ผ่านการกรองแล้วมาเกรอะ โดยนำมาใส่ผ้าดิบ แขนวทิ้งไว้ให้แห้งหมาดดี ใช้เวลาประมาณ ๒ วัน

- การเก็บ ปูนหมักที่ผ่านการเกรอะสามารถนำมาใช้ผสมได้ทันทีหากยังไม่ต้องการใช้ผสมได้ทันทีหากยังไม่ต้องการใช้ก็เก็บไว้ในภาชนะที่มีฝาปิดสนิทมิดชิด

๒.๓ ใช้น้ำปูนที่ผสมกับ พี.วี.เอ ในอัตราส่วน ๔ : ๑ ใช้น้ำปูนเข้าไปตรงรอยแตกร้าว หรือใช้ปลายของมีคมเจาะผนังส่วนที่ปูนฉาผนังมีโพรงภายในเป็นรูเล็ก ๆ ฉีคน้ำปูนเข้าไปจนเต็มไม่สามารถจะฉีคเข้าไปได้อีก ทิ้งไว้ให้น้ำปูนแห้ง

๒.๔ ตรวจสอบสภาพความมั่นคงแข็งแรง อดุมรูด้วยดินสอพอง

๓. รอยแตกร้าวที่ผนังใช้ปูนที่ผสมแล้วปิดรอยร้าวให้สนิท โดยใช้เกรียงขนาดเล็กเป็นเครื่องมือ หรือฉีคน้ำปูนเข้าไปในรอยแตกนั้นจนเต็มแน่น ทิ้งไว้ให้ปูนแห้ง ตรวจสอบสภาพความมั่นคงแข็งแรง

ปูนที่ใช้มีส่วนผสมดังนี้

- ปูนขาวหมัก   ๑   ส่วน   - คาร์เซอินเล็กน้อย   ๒%
- ทราย   ๒   ส่วน   - สีสุน
- แอมโมเนียคาร์บอเนตเพื่อช่วยละลายคาร์เซอิน

นำส่วนผสมต่าง ๆ นี้มาคลุกเคล้าจนเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน สีสุนที่นำมาใช้ประกอบด้วย สีดำ น้ำตาล
เขียว เหลือง

เมื่อแต่งสีปูนให้มีสีใกล้เคียงกับผนังปูนฉาบเดิม แต่เดิมให้ปูนที่จะนำไปใช้นี้มีสีอ่อนกว่าสีปูนเดิม
เล็กน้อย

๔. รอยกะเทาะของชั้นปูนฉาบ ใช้ปูนที่ผสมแล้วถมพื้นให้เสมอกับระดับผิวของปูนฉาบเดิม แล้ว
เสริมผิวด้วยดินสอพองให้เสมอกับผิวเดิม ในกรณีที่เป็นแผ่นขนาดเล็ก ส่วนบริเวณที่รอยชำรุดมีขนาดโตและไม่
ควรเติมสี จะถมปูนให้ต่ำกว่าผิวเดิมประมาณ ๑ มิลลิเมตร และไม่ฉาบผิวด้วยดินสอพอง

๕. รองพื้นชำรุด อาจใช้ได้ทั้งวิธีถึงรองพื้นใหม่ประสานรอยชำรุดให้เต็มเป็นเนื้อเดียวกัน และวิธีจับ
ขอบเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการชำรุดขยายตัวลุกลามต่อไป โดยพิจารณาจากสภาพชำรุดว่ามากน้อยเพียงใด เป็น
บริเวณที่ควรเติมสีหรือไม่

การถือรองพื้นนี้มีวิธีการดังต่อไปนี้

- การเตรียมวัสดุรองพื้น

ใช้ดินสอพองนำมากรองในน้ำ เอาสิ่งสกปรก กาก สิ่งเจือปนต่าง ๆ ออกให้หมด นำดินสอพอง
ที่กรองแล้วแช่น้ำสะอาดทิ้งไว้ตกตะกอน เปลี่ยนน้ำหลายครั้งให้สิ่งที่จะละลายปนอยู่ออกไปจนได้ดินสอพอง
บริสุทธิ์ นำมาทับน้ำพอหมาดผสมกับกาว เม็ดมะขาม หรือ กาวกระดิน คลุกเคล้ากับกาวให้เป็นเนื้อเดียวกัน
ทดสอบส่วนผสมว่าพอดีหรือไม่ หากเกาะกาวเมื่อแห้งแล้ว จะแตก ถ้ากาวน้อยเกินไปจะเป็นผลอ่อนต้องผสม
ใหม่

- วิธีรองพื้น

กรณีที่เป็นแผลเล็ก ๆ ใช้พู่กันขนาดเล็กปลายแหลมแตะดินสอพองแต้มในรอยชำรุดให้ประสานกับรองพื้นเดิม กรณีที่เป็นแผลขนาดใหญ่ใช้พู่กันขนาดใหญ่ หรือเกรียงขนาดเล็กแตะ ดินสอพองทาจนเต็มพื้นที่ หรือใช้วิธีจับขอบรอยชำรุด โดยระวังไม่ให้ดินสอพองล้นทับขอบรอยชำรุด หรือส่วนหนึ่งส่วนของจิตรกรรม

การเขียนสีซ่อม

หลังจากอนุรักษ์จิตรกรรมจนมีสภาพแข็งแรงดีแล้ว จะเดิมสีบริเวณที่ชำรุด โดยแยกวิธีการเป็น ๒ วิธี

๑. บริเวณรอยชำรุดที่มีขนาดเล็กเป็นบริเวณพื้นไม่ใช่ส่วนที่สำคัญของภาพ เช่น ใบหน้าจะใช้วิธีเดิมให้เต็มให้เหมือนเดิม แต่ให้มีน้ำหนักของสีอ่อนกว่าของเดิมเล็กน้อย และจะใช้วิธีเดิมสีโดยใช้วิธีขีดเป็นเส้นคิ่ง เพื่อสร้างความแตกต่างระหว่างสีเก่ากับสีใหม่

๒. บริเวณที่เป็นรอยชำรุดขนาดใหญ่และเป็นส่วนที่มีองค์ประกอบสำคัญใช้น้ำสีกลางลบบริเวณที่มีความขูดขีดของชั้นรองพื้นบริเวณที่ชั้นสีหลุดหาย เพื่อลดความขัดกันและความเด่นของรอยชำรุด

สภาพปัญหาบนพื้นที่จิตรกรรม

พื้นที่จิตรกรรมทั้งหมด ๒๕๐ ตารางเมตร

๑. ช่องภาพพระเทมียชาดก มีรอยน้ำฝนจากหลังคารั่วชะสีหลุดเป็นทางจากเพดาน คราบฝุ่น คราบสีหยด และคราบซีเมนต์หยด ไหลย้อยเป็นจำนวนมาก

๒. ช่องภาพพระมหาชนกชาดก มีรอยน้ำฝนจากหลังคารั่วชะสีหลุดเป็นทางจากเพดาน คราบฝุ่น คราบสีหยด และคราบซีเมนต์หยด ไหลย้อยเป็นจำนวนมาก และมีรอยร้าวของผนังตรงภาพเรือสำเภาล่องมาจาด้านบนผนัง จนถึงด้านล่างของผนัง

๓. ช่องภาพพระสุวรรณสามชาดก มีรอยน้ำฝนร่ว คราบฝุ่น คราบสีหยดและคราบซีเมนต์หยดไหลย้อยเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะด้านขวาของผนังภาพ

๔. ช่องภาพพระเนมิราชชาดก สภาพสีมูมบนซ้ายและตอนกลางของภาพ สีจะหลุดลอกเลียนมาก เกิดจากการชะของน้ำฝนร่ว มีคราบฝุ่น คราบซีเมนต์ คราบสีหยดเป็นจำนวนมาก

๕. ช่องภาพพระมหोศถชาดก มีรอยน้ำฝนจากหลังคารั่ว ชะสีหลุดเป็นทางจากเพดาน และคราบซีเมนต์หยดไหลย้อยเป็นจำนวนมาก ด้านล่างของภาพ สภาพสีลบเลือนมาก และช่วงเหนือประตูทางเข้าด้านข้างผนังปูนกะเทาะ

๖. – ๗. ช่องภาพพระภูริทัตชาดก มีรอยน้ำฝนจากหลังคารั่ว ชะสีหลุดเป็นทางจากเพดาน และคราบซีเมนต์หยดไหลย้อยเป็นจำนวนมาก มุมด้านล่างซ้ายของภาพสีหลุดลบเลือน

๘. ช่องภาพพุทธประวัติ มีรอยน้ำฝนจากหลังคารั่ว ชะสีหลุดเป็นทางจากเพดาน และคราบซีเมนต์หยดไหลย้อยเป็นจำนวนมาก มุมด้านขวาของผนังภาพ สีหลุดลบเลือนมากเกิดจากการชะของน้ำฝนรั่ว

๙. ช่องภาพพระจันทกุมารชาดก มีรอยน้ำฝนจากหลังคารั่ว ชะสีหลุดเป็นทางจากเพดาน และคราบซีเมนต์หยดไหลย้อยเป็นจำนวนมาก

๑๐. ช่องภาพพระพรหมนารถชาดก มีรอยน้ำฝนจากหลังคารั่ว ชะสีหลุดเป็นทางจากเพดาน และคราบซีเมนต์หยดไหลย้อยเป็นจำนวนมาก

๑๑. ช่องภาพพระวิฑูรย์บัณฑิตชาดก มีรอยน้ำฝนจากหลังคารั่ว ชะสีหลุดเป็นทางจากเพดาน และคราบซีเมนต์หยดไหลย้อยเป็นจำนวนมาก

๑๒. ช่องภาพพระเวสสันดรชาดก มีรอยน้ำฝนจากหลังคารั่ว ชะสีหลุดเป็นทางจากเพดาน และคราบซีเมนต์หยดไหลย้อยเป็นจำนวนมาก ด้านซ้ายของผนังภาพมีรอยร้าวใหญ่ จากด้านบนของผนังจนถึงด้านล่างของผนัง

คณะดำเนินงาน กลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรม กรมศิลปากร

รายชื่อผู้ปฏิบัติงาน

นาย สมักร ทองสันต์	นายช่างศิลปกรรม 4 หัวหน้ากิจกรรม
นาย วีระชัย วีระสุขสวัสดิ์	นักวิชาการช่างศิลป์ 8 ว. ที่ปรึกษา และร่วมปฏิบัติงาน
นาย ผสม นาราดีะ	ช่างศิลปกรรม 3 ผู้ช่วยหัวหน้ากิจกรรม
นาย บุญลือ อินทรพุดิ	ช่างอนุรักษ์
นาย บรรณสรณ์ สุนันทะ	ช่างอนุรักษ์
นาง สายพล ภิราญคำ	ช่างอนุรักษ์
นางสาว กนกพร แदनคำ	ช่างอนุรักษ์
นางสาวละมัย อินทรพุดิ	ช่างอนุรักษ์

รายชื่อผู้ปฏิบัติโครงการงานอนุรักษ์พระเจดีย์

นาย มนุ ผาทอง	ผู้จัดโครงการงานอนุรักษ์พระเจดีย์
นาย ไสว บุญนาน	ช่างอนุรักษ์
นาย สมฤทธิ์ กันทะวงศ์	ช่างอนุรักษ์
นาย ธีระศักดิ์ กันชาติ	ช่างอนุรักษ์

Appendix G:

Photography

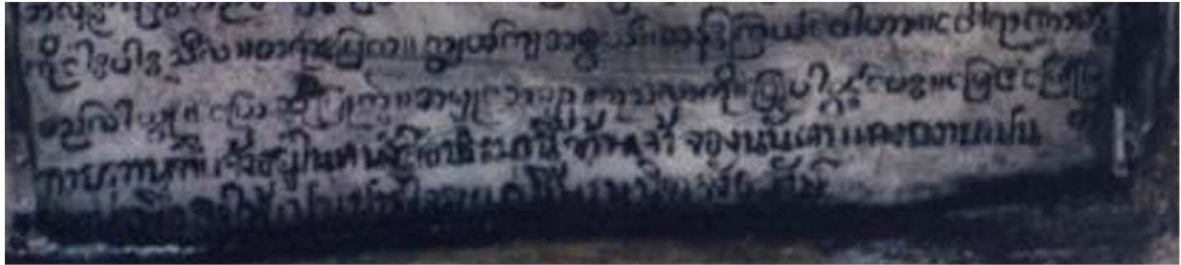
การถ่ายภาพ

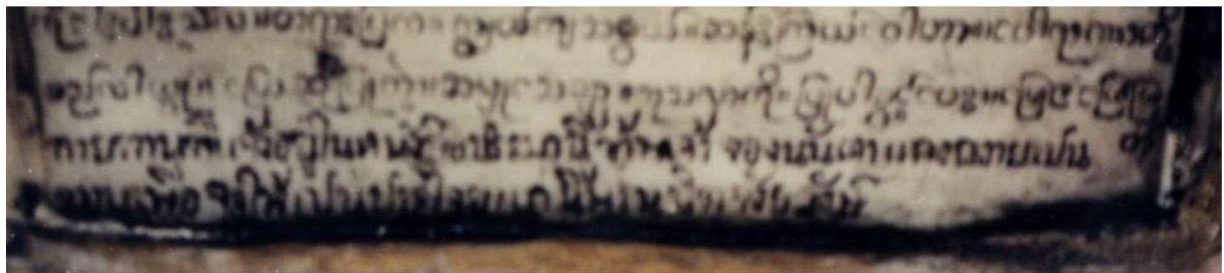
[illegible]

[illegible]

- 39. ลายคานที่แจ้งอยู่ในหนังสือประมุขนี้ ข้าพเจ้าของนันทาแดงถวายเป็น
- 40. คานเพื่อจะให้เป็นที่พอใจแก่ข้าพเจ้านิจจังขวัญ

- 39. ลายคานที่แจ้งอยู่ในหนังสือประมุขนี้ ข้าพเจ้าของนันทาแดงถวายเป็น
- 40. คานเพื่อจะให้เป็นที่พอใจแก่ข้าพเจ้านิจจังขวัญ

วัดม่อนป๋ยักษ์
(สักการะ)
๑๕๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จ. ลำปาง

วัดม่อนป๋ยักษ์ (ม)
๓. พระบาท จ. เมือง จ. ลำปาง

Jong Nanta (Kaeng)

จongsันตาแกง

CONTRIBUTORS & CONSULTANTS

Translation:	Pra Inta Intaveeroh Pra Inta Intaveeroh Pra Thammanant Mahathera Mr. Kyaw Swa Lin Janjira Chaiwong-Gardner	(Appendix C; and Shan to Thai) (Appendix C; and Tai-Yuan to Thai) (Appendix B; Alternative Burmese text) (Main Burmese text; English paraphrase) (Thai paraphrase of Shan text)
Fonts:	LannaThawi3 Shanmoi 4.0 WwinBurmese	(A. Thawi Swangpanyangkoon) (A. Thawi Swangpanyangkoon) (Myanmar Computer Company)
Photography:	Saksith Camluang	(Appendix F)
Enhancement:	James Disney	(Appendix F)

ผู้ให้คำปรึกษาและความชำนาญ

การแปล:	พระอธิการอินตา อินทวีโร วัดป่าเป้า เชียงใหม่ พระอธิการอินตา อินทวีโร วัดป่าเป้า เชียงใหม่ พระธัมมานันท์มหาเถระ วัดท่ามะโอ ลำปาง นาย KYAW SWA LIN จันทร์จิรา ไชยวงศ์ - การ์ดเนอร์	(จากภาษาไทยใหญ่เป็นไทย) (จากภาษาไทยวนเป็นไทย) (ตรวจและแก้ไขภาษาพม่า) (ถ่ายข้อความจากภาษาพม่าเป็นอังกฤษ) (ถ่ายข้อความจากภาษาไทยใหญ่เป็นไทย)
แบบอักษร:	LannaThawi 3 Shanmoi 4.0 WwinBurmese	(ตัวอักษรล้านนา) สร้างรูปโดย อ. ทวี สว่างปัญญางกูร (ตัวอักษรไทใหญ่) สร้างรูปโดย อ. ทวี สว่างปัญญางกูร (ตัวอักษรพม่า) สร้างรูปโดย Myanmar Computer Company
การถ่ายรูป:	ศักดิ์สิทธิ์ คำหลวง	(ศึกษาารึกในภาคผนวก F)
ปรับปรุง:	เจมส์ ดิชนัย	(ศึกษาารึกในภาคผนวก F)

These two titles, beautifully and profusely illustrated, are available in Thai only:

Panupong Laohasom, *Wall Paintings of Lan Na*
(Bangkok: Muang Boran Publishing, 1998)
ISBN 974-7381-08-7

“Paintings on Walls: Jataka Tales (The Lord’s Five Hundred Lives)”
Department of Academics, Thai Ministry of Education
(Bangkapi: Khurusapha Lard-Phrao Publishing, 1997)
ISBN 974-268-5282

A thoughtful general introduction, available in English:

David K. Wyatt, *Reading Thai Murals*
(Chiang Mai: Silkworm Books, 2004)
ISBN 974-9575-47-4